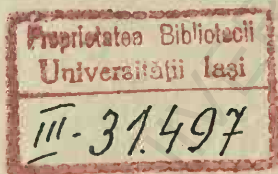

Itinerar in Istria

și

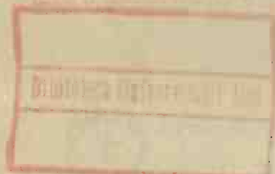
Vocabular Istriano-Român

IOAN MAIORESCU

ITINERAR IN ISTRIA

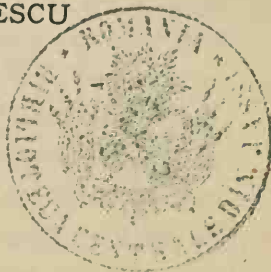
ȘI

VOCABULAR ISTRIANO-ROMÂN

EDIȚIA A DOUA

PUBLICATĂ DE TITU MAIORESCU

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Co.
21, CALEA VICTORIEI, 21
1900.

PREFAŢA EDITORULUI

«Manuscriptele remase de la Ioan Maiorescu (reposat in 5 Septemvrie 1864) cuprind lucrări neisprăvite. Câteva caete cu pasage copiate din Dogiel, altele cu extracte din Glosariele lui Du Cange, mai multe coale cu lecţiuni pregătitoare pentru cursul de Istorie ce-l ţinea la Universitatea din Bucureşti, in fine trei cărţi de notiţe relative la Românii Istrieni.

Aceste studii istriene, deşi neisprăvite şi ele, se pot totuş infăţişa publicului aproape aşa cum au fost lăsate de reposatul autor. Până la pagina tipărită 63 manuscriptul lor, sub formă de Itinerar, se afla pregătit pentru publicare. In paginele următoare (63-88) am adăogat dintr'un mic portofoliu câteva insemnări, care — precât se vede — aveau să fie prelucrate tot in modul Itinerarului. Vocabularul Istriano-Român, cu care se termină volumul, se află parte pe şuviţe de

hârtie așezate in ordine alfabetică, parte într'o a treia carte de notițe, din care s'au compilat la rêndul lor.

Intreruptă prin moartea autorului și remasă intr'o stare așa de puțin pregătită, lucrarea de față își justifică totuș publicarea prin interesul obiectului și prin exactitatea notițelor. De altminteri se adresează la indulgența cetitorului.

Vocabularul are multe lacune; așa d. e. lipsesc din el următoarele cuvinte istriene arătate in Itinerar: *bur*, *coale*, *comună*, *clin*, *cred*, *credință*, *escu*, *sum* și toată conjugarea lui afară de persoana a treia *e*, *frid*, *par*, *ola*, *stanță*, *vlach*, *vlaski*. Lipsește din șirul alfabetic și *seară*, arătată la vocabular la cuvêntul *amênat*.

Ortografia cărții nu este a autorului ei, care nu ajunsese âncă a-și pune in lucrare proiectele sale grafice. Esența acestora era de a introduce litere deosebite pentru ъ, *î* și *l* muiat. In lipsa nouelor forme de tipar, subscrisul a trebuit să se ține de ortografia obicinuită in cele mai multe cărți și jurnale din România.

Traducerea germană a cuvintelor din Vocabular este adăogată de mine. Scrierile relative la noi, cu care s'a inavuțit literatura acestei țeri (Diez, Miklosich, Schuchardt, Mussafia, R. Roesler) cereau un pas de întîlnire și din partea noastră.

Nu pot cita însĕ pe d. Robert Roesler fără a indrepta și aici, precum am făcut-o și in *Augsb. Allgemeine Zeitung*, o eroare din cartea d-sale *Romänische Studien*. In multe pasage ale acestor studii

d. Roesler critică intr'un mod cam viu articolul relativ la România din *Staatslexikon* de *Rotteck* și *Welcker* și mi-l atribue mie. Declin această onoare. Articolul este al reposatului meu tată. El resumă, și nici că putea să facă alta pentru un lexicon enciclopedic, știința noastră istorică în anul, in care a fost scris (1863). De atunci incoace s'a deșteptat critica; «exaltările patriotice» (Roesler, pag. 69) nu se mai admit fără control; in propria noastră literatură s'a produs o reacțiune in folosul căutării neprevenite a adevĕrului. Cercetările d-lui Roesler, venite mai pe urmă, vor contribuì de sigur și ele, fie direct fie indirect, la lămurirea multor intrebări din Istoria Română. Cu atât mai mult ne pare rĕu de tonul pasionat, in care sunt scrise, și dacă primilor autori ai unei literaturi renăscênde le era poate iertată exagerarea patriotică, de la maturitatea științei apusene eram in drept să așteptăm, impreună cu mĕsura adevĕrului, demnitatea judecății.»

Rîndurile de mai sus sunt din prefața ce o scrisesem pentru ediția d'intâi, apărută in Iași la 1874, după ce Itinerarul și Vocabularul fuseseră publicate și in «*Convorbiri Literare*», vol. VI și VII din 1872-1874. Insĕ de mult nu se mai găsesc pe la librari nici acele vechi volume, nici broșura tipărită deosebit. Cu toate aceste interesul pentru cercetările istriane ale reposatului meu tată pare a nu se fie pierdut, și in pre-

fața d-lui Weigand la anuarul Institutului pentru limba română de la Universitatea din Lipsca pe 1898-99 se arată părerea de rĕu pentru lipsa acestei broșuri.

Am crezut dar indicată publicarea unei a doua ediții, și dd. Socecŭ au fost și de astă dată gata a pune stabilimentul lor, fără privire la vre-un interes material, in serviciul literaturei române.

București, Iunie 1900.

Titu Maiorescu.

Itinerar in Istria

Iunie și Iulie 1857

Luni la 7 ore seara in 22 Iunie (1857) am purces cu diliginţa din Triest spre Pisino. La o $^{1}/_{2}$ oră dai de Salinele de mare, şi după altă $^{1}/_{2}$ oră de alte Saline de mare lângă satul Muggie, pe care însĕ poporul il chiamă Muie. La 9 ore şi $^{10}/_{60}$ am ajuns in Capo d'Istria, un opid cu căi atât de ânguste, incât nu pot sta doue trăsuri alăturea. Era noapte şi n'am putut visita nimic. In cea mai bună ospetarie, unde intrai pentru câteva minute spre a-mi stâmpera setea, nu aflai decât trei popi catolici şi un mirean, deşertând pahare pline cu vin roş de Istria, pe care-l cunoşteam din Triest. Un bilet de recomendaţiune ce aveam către părintele popa Bertonzel apucase a remânè uitat in portofoliu; uitasem şi numele părintelui, şi aşa am eşit fără a face cunoştinţă cu aceşti buni părinţi. Poate nici nu le-ar fi părut bine a se vedè turburaţi de către un străin in plăcuta lor ocupaţiune in via Domnului. — La 12 $^{3}/_{4}$ după mezul nopţei am ajuns la a 2-a staţiune, la Buje, pe o bora din cele mai tari, ce incepuse a sufla de 2 ore. — La 3 ore şi $^{3}/_{4}$ am ajuns la a 3-a staţiune, Visinada. Era zioa albă de o jumătate de oră. — La 6 ore ajunserĕm in Pisino.

23 Iunie, 1857.

Cu toate că suprafaţa pămêntului nu infăţişează decât erupturi or scuipături vulcanice, locurile şi cele depărtate de mare spre mijlocul Istriei sunt bine cultivate, mai ales de la Visinada şi de la Coraiba inainte spre Pisino şi de la Pisino inainte cât se vede cu ochii până spre dealurile despre Valea Arsei. Prin mijlocul petrelor ce acoper pămêntul pretutindinea se vĕd toate spiţele de grănaţe: orz, grău (golan şi flocos), secară, porumb, fasole, cartofi, cănepă, in valea *Scropedi* am vĕzut chiar şi arişca matură ce se secera or se cosea. Intre grăne erau unele foarte frumoase. Viile se cultivă ca in Italia. Viţele sunt arbori groşi şi inalţi, cărora drept proptă le serveşte alt arbor. Aceşti arbori, de care sunt răzimate viţele, sunt mai toţi jugastri; nici mi-aduc aminte să fi vĕzut alţi arbori decât jugastri lângă viţe. Viţele formează un şir lung şi continuu, fiindcă fiecare viţă e prinsă cu o parte din ramii sei de viţa dinapoi, şi cu cealaltă parte de ram de viţa dinaintea sa. In acest mod fac o catenă necurmată. Distanţa de la o viţă la alta e ordinarminte ca de 10 palme domneşti; ear spaţiul dintre un şir de viţe şi altul e de trei şi patru ori mai mare şi seminat cu grău, secară, porumb, orz etc. Adese-ori in fiecare intrespaciu de aceste e altă seminătură, de es. intre cele d'intâi doue şire de viţe e grău, in următorul intrespaciu e porumb, fasole or cartofi, apoi secară or orz. C'un cuvênt: tot acea ţarină e usată ca vie, ca pomet,

ca grădină de legumi, ca câmp de grânaţe. — Dar să ne inturnăm la ale noastre.

Indată ce am ajuns la Pisino, m'am dus la d. Cegnar, oficiant la telegraf, cătră care eram recomendat de d. Bleiweiss; după aceea am fost la primul neguţitor din Pisino, la d. Camus, căruia fusesem recomendat de d. Scaramanga. Fui recepут in sinul familiei d-lui Camus cu toată cordialitatea. La patru ore după prănz mersei cu d. Cegnar la satul Zareci, ³/₄ de oră departe de Pisino. Preotul locului ne recepù bine. Aici se incinse intre noi dispută despre originea Românilor istriani. Preotul sloven pretindea morţiş, că n'au fost mai mulţi decât sunt astăzi, că nu se perd, că sunt tenaci in conservarea limbei lor, că in casele lor nu vorbesc altă limbă pănă nu incep a umbla la şcoală, unde invaţă limba croatico-ilirică. C'un cuvênt: că Românii istrieni au fost de când au venit tot acolo unde se mai află şi astăzi, şi că sunt venetici in locurile aceste. Cum că nu s'ar ţinè de vechii locuitori ai Istriei, de pe timpul Romanilor, or că cel puţin nu sunt mai vechi in Istria decât Serbii, Croaţii, Serbo-Dalmaţii, alega un document din anul 1325, scris in limba latină, in cea germană şi cea croatico-serbică, in această din urmă cu alfabetul glagoritic, prin care document se regulau limiţii Istriei peste tot, şi in parte şi hotarul satelor de la lacul Cepici (Cepich) şi in care Domnul acestor sate, al satelor unde vedem astăzi pe Românii Istriani, zice, că el e constrins a dimite pe locuitorii acestor sate, dacă nu li se vor da or asemna şi lor pă-

mênturi[1]). De unde incheia preotul, că locuitorii satelor de lângă lacul Cepici, ca unii ce la inceputul secolului 14 nu aveau pământuri, nu puteau fi veniţi de mult in locurile aceste. Ear cât pentru epoca, când să fi venit aceşti Români aici, preotul din Zareci zicea, că poate să fie aduşi aici din Dacia Traiana de Tatarii, care in secul. 13. fugăriră pe regele Bela[2]) şi avură o bătălie mare din sus de Fiume, după cum zice preotul, la locul numit până astăzi *Grobnic,* ce va să zică *loc de ingropăciune,* de *inmormêntare,* pentrucă acolo se ingropară cei căzuţi in acea bătălie; şi fiindcă şi la lacul *Cepici,* lângă *Berdo,* se află un sat *Grobnic* (pe charte Grobnico) — adaose popa —, se vede că Românii cei aduşi de Tatari lângă Fiume au trecut pe urmă la valea rîuleţului Arsa şi au adus cu sine şi numele Grobnic şi l-au aplicat la locul unde s'au aşezat lângă Cepici!

Cu această ipotesă uşurică, fundată numai pe etimologia numelui Grobnic de lângă Fiume şi pe imprejurarea, că această numire se află şi lângă Cepici, apěra preotul părerea sa, că Românii sunt veniţi mai târziu in Valea Arsei. Mai adaose in fine, că dacă aceşti Români ar fi din vechii locuitori ai Istriei, ar avè şi ei vre un sat cu nume românesc.

---

[1]) Preotul mi-a arătat acest document in archivul Slavilor despre mează-zi, din anul 1852, sub titula aceasta: Arkiv, za povestniku jugoslovansku, knjiga II. 1852. Citatul document e publicat aci numai in limba slavonică; ear despre exemplarul cel latin şi cel german nu-mi putù spune nimic.

[2]) Or pe Kun Laszló? Subt acesta au venit Tatari in 1285. (Vezi *Valvasor,* IV, Lib. XV sect. 34).

Eată pe scurt argumentele bunului Sloven, argumente pur negative. Indeşert i-am pus intrebări ca aceste:

a) Ce au devenit *Volochii*, care după Nestor, cel mai vechiu cronist rus, au bătut pe cei d'intâi Slavi ce au venit la Dunăre pe dreapta Tisei in jos, şi despre care Schloezer, editorul şi comentatorul lui Nestor, zice că după insemnarea cuvêntului Voloch la Ruşi ar fi să fie un popul de origine romană, anume Românii, dar că nu crede că acest popul, Românii noştri, să fi fost atunci (secul. IV, V or VI) aşa de tari?

b) Unde sunt *Vlachii*, de la cari Croaţii au coprins cea mai mare parte a ţerei lor şi Dalmaţia, căror le-au stipulat drepturi, susţinute până în seculul 17, cari mai inainte aveau in părţile aceste Banatul lor şi de la cari ducele Crovaţilor a luat titula de Ban, cuvênt românit in forma aceasta?

c) Pentru ce Slavii de mează-zi sucesc numele Vlach, Vloch, Voloch, Vlasi, Ulach, Lach, Lasi etc., zicênd aci că se dă păstorilor, aci celor de biserică orientală etc., când ei ştiu toţi, că acest cuvênt in origine nu inseamnă alt-ceva decât: *Roman*, *Italian*, *Latin?*

d) Pentru ce cu istoria in mână nu se iau pe urma acestui nume, incepênd din Agram până la mare la *Morlachi*, cari or că sunt *Romani negri*, adică Mauro-Vlachi, de unde să se fie format cuvêntul *Morlachu*, ori că sunt Romani de la mare (morje-vlachi=morlachi), şi cari atât după diaconul Dioclea ce insuş a fost morlach şi zice că Morlachii ca toţi

Valachii sunt de origine *latină*, cât şi după Tomasini, episcopul de Città-nuova, care scrise in anul 1650 şi care zice pag. 515: „I Morlachi che sono nel Carso hanno una lingua da persè (adecă care nu e nici „schiava“ nici „italiana“), la quale in *molti vocabuli e simile alla latina* (nu *all' italiana*, ci *alla latina)?*[1])

e) Pentru ce nu caută in Ireneo della Croce „Historia di Trieste“ (tipărită in 1697) Lib. IV c. VII pag. 334 unde zice: „Un' altra memoria antica „degna d'osservazione non minore delle già addotte „antichità romane, osservo in alcuni populi addiman- „dati comunemente chichi (*cici*) habitanti nelle ville „d'Opchiena (Opcina), Tribachiano (Tribaciano) e Gro- „pada situate *nel territorio di Trieste* sopra il Monte, „cinque miglia ($1^1/_4$ mil. geograf.) distante dalla città „verso Greco, ed in molti altri villaggi aspettanti a „Castelnuovo del Carso giurisdizione degli illustrissimi „Signori Conti Petazzi, quali oltre l'Idioma Slavo com- „mune a tutto il Carso, usano un proprio e partico- „lare consimile al Valacco, intraciatto con diverse „paroli e vocaboli latini come scorgesi dall'ingiunti „ed a bel studio puì da me referiti... I nostri chichi „addimandansi nel proprio linguaggio *Rumeri* (Ru- „meni)...

„Parole e vocaboli usitati da Chichi: *Ambla cu*

---

[1]) Inainte de aceste vorbe numeşte cetăţile ce se ţin de *Pinguente*, apoi cele din Carso, şi adaoge: Usansi indefferentemente due lingue, schiava ed italiana, ma nei castelli più l'italiana, e la schiava di fuori continua.“ Apoi vine locul despre Morlachii din Cars. Ear cetăţile or opidele din Carso le chiamă aşa — pag. 515 — Lanischie, Racciavas, Bergojaz, Dana, Sottoraspo, Terstenico, Brest, Praporuchie, Podgacehce, etc.

„*Domno* (Domnu) — ambula cum Domino; *ambla cu* „*draco* (dracu) — ambula cum dracone (diabolo); „*bou* — bos; *berbaz* (bărbaţi) — homo (homines, „viri); *basolica* (basereca) — basilica[1]); *cargna (car-* „*na* cum zic şi astăzi in Valdarsa) — carne; *cassa* „— casa; *cass* (caşu) — caseus; *compana* — campana; „*copra* (şi coapra) — capra[2]); *domicilio* (domiciliu) „— domicilium; *filie ma* — mia figlie; *forzin* (for- „cin) — forceps; *fizori ma* (ficiori mei) — miei fig- „liuoli); *fratogli-ma* (fratele meu) — miei fratelli; „*matre* — mater; *mugliera* (muiere) — moglie; *pa-* „*tre* — padre; *puine* (pâine) — pane; *sorore* — „soror; *vino* (vinu, şi mai de crezut *viru*, cum zic „şi astăzi in Valdarsa); *ura ova* (una oie) — una „ovis."

f) In deşert i-am adaos, că Croaţii pe aşa numiţii Serbo-Dalmatini (Serbo-Dalmatinski) acolo şi aici in Istria ii numesc in batjocură *Vlachi*, şi atât aceştia, cât şi Românii din Valdarsa batjocoresc pe Croaţi *Besiaci*, adecă *fugari*, *fugitori*, de unde se vede intre ei ura, născută fără indoială din resbelele ce au avut intre sine.

g) Că cât pentru locuri, ce au numai numiri slavice, afară de acea că şi acesta e un argument negativ, noi putem aduce esemple numirile din România şi Moldova, unde cu toate că au fost Românii

---

[1]) Se vede erore, căci cei din Valdarsa zic şi astăzi *Basereca*.

[2]) Se vede erore, pentru că şi astăzi in Valdarsa zic *capra* şi *ţap*. Poate că Ireneo a voit să represente pronuncia populară, că după ce venii in Susnievizza, mă convinsei că aceşti Români o mulţime de *a* le pronunţa ca *oa* or ca *a* unguresc.

totdeauna precumpănitori, totuş şi astăzi sunt numirile slavice de locuri foarte adese, din causă că după barbari ei cei d'intâi au organizat un stat politic şi bisericesc, ca Domni ai Daciei, şi au făcut impărţirea politică, — in limba lor s'au scris diplomele domneşti, in limba lor s'a făcut liturgia până inainte de 200 de ani. Eată un esemplu de o ţară, unde nu e picior de Slav, şi cu toate aceste numiri slavice. Nu e dar de mirare, că in Istria e aşa, unde Românul n'are nimic al sěu, decât aerul, apa şi petrele, unde româneşte vorbeşte numai intre 4 păreţi, unde chiar şi numele de Roman ce-l avea până dăunăzi, l-a lăsat in graţia străinului.

In deşert toate aceste şi altele in restimp de 3 ore, cât ţinù conversaţiunea: Părintele remase intr'ale sale, cumcă Românii istriani sunt de când cu documentul din anul 1325 tot atâţi câţi erau atunci şi că nu se pot desnaţionalizà!

Mi am adus aminte ce observasem şi la alţi Sloveni, precum şi ce-mi observase profesorul Zhishman in Triest, că toţi preoţii sloveni sunt panslavişti in inţelesul acela, că nu věd din vechime prin locurile aceste decât Slavi, ăncă dinaintea Romanilor, şí că şi acum pe toţi vor a-i face Slavi chiar unde nu se mai vorbeşte slavoneşte. In adevěr in stăruirea lor de a afirma, că Românii din Valdarsa nu se desnaţionalizà, că sunt tenaci, mi s'a părut a vedè o părere de reu, că nu se stinserě toţi Românii.

Venind vorba de articlul eşit in N-ri 1—2 ai jurnalului „L'Istria“ in anul 1846, preotul mi arătă

acest articul in „Zora Dalmatinsku“ [1]) din acel an tradus in limba croatică. Fiindcă nu aveam cu mine probele de limba romano-istriană, am cerut jurnalul dalmatin, ca să-mi copiez acele probe, şi mi-l dede a-l duce cu mine la Pisino. Tot aci aflai, că autorul articulului, Antonie Covaci, e astăzi chiar podestà in Pisino şi că acesta la compunerea articlului fusese ajutat de *Micetici*, [2]) atunci june student in Pisino, Român din Valdarsa, anume din *Berdo*, acum co-operator (capelan) in *Castva* [3]). Descoperirea, că d. Covaci e podestà in Pisino, unde mĕ aflu, mĕ umplù de bucurie. Mĕ despărţii de părintele, care cu toată via noastră dispută implinise foarte bine cuviinţele ospitalităţii, êi dedei o sugară de tabac turcesc, pe care o puse bine spre a o ţinè de suvenir, şi mĕ inturnai la Pisino.

24 Iunie, 1857.

Mercuri de dimineaţa mersei la d. Camus, rugându-l să mĕ facă cunoscut cu d. podestà. Trimise indată să intrebe, dacă e acasă şi de ne recepe. Respunsul fu, că va venì insuş, şi in adevĕr venì peste puţin. Eată-mĕ in faţă cu autorul articlului, ce pentru Românii Daciei traiane fu descoperitorul unui nou membru al naţiunii romano-orientali. Nu-şi putea esprime bucuria ce simţea vezĕnd un Român din

---

[1]) Zora Dalmatinsku, 1846, No. 19—20. In No. 20 se mai afla şi un articul intitulat: „Obicaji kod Morlakah Dalmacii“, pag. 153—156.

[2]) Micetici scriu şi zic Croaţii; ear Românii istriani zic Miceti şi Micetiti şi Micetity, din care Slavii făcurĕ Micetich or Micetitsch.

[3]) Cooperator zic Slavo-croaţii; ear Românii zic *Capelanu*. La Castva Românii zic *Castáu* şi *Castavu*, deunde ceilalţi făcurĕ *Castva*.

Dacia, şi anume că vine cu scop de a se informa in faţa locului despre această frântură de Romani in agonie. De şi, precum marturisì şi precum arată numele (Kovaci), de origine slavonă, arătă însĕ un interes foarte viu pentru Români şi promise că-mi va subministrà tot ce-i va sta in putere spre a-mi ajunge scopul. Mi-a spus, cu ce bucurie au receput toţi Italienii ştirea despre esistenţa Românilor din Istria, mai ales faţă cu tendinţele Slavilor de a slaviza tot şi toate ce se apropie de Marea Adriatică, incât nu se mulţumesc a da Triestului origine slavică, ci caută să recăstige Slavilor şi Veneţia şi altele mai departe, — tendinţe, ce d. Covaci le reproba tare.

Conversaţiunea aceasta era in cancelaria d-lui Camus, şi tocmai incepusem a intreba, dacă nu vin in Pisino oameni din Valea Arsei, când d. Covaci aruncând ochii pe fereastră, strigă: „Eccolo!“ şi deschizĕnd uşa, chiemă pe unul in casă. Era un bărbat de statură mai jos de mijlocie, însĕ bine făcut, indesat, peptos şi spătos, viu şi voios, pălit tare in negru, capul rotund, fruntea lată, increţită. Fără cea mai mică păsare salută pe dd. Camus şi Covaci in limba croatico-slavică. Aceştia ĕi spuserĕ, că eu ăncă sunt de ai lor, şi să vorbească cu mine in limba lor. Istrianul se uită câtva la mine, dede din cap şi ear se intoarse către cei ce-l chiemaseră, reincepĕnd croatica. Eu il intrebai atunci:

„De ce nu vorbeşti in limba voastră?“

El: „In limba nostră?“ (o pur).

Şi cu aceasta stete mut. Pricepui, că nu m'a inţeles pe deplin şi intrebai pe d. Covaci, ce verb

au pentru „parlare?“ (Noi conversam italieneşte, pentru că d. Camus nu cunoştea decât italiana şi slovena). Dar istrianul inţelegea italiana[1]) şi mě informà indată:

„Noi *parlare* zicem *cuvint*“, cea ce intări şi d. Covaci.

Acum repet intrebarea:

„De ce nu cuvêntaţi“ (eu pronunţai ca noi, adecă *e* cu ton nasal) „de ce nu cuvêntaţi in limba voastră?“

Istrianul: „Cu *cire* (cine) cuvintà in limba nostră? (o nu se face oa). Cire sci limba nostră?“

Eu: „Io sciu limba voastră, o cunosc că e şi limba mea.“

Istrianul: „Bire (bine) că sciţi, cuvintăm.“

Eu: „Din ce sat eşti?“

Vorba sat nu o inţelese. Mě intorsei către d. Covaci, intrebând, ce espresiune au pentru *villaggio* şi imi respunse, că nu ştie să aibă espresiune proprie, decât că numesc satul cu numele seu.[2]) Intrebai dar pe Istrianul mai incolo:

„Nu m-ai inţeles?“

Vězui, că nici aceasta nu o pricepe, şi ear rugai pe d. Covaci, ce espresiune au pentru *capisce*, şi-mi zise, că şi ei au tot acest verb.[3])

---

[1]) Mě convinsei mai pe urmă in Susnievizza, că foarte mulţi dintre cei mari, chiar şi dintre copilandri, cunosc italica, mai ales care avură ocupaţiuni pe la Pola, şi peste tot pe marginea mărei, or au şezut mai mult prin Pisino.

[2]) Pe urmă aflai in Susnievizza, că zic *Salisce*, dar mai mult *communa*.

[3]) In Susnievizza aflai, că au doi verbi: *capescu* şi *intendescu*,

Prin urmare schimbai intrebarea, zicênd:

„Nu mĕ capesci?“

Istrianul: „Ce ziceţi?“

Eu: „*De-unde* esci?“

Istrianul stete câtva cugetând, pe urmă repeţì el intrebarea: „*Dende escu?*“ (*u* se pronunţă tot-deauna).

Eu: „Aşa, *dende* esci?“

Istrianul: „Eu escu din (se zice şi *di*, *de)* — eu escu din Grádigne.“

Eu: „Mergi astăzi acasă?“

Ear a stat; pe urmă a zis: „Astăzi mergu“ [1]).

Apoi êi zisei: „Eu virŭ (vin) la voi mâre (mâne).“

La care Istrianul respunse: „Bire“ (bine).

Din toate am cules, că nu vorbesc bucuroşi limba lor indată ce se află intre străini, adecă intre oameni de altă naţiune, când in casele lor ferească D-zeu să vorbească in altă limbă.

Causele ce-mi aduse d. Covaci spre esplicarea acestui fapt, se reduceau mai mult la aceasta: că ştiind aceşti Români, că alţii afară de ei nu le cunosc limba lor, „s'au invĕţat a vorbì in altă limbă,

---

mai des numai *tendescu* (intendere, intender). M'am mirat mult, că de şi zic *tendescu, tendesci*, in a 3-a persoană singul. şi plur. nu zic *tendescu* or *tendu*, ci *tendè*, — nu in imperf., ci in pres. De aci s'ar vedè, că acest verb e adoptat de la Italiani tărziu, şi in micul popul nu s'a putut naturaliza. Aici ar mai fi de cercetat, in ce epocă Italianii au precumpănit in Istria? sub Veneţiani? De ce până inainte de 30 ani chiar şi Italianii de lângă mare, toţi fáceau pe au *av?*

[1]) Se conjugă: *mergu, meri, mere, mergemu* şi *meremu, mereţi, mergu*; prin urmare in a doua persoană singular nu se zice mergi, ci *meri*, şi de aceea stete ântâi pe gânduri.

„anume in cea croato-slavică, pe care o ştiu toţi in partea orientală şi câţiva din partea septentrională a Istriei inţelegênd şi mezul Istriei, va să zică in cea mai mare parte a Istriei.“ Eu o lăsai intr-atâta, că totul e un inveţiu, de şi cu o oră după aceasta intîlnind tot pe acest Istrian in cale, şi la 3 după miază-zi ear pe el şi âncă pe altul tot din Gradigne, me convinsei, că cu cea mai mare bucuriă steterĕ locului şi mĕ salutarĕ *„bura zi“* = buna zi. La intîlnirea de după mează-zi cel cu care mĕ cunoscusem de dimineaţă, imi presentă el pe colegul seu „ânca şi cestu cuvinta *Vlaski,*[1]) „şi tot din Gradigne“. Le plăcea a sta de vorbă cu mine, şi intrebându-i, de ce la Camus in cancelariă se fereau a vorbì romăneşte? (le-am observat de atâtea ori, să nu mai zică Vlaski, ci românesc, — româneşte, şi se supuserĕ), totuş ce am putut scoate din gura lor, era: „că ceia nu sciu cuvinta cu noi.“ Eu intrai in părere, că fiindcă numele de *Vlach*, ce Croaţii dau in batjocură Dalmato-Serbilor, e ruşinos, ei de ruşine nu vorbesc limba lor intre străini.[2])

D. Covaci se ţinù de promisă. Abea mĕ inturnai acasă de la d. Camus, şi ânca inainte de mează-zi venì şi-mi aduse renumitul seu articlu eşit in N-rii 1—2 ai jurnalului „L'Istria“ anul prim 1846,

---

[1]) Istrianii au perdut forma românească antică in *esc* la adiective; ei zic: „io cuvint Vlaski, croaţki“. Când vorbind in limba noastră aud câte un cuvênt latin, care seamănă cu altul italian, ear Istrianii nu-l au, indată ii auzi: ista-i, or aceasta-i italianski, or mai des: talianski.

[2]) In Susnievizza m'am convins altfel. Vezi mai jos discursul cu parohul din Susnievizza.

precum şi un articul, sau mai bine capĕtul unui articul, eşit in numitul jurnal in anul 1852 din agera pană a domnului *de Franceschi,* care in acest capĕt de articul apĕra causa Românilor istriani cu o căldură, ce şi eşit de la un Român din Dacia lui Traian ar fi făcut mare impresiune. Leserăm impreună acest articul [1]). Apoi venì vorba la Sajevici cu probele date de el in „Novice gospodarski &“ şi eu observai, că după consemnaţiunea de vorbe româno-istriane, ce mi-o dede ancă la Lubiana Dr. Bleiweiss, el nu cred să ştie româneşte. D. Covaci mi-a spus, că in adevĕr Sajevici nu cunoaşte limba, ci a scris ce-i au spus alţii. De altă parte imi recomenda tare pe Capelanul Micetity, acela care cooperase la articlul din „L'Istria“ No. 1—2, 1846, şi care acum se află in Castva (Căstău, Căstăvu zic Românii din Istria), nu departe de calea ce duce la Fiume. Ear dintre locuitorii din Valdarsa imi recomenda pe bĕtrânul Scrobe, podestà (jupăn) din Susnievizza, acela de la care părintele Sajevici adunase probele de limba romano-istriană, şi pe care acest preot nu ştiu de ce îl fece om invăţat, când el bietul abia putea semna nişte trăsure cu condeiul spre a-şi subscrie numele, pe care-l divinau numai cei ce-l cunoşteau. Insĕ in celelalte,

---

[1]) Articlul (intitulat *sulle varie popolazioni dell'Istria)* se află in N-rii 50 şi 51 din anul 1852. La Luciani in Albona in 5 Iulie cetii şi pe cel d'intâi, cam intunecos; pe Morlachi nu-i ţine de Români.

Alţi articuli interesanţi sunt in „Istria“ din 1846, N-rii 13—14 et *sqq. Saggio di dialetti istriani, di Trieste, di Rovigno.* In N-rii 16—17 dă altul altă probă de dialectul Rovignan, dar cea d'intâi mai aproape de noi. N-rii 26—27 *de Franceschi* despre Castellieri şi respunsul lui Kandler.

ca ţĕran neinvĕţat, era foarte deştept şi cu esperiinţă. Cu multă căldură mĕ indemnă d. Covaci a merge la Fiume, unde se afla d. de Franceschi, autorul articlului de care vorbisem mai sus, ca la unul, ce, după Dr. Kandler, s'a ocupat mai mult de cât toţi Istrianii cu limba română.

Mercuri 24 Iunie seara.

Inturnându-mĕ de la d. Camus, unde — ca să mĕ exprim in limba de Valdarsa — merindai şi astăzi, cătră sară mĕ visită amicul Covaci din nou şi-mi aduse un manuscript al seu, âncă din anul 1846, in care erau probele de limbă eşite in N-rii 1—2 ai jurnalului „L'Istria", conceptul acestui articul, apoi o consemnaţiune de cuvinte româno-istriane şi o incercare de a pune in ordine formele de conjugaţiuni, declinaţiunile pronumelor şi comparaţiunile adiectivelor, o incercare incepută şi necontinuată, dar de mare preţ. Fiindcă d. Covaci nici cu Valdarsenii, nici cu mine nu vorbea româneşte, se vede că prea puţin va fi ştiind din limba aceasta, şi poate că şi incercarea inceputului operatului de mai sus l-a făcut impreună cu Micetity, ceea ce ajungênd la Căstău, voiu afla de la acesta. Cu toate aceste operatul mi-e de mare preţ, că cel puţin după el poţi cerceta şi judeca despre formele limbei in faţa locului. Conversarea se invêrtì şi acum asupra tendinţelor ce se vĕd la Slavi de a slaviza tot şi pretutindenea, asupra literaturei româneşti in Dacia Traiană, asupra celor ce au scris despre Istria, şi intre alţii imi recomendă foarte mult pe d. Kandler, pe

care nu-l aflasem in Triest. Dr. Kandler era redactorul jurnalului „L'Istria", care astăzi nu mai esiste.

Cu ocasiunea aceasta d. Covaci imi comunică trista ştire, că amicul nostru in spe, invĕţatul podestà al comunei Susnievizza, bietul *Scrobe*, era mort de o lună, cea ce mai inainte cu câteva oare nu ştiuse! Ştirea fu pentru mine cam descurajătoare, căci de la acest om, care stete profesor părintelui Sajevici de la Berşec, ar fi invĕţat cu mult mai uşor invĕţăcelul român, deprins in arta de a compara limbe. Cu toate aceste amicul Covaci mĕ consolâ cu asigurarea, că preotul din Susnievizza imi va arata pe vre unul dintre locuitori mai deştept, cu care să mĕ inţeleg. După trei ore mĕ lăsâ d. Covaci, oferindu-mi de suvenire atât articulii cei doi de cari vorbii mai sus, cât şi manuscriptul cu incercarea de a ordina *forma conjugaţiunilor*. Eu il indemnaiu să continue studiul acesta, pe care-l incepuse in anii 1845—46 şi a cărui intrerupere lipseşte pe Români de un mare bine; el se scusâ, aducĕnd mai multe circumstanţe, care-l impiedecarĕ şi-l desgustarĕ, adăogĕnd, că acum, dacă chiar Românii se ocupă de Valdarsa, manuscriptul seu precum şi micul popor din Valdarsa se aflâ in mâne mai bune.

Joi in 25 Iunie 1857.

Reculegĕnd toate, câte auzisem şi cunoscusem până aci despre starea lucrurilor in Valdarsa, mĕ convinsei, că Albona, unde am cele mai bune recomendaţiuni, nu e locul, unde să mĕ aşez şi de unde

să-mi direg escursiunile. Albona remâne cu adevĕrat pentru mine un punt cu atât mai important, cu cât nu departe de acolo se află comuna or cătunul Schitazza sau Schitaccia[1]) impoporată cu Români ce mai vorbesc româneşte ca in Valdarsa, şi care comună nu figurează ca loc românesc nici in harta etnografică a domnului Czörnig, nici in consemnaţiunile ce mi se dederĕ din cancelaria statistică a ministeriului de comerciu in Viena; însĕ meziu puntul pentru cercetările mele mi se părù a fi Susnievizza, comuna cea mai numeroasă şi mai adunată. Decisei dar a mĕ aşeza in Susnievizza, in dosul lacului Cepici, a mĕ repezì mai pe urmă la Albona, spre a cerceta Schitazza, a apuca apoi calea spre Fiume pe la Fianona, a face o visită părintelui Sajevici in Bersec şi a merge până la Volosca, a mĕ abate aici din calea Fiumei spre stinga, spre a merge la Castau, parochia cea mare cu 5 Capelani, intre cari unul e Micetity, a mĕ consulta cu acest preot june, singurul român invĕţat din Valdarsa, a merge impreună — de se va putea — in pămĕntul *Cicilor*, unde in comuna Jeane se mai află Români, şi a continua pe urmă calea la Fiume, spre a face cunoştinţă cu amicul Românilor d. de Franceschi. Pe când făceam acest plan de călătorie, intrâ la mine d. Covaci, care se unì in toate cu ideile mele. El imi aduse încă un articul scris de Dr. Kandler şi

---

[1]) Părintele Ierala, parochul de la Berdo, unde şezui in 29, îmi spuse că cei din Albona numesc pe cei din Schitazza *Morlachi*. Ear un argument, că Morlachii sunt Români.

eşit in jurnalul sĕu „L'Istria“ in anul 1848. Acest articul cearcă a face pe Italiani să creadă, că pentru cunoştinţa limbei italiane, şi chiar a celei latine, e de lipsă studiul limbei române din Dacia, o ideă, pe care şi d. Ruscallo Vegezzi la Turin se studeşte a o populariza. Pe urmă trecênd la originea Românilor Istriani, observai că după cât pot judecà până acum, aceşti Români nu pot fi numai o ruptură de popul dintre Românii Daciei lui Traian, avênd pe de o parte foarte multe cuvinte, modulări şi deturnături de vorbe comune numai lor şi Macedo- şi Tesalo-Românilor, precum: pronunţarea lui *l* inainte de *i* ca italianul *gl*, aruncarea unui sunet inaintea lui *r*, când acesta incepe cuvêntul (ĭrpa = piatra, de la ripa; ĭrdu = ridu etc.), pronunţarea lui *au* ca *av* etc., *muşat* pro *frumos*, usuarea verbilor ajutători etc.; ear de altă parte altele proprie lor şi unor Români din Dacia traiană, precum: deasa schimbare a lui *n* in *r*, ca Moţii in Ardeal, ca Moldovenii etc.

D. Covaci observă, că inainte de 30 ani chiar şi Italianii din Istria de pe marginea Adriaticei pronunciau pe *au* ca *av*. Mai incolo imi observă, că in partea Istriei spre mează-zi, către Parenzo şi Orsero, ar fi fost mai de mult Albanesi, cari astăzi sunt slavizaţi, şi de aci mai spre mează-noapte, spre Gimino, Serbo-Dalmatini (de aceia, pe cari Croaţii ii numesc Vlachi), mi se pare aduşi de Veneţiani, car aseminea sunt contopiţi astăzi cu Croaţii Istriei. Totdeodată d. Covaci imi arătă conceptul unui operat făcut de d-sa şi alţi pentru charta d-lui Czörnig, in care intre altele era şi această observaţiune: „Cât

pentru Românii *(Walachen)* din insula Veglia, ne lipsesc cu totul informaţiunile.“ Să fie oare Români in Veglia? Această insulă e intre Canale della Morlacca de oparte, şi Carneri de altă parte, va să zică aproape de Morlachi.

La 3½ după mează-zi plecai spre Valdarsa. De la Pisino la Valdarsa duce un drum foarte bun. Văile şi poalele dealurilor au o vegetaţiune, pe care in acest pămênt peste tot sterp ai putè-o numi lucsoasă; chiar culmele sunt investite cu păduri mai dese. Dar indată ce ajungi pe virful montanelor, de pe cari ai a scobori spre Valdarsa, ţi se presintă ochilor spre resărit şi mează-noapte icoane cu totul contrare. O linie de montane, incepênd de la Fianona şi diregêndu-se spre mează-noapte, se face din ce in ce tot mai căruntă, vegetaţiunea dispare din ce in ce mai mult, şi dacă de la Fianona pănă in dosul lacului Cepici mai vezi câte o grupă de case infundate prin crepăture şi ripe, apoi de-acolo in sus spre meazănoapte chiar poalele acestor montane jos in vale nu sunt alt ceva de cât ripe, surpăture, pietre de pietre, ca şi când ar fi nu de mult vomite din cuptoarele cele vulcanice ale pămêntului, locuri seci, arse, printre cari abea intrevezi ici colo câte un spin doi, însĕ atât de rari şi mici, încât nu schimbă nimic sau foarte puţin in coloritul figurei celei triste. De aceste ripe se vĕd aninate ca de un părete natural nişte cătune or grupe de case, unele mai dese, altele mai resipite, care după charta ce o aveam inaintea ochilor şi după cum spunea conducĕtorul, erau comunele Iessenovizza, Villa-nuova, Susnievizza şi

Lettay[1]). Deasupra mormanelor de peatră, de care sunt acăţate numitele grupe de case, locul se face puţintel mai şes, unde mai e oare-care vegetaţiune; dar deodată terenul se ridică repede in sus. Acesta e muntele, a cărui cea mai inaltă culme se chiamă Monte-Maggiore, de pe al cărui vĕrv dimineaţa inainte de resăritul soarelui, dacă e senin, (după cum spunea conducĕtorul meu din Pisino intr'un dialect italian, a cărui gramatică şi vocabulariu nu le-am vĕzut âncă) se vede in dreapta până la Veneţia, c'un ochiân bun se vede insăş Veneţia şi chiar şi Ancona de cealaltă parte; in stânga vezi Dalmaţia şi ţerele contermine, Carneri, Veglia ş. c. l.

O aruncătură de ochi de pe dealurile despre Bellay asupra grupelor de case de care vorbii şi asupra muntelui Maggiore cu celelalte montane şi mormane de peatră de la poalele lui, mĕ lumină deodată asupra puntului, pe care-l desbătui mai bine de o oară cu invĕţatul preot de la Zareci, cu bravul slavist Wulcici, care ţinea morţiş, că Românii din Valdarsa sunt şi astăzi câţi au fost din vechime, că nu numai nu se desnaţionaliză, ci că âncă -şi alţii din vecinătate invaţă limba lor, şi-mi numise un sat, al cărui nume l-am uitat şi ai cărui locuitori de ori-

[1]) Nu e de mirare, că Românii, adăpostiţi de aceste ripe, uitarĕ şi cuvêntul peatră, şi-l suplinirĕ cu ripă; Românii istriani peatra o numesc ripă; ci fiindcă ei ca şi ceilalţi Români din Dacia Aureliană, imitând pe Greci, cu cari şi pintre cari au petrecut atâţi secoli, nu pot pronunţa pe *r* de la inceputul cuvintelor, ci vocala următoare o pun inainte, modificând-o intr'un sunet gutural, ce nu e nici *a*, nici *ă*, nici *e* curat, ripa o pronunţă ърпъ, ъ de la inceput abătut spre *e* larg.

gine slavica ar fi inceput a uita limba lor! Pusĕţiunea geografică a locului desminte singură această ipotesă şi arată invederat, că dacă mai esist astăzi Români in dosul lacului Cepici, in faţa muntelui Maggiore, causa e păretele natural format de poalele acestui munte, care a dat aci Românilor adăpost, asecurându-i de la spate şi separându-i cel puţin in partea aceasta de contactul nemediat cu Slavii. Combinând ştirile istorice, ce ne lăsarĕ Tomasini şi Ireneo della Croce, că Românii locuitori ai muntelui Carsu, de la Monte-Maggiore inainte spre meazănoapte şi apus se intindeau pe timpul lor de 1 mil geografic şi jumĕtate aproape de Triest, apoi faptul că urme de idiotismi româno-istriani se aflau la Italianii istriani de pe ţermul adriatic până in generaţiunea penultimă, de esemplu datina de a pronunţà pe *au* ca *av*, — apoi că locuitorii aduşi de Veneţiani din Dalmaţia in partea despre mează-zi a Istriei, de către locuitorii Slavi se numirĕ Vlachi, şi c. l., cu puseciunea geografică a Românilor din Valdarsa, e invederat că lăsând la o parte intrebarea despre originea Românilor in Istria peste tot, desnaţionalizarea lor a urmat incepĕnd de la Marea Adriatică spre mează-noapte, devenind cei de pe marginea mărei Italiani, cei mai din intrul ţerei Slavi, şi scăpând din ei numai o frântură la poalele muntelui Maggiore, a cărui coaste despre mează-zi seci, sterpe şi repezi nu se puturĕ impopula de oameni. Acest munte dede Românilor un propumnacul ce-i asecura de la spate şi de care rezemându-se puturĕ inturna peptul către inimic spre a se apĕra din partea ceealaltă. E icoana

acelui ostaş brav, care după ce luptându-se bărbăteşte a perdut toate puseţiunile militare, rupt de către soţii sĕi de arme, se trage inapoi apărându-se de inimicul ce-l impresură de toate laturile, până ce dă de un arbore, de o piatră mare, sau de un alt mur natural, subt al cărui scut asecurat de o parte, ţine in frĕu pe inimicul ce nu-l mai poate ataca pe toate laturile. Subt această icoană mi se presintă micul popor din Valdarsa; subt acest chip mi se reproduse şi mi se destinse inaintea ochilor toată istoria Românilor de douĕ mii de ani incoace, de când se aduserĕ cele d'intâi colonii romane dincoace de Adria, care intinzêndu-se necontenit mai intâi pe litoralul mărei, după aceia mai in intru in triunghiul iliric şi pe urmă peste Dunăre spre mează-noapte şi resărit, in curs de 400 de ani formarĕ poporul român, a căruia esistenţă până astăzi in locurile unde l-au străplantat cei d'intâi colonizatori, e un miracul, care cu toate aceste esiste ăncă, adevĕrat intre Istru, marea Neagră, marea Albă şi Adria numai in insule risipite, însĕ compact in Dacia lui Traian. Istoria Românilor in tot teritorul indicat aci, incepênd de la Adriatica până la Nistru, se reproduce in miniatură in icoana, sub care mi se presintă poporaşul din Valdarsa. Mai mult, mai puţin, pretutindenea aceeaş luptă, aceleaşi pericule, aceeaş scăpare.

Cufundat in aceste impresiuni ajunsei la Pas şi mĕ scoborii repede la Bellay, care nu e altceva decât o curte in care se află casele dominiului Principelui Auersperg, locuite numai de administratorul acestui dominiu d. Glaser, către care aveam o re-

comendaţiune de la ginerele seu din Pisino. Inainte de a mĕ decide pentru Susnievizza, era vorba să mĕ aşez cu locuinţa in aceste case şi să fac de aici escursiunile mele, un plan pe care — cum insemnai mai sus — l-am schimbat. Intrând in curte, aflai, că d. Glaser nu era acasă, dedei scrisoarea, recusai mulţemind invitarea făcută de a mai şedè şi, impins de nerăbdarea de a mĕ vedè cât mai curĕnd in mijlocul Românilor, mĕ pusei in trăsură şi peste ½ de oară mĕ vĕzui in casa Parochului din Susnievizza. Fără nici o recomendaţiune intrai in casă şi mĕ presentai cerĕnd a fi receput pentru 4—5 zile, spunĕnd scopul călătoriei mele. Sf. sa părintele Cancici (Kančič), fiind cam malat, infipse ochii sĕi cei mici albaştri asupra mea şi se părea a strâmba din nas; dar il indulcii cu citarea câtorva esemple de ospitalitate patriarcală din biblie. Sf. sa se sculâ şi vĕzĕnd trăsurica c'un cal cu care venisem, mai eşì la lumină cu o dificultate, că n'ar avè fĕn pentru cal şi şopron pentru trăsură. Il alinai şi despre aceasta spunĕndu-i, că nici calul nici trăsura nu sunt ale mele, şi adăogând, că dacă in baulă — Românii istriani numesc giamantanul or cuferul baula ca Italianii — dacă in baulă n'aşi avè lucruri de greutate de 45 funzi şi ăncă o tasca, aşi putè zice că călătoresc ca un apostol. Fără să mai adăst respuns, mĕ adresai cătră un servitor ce ne ascultase discursul, pe care fără indoială nu-l inţelesese, fiind in limba germană.

— Eşti rumer? (de şi stiam că acest cuvĕnt e uitat aici de mult).

Servitorul: „Nu capesc ce zici.“

— Ştiu că voi vĕ chemaţi acmocea Vlachi, dar tyatyli vostri se chiamau rumeri. Vira cu mire la caroţă, neca aducem o baula in casă.

Cu toate că ei nu zic *aduc*, ci *duc* şi *port*, ceea ce nu ştiam âncă, tĕnĕrul tot m'a priceput, a alergat singur la trăsură şi a adus lucrurile in casă. Părintele imi dede camera destinată pentru oaspeţi, de cari se află pe la toate casele parochiali, şi mĕ aşezai in noua mea locuinţă. Era 6 ore şi 1/2. Indată ce mĕ spălai şi mĕ imbrăcai, eşii in comună şi vĕzênd câţi-va paşi peste cale oameni adunaţi in curtea unei case, intrai in mijlocul lor salutându-i: Bura sara, omiri buri (buna sară, oameni buni)!

Unii respunserĕ „bura sara", alţii „dobra vecera" [1]) şi se adunarĕ cu toţii imprejurul meu. Era casa lui Mihu Iurman, podestà cel de acum a Susnievizzei; dar aflai indată, că ei nu zic podestà, ci *Potestat de Communa* [2]), ce mi se pare mai bine românit, că cel puţin e făcut de gen bărbătesc şi se poate aplica mai bine bărbatului ce e ântâiul comunei, decât podestà la Italiani. Doi din cei de faţă se vĕzuserĕ cu Gradignanii, cu cari vorbisem in Pisino, şi spuseserĕ celorlalţi, că a venit unul dintr'un *paes de larg* (dintr'o ţară departe; n'au nici „ţară", nici „departe" in inţelesul nostru) şi cuvinta ca noi. Alţii ziceau din „România", alţii din „paes româ-

---

[1]) Românii de aici, cu toate că zic „bura zi", „bura nopte", „bura coale" (buna cale), s'au desvĕţat a zice „bura sara" şi zic numai „dobra vecera".

[2]) Cuvêntul sat nu e cunoscut, dar zic alt cuvênt slavic, *vas*, însĕ e tot aşa de popular şi cuvêntul comuna.

nesc", alţii „romanski", fiindcă eu spusesem Gradignanilor că patria mea se chiamă România, paes românesc. Va să zică nu eram de tot necunoscut acestor buni ţerani. In puţine minute se umplu curtea de oameni.

Eu intrebam, cum se chiamă cutare lucru, şi dacă le ziceam că şi la noi se zice aşa, se bucurau: „Şi la voi? bravo."

Pe urmă incepurĕ a mĕ intreba ei: cutare lucru cum se chiamă la voi? Şi dacă numirea era ca şi a lor, unii băteau in palme de bucurie, zicĕnd: „stessi (ştessi, şteşi, ştesso) şi la noi, bravo, bravo" [1]) or: „tot ura" — tot una. In fine incepurĕ şi pruncii şi pruncele a mĕ intreba despre diverse lucruri cum se chiamă. Se mirau toţi, când le spuneam că am venit numai ca să aud in faţa locului limba şi să vĕd usanţele lor. Mĕ intrebau, cum sunt lucrurile pe la noi, cum e paesul, dacă sunt *gori* (munţi nu cunosc) ca pe la ei şi *ărpe* (petre, rîpe), şi dacă se face pe la noi *viptu*, *ciuda* şi *buru* [2]) (mult şi bun), şi mai ales dacă şi la noi *broaide* (viţele) sufere de epide-

---

[1]) Intâi credeam, că acest „bravo" e cunoscutul bravo, bravi italienesc, dar după ce observai că nu toţi pronunţa bravo, ci cei mai mulţi *pravo*, precum zic toţi Slavii de pe aici, m'am indoit, dacă e român or slavicul *pravo*.

[2]) *Vipt* numesc in genere traiul, şi specialmente ce zic Moldovenii *pânele*, şi noi ceilalţi bucatele, adecă toate grânaţele destinate pentru viptul omenesc. *Mult*, ca adiectiv, precum şi *puţin*, le perdurĕ, şi mai esist amĕndouĕ numai in adverbele *mai munt* (pe *l* de regulă inainte de alte consonante il lasă afară: *coad* = cald, *oab* = alb; aici in *mai mult*, *l* se pare că l-ai auzi, dar esaminând bine, vezi că zic *mai munt*), şi *mai puţin*. In cele-alte, în loc de mult se ajută cu *ciuda* (*ciuda de omiri* = mulţi oameni), şi in loc de puţin cu *zalek*.

mia ce de 4—5 ani le-a stricat fructul studinţelor lor. Bărbaţi şi mueri, feciori şi fete, nu sunt sfioşi, veniau cu toată increderea şi-mi dau *măra* (mâna) şi mě intrebau. O fetiţă *muşată* (frumoasă) ca de 12 ani a podestatului comunei, anume Lucia, mě intrebâ de sunt insurat şi dacă nu, să mě insor la ei! Ca oameni simpli ce rar es in lumea mare, se mirau de o mulţime de lucruri ce vedeau la mine.

Era 9 ore trecute, inoptase bine, când abia mě putui smulge dintre ei, că ar fi şezut toată noaptea de vorbă. In fine le zisei, că şed „ciuda de zile“ intre ei, şi-mi luai sara bună după datina lor: „Domnu cu voi, bura nopte.“ Ei respunserě asemenea: „Domnul şi cu voi, bura nopte,“ dar intr'auzii şi câte un „Bohu şi cu voi.“

Se inţelege de sine că eu făceam propagandă in contra slavismului limbei lor, şi nu-i suferearn a zice vorbe slavice unde ştiam că au şi alt cuvěnt bun. De mirare însě, că nu concedeau că cuvintele slavice din limba lor ar fi cuvinte croatice cr slavice, ci ţineau mortiş că sunt Vlachi, deşi la Croaţi âncă e aşa or *ştesso*, cum zic ei. Şi dacă pronunţam eu câte un cuvěnt bun romănesc, pe care nu-l au şi ei, indată ziceau: „acesta-i pe talianski“. De altmintre mărturiseau, că eu „cuvintu mai muşat“ decât ei.

In această sară făcui progres foarte mare in limba lor, dar din minutul acesta am simţit totdeodată foarte multă lipsă de un om literat din sinul lor, cu care să mě pot inţelege bine şi care să mě poate lumina in acele, in care nu mě puteam es-

plica ca să fiu priceput şi să iau respunsul dorit. Intre alţii, cu cari vorbii in sara aceasta la podestatul, se afla şi un fiu al reposatului podestat Scrobe, al dascălului lui Sajevici, anume Ive sau Ioan, un june foarte bine făcut, frumos şi desghieţat.

In fine mĕ inturnai la părintele Kancici, care se părea ingrijat, temĕndu-se poate ce ştiu eu de vr'o apostasie in turma sa. De aceea şi trămisese feciorul de două ori după mine. Acasă ĕi spusei, cu ce bucuriă mĕ vĕzurĕ că vorbesc in limba lor, şi cu câtă placere cuvêntau şi ei in această limbă. Deaici deschisei discursul asupra intrebarei: de ce aceşti oameni vorbesc limba lor numai in casele lor, or numai intre sine, adecă ei cu de ai lor? Semnai mai sus (pag. 12), că intrasem in părere, cumcă au ruşine de limba lor. Părintele Kancici, din contra, afirmâ, că după observările sale făcute din adins şi cu toată seriositatea, aceşti oameni nu se ruşinează de limba lor, ci din contra o au ca un sanctuar, pe care-l conservă cu mare pietate, de care sunt superbi şi pe care după părerea sa se vĕd a crede că-l profană, comunicându-l cu cei de altă seminţiă! „Din contra, cu D-Ta“, adause preotul, „cuvêntarĕ şi se bucurarĕ, pentru că auziserĕ de mai inainte şi le-ai spus insu-ţi, că naţiunea voastră cuvêntă, are limba ca şi a lor, şi că sunteţi de o origine. Către aceasta necuvêntarea lor intre străini, însĕ numai când au a face deadreptul cu străinii şi se adresă către ei, vine şi de acolo, pentrucă de seculi nici un străin n'a vorbit cu ei in limba lor, ba âncă Slavii le dau numiri batjocoritoare, Ciribiri etc.

Dar chiar in mijlocul străinilor, dacă au a se inţelege despre ceva ei cu ai lor la o parte, cuvêntă in limba lor. Poate că o consideră şi din punctul utilităţei, că au cum să se inţeleagă intre sine, fără ca să le afle alţii cugetele şi planurile. Ver-cum, eu — incheiă părintele — sunt convins, că-şi custodesc limba lor cu o mare pietate ca un sanctuar, şi nu o vor perde nici o dată."

Aceste parohul meu. M'am convins şi eu, că e mult adevĕr in această opiniune a preotului schiau. Insemnarĕm mai sus, că nu le părea bine când le ziceam, că şi-au stricat limba cu vorbe croatice, şi nu concedeau că cuvintele schiave ce au atât de multe in limbă, ar fi croatice. Totul ce concedeau, era că *şi ei zic stesso*, ba ăncă unul in Berdo mĕ apostrofa: „de ce nu fi lat (luat) şi ei de la noi." Asemenea se supărau, când le ziceam că in 2—3 generaţiuni se vor stinge, şi afirmau că aceasta nu va fi.

Susnievizza. Vineri 26 Iunie 1857. Observări generale asupra limbei istriane. Sâmbătă 27 in călătoria din comună in comună. Duminică 28 la Biserica de la Villa-nuova convorbire cu parochul despre joc.

Vineri in 26 Iunie eşii de dimineaţă spre poalele muntelui Maggiore, unde aflai mai jos fetiţe şi feciori păscênd oile. Fetiţele ca şi prin Ardeal şi in cele mai multe părţi ale ţĕrilor române, erau cu furca de brâu şi torceau lână, materiă din care se face cea mai mare parte a vestimentelor, atât de femei cât şi de bărbaţi. Peste tot femeile p'aici rar

se duc undeva, prin comune şi afară pe câmp, fără ca să aibă furca de brâu, chiar şi când mai poartă ceva pe cap sau pe spate. Această datină o vĕzui şi prin toată Croaţia in anul 1849 şi e comună Slavilor despre miază-zi, — ea e un argument mai mult despre influinţa Romanilor, vechi locuitori ai acestui pămênt, asupra celor ce i-au subjugat şi stins. Feciorașii aveau in mână câte o carte (cniga slav.), din care se preparau pentru şcoala ce incepea la 10 ore. Indată ce mĕ vĕzurĕ, se adunarĕ pe lângă mine, şi ca unii ce mĕ cunoşteau şi-mi cunoşteau şi scopul, incepurĕ a-mi spune o mulţime de lucruri, mai ales plante, care cum se chiamă, însĕ chiar in aceste, afară de *spir* (spin), *iarbă* (ioarbă) şi *lemna* (e feminin), am aflat prea puţine numiri românești. Cu toate aceste am cules o bună câtime de cuvinte. Studinţa de a putea face pe aceşti tineri, dintre cari unul fusese pe la Pola şi rupea şi italieneşte, că să-mi conjuge un verb, a rĕmas in deşert. De cei bĕtrâni, cari n'au invĕţat carte, nu mĕ puteam mira că nu i puteam face a scoate verbul din concret şi a-şi imagina pe cele trei persoane vorbind sub diverse imprejurări. Peste tot limba acestor Români e seracă de espresiuni pentru concepte abstrase, cea ce nu ne poate surprinde odată ce vedem că ea se vorbeşte numai in casă, prin urmare că cercul ideilor ce se esprim printr'ênsa e foarte mărginit. De aici vine că cuvinte, substantive şi adiective, formate de verb, mai nu se află, decât in ore-cari frase şi espresiuni isolate. *Lucru* de es. esiste la toţi ca substantiv şi verb; dar lucrător nu se află. De la

cred nu au *credinţa*, decât in singura frasă *a bee*, (ei zic: *beu* şi *bevu*, *bei*, *bee*, *beem*, *beeţi*, *bev* şi *beu*), — *a vinde*, *a cumpra in credinţă* adecă in credet, pe credet, cea ce se zice in Transilvania, in partea, unde din idiotismi conservaţi pănă astăzi se cunoaşte, că acolo se află strănepoţii Romanilor celor aduşi de peste Dunare, şi in câteva alte părţi. Dar m'am mirat de tinerii de câte 13—14, cari invĕţaserĕ in şcoala comunală şi dintre cari unii rupeau şi italieneşte, că nu-i puteam face a conjuga in limba lor. Drept că gramatică nu invaţă; însĕ cu toate aceste limba croatico-slavică, din care când intră in şcoala comunei nu ştiu nimic, vĕd că o invaţă şi fără gramatică şi fără esplicare in limba maternă. Drept aceea fui constrins mai ântâi a mĕ servì or de parochi, cari le declinau şi le conjugau in limba slavă şi-i făceau apoi să traducă in limba lor, or de aceia dintre dênşii cari ştiau italieneşte, şi cărora le conjugam italieneşte, făcêndu-i apoi să zică tot acea in limba lor. Pe urmă luai in mână Gramatica limbei slavice meridionali de Ignaz Al. Berlic (se pronunţă Berlity, ty aproape de *ce* italienesc) şi le conjugam după ea, însĕ nu pretutindenea cu succes, pentru că limba croato-slavă ce vorbesc aceşti Romani, e foarte schimosită. Cu toate aceste prin multă conversare in limba lor am recules in 3 zile toate formele mai mult din frase casuali decât din traduceri. Eu adecă nu m'am lăsat pe tabelele reculese de d. Covaci in inţelegere cu tênĕrul Micetici, mai vêrtos că esaminându-le le-am aflat numai după analogiă că-s eronee in mai mulţi timpi; ci am voit a le aduna

din gura poporului. Aceasta mi-a fost de mare folos, pentru că numiţii necunoscênd limba cum o vorbim noi in Dacia lui Traian, nu luarĕ in consideraţiune unele vocale pronunţate numai ca semi-sunete. De esemplu: verbul *luare, (levare), a lua* etc., ei il puserĕ: *tau, lai, lae, lam, laţi, laut,* (iau, iai, ia, luăm, luaţi, iau), când in contra se aude in adevĕr şi *u* pe jumĕtate şi *l* puţintel muiat, acolo unde noi il muiăm de tot de se face semivocală or semiconsonantă. Se aude in adevĕr: *lĭau, lĭai, lĭea, lĭŭam, lĭŭaţi, lĭau.* Participiul nu e *lat,* ci in adevĕr *lĭŭat,* unde *u* abia se aude, etc. Impresiunea ce face la un Român din Dacia Traiană cuvêntarea acestor oameni cu limba lor, e variă. Peste tot remâne omul surprins, auzind după un restimp cel puţin de o mie de ani, — de când cu subjugarea Romanilor din Panonia (Schiavonia şi Croaţia) şi Dalmaţia a incetat toată comunicaţiunea intre noi şi ei — auzind zic aceleaşi sunete, aceleaşi forme de limbă, incât une ori ţi se pare că eşti in mijlocul Daciei. De es. in cursul conversării cu tinerii mei amici, se indreptă unul către altul ce venise mai tărziu şi-l intrebă: *vĕziutu-mi-ai boili?* unde in plural articlul in *boi,* e muiat chiar şi *l* ca la noi, şi altele asemene. Aici remâi surprins de tenacitatea cea de fer a Românului. Alte ori ţi se pare că-ţi cuvêntă intr'o limbă cu totul străină, când cu toate aceste analizând vezi că e vorba curat română, in care se schimbarĕ unele litere şi să scurtă câte un cuvênt compus. De es. când mĕ sculam dintre ei, să plec in alte comună or să merg acasă, la salutarea mea

„Domnul cu voi“ mi se respundea afară de *Domnu și cu voi* încă și aceasta *bura coale*, care la întâia auzire mi s'a părut străină, pe urmă mĕ dedai cu ele, convingêndu-mĕ, că nu numai schimbă pe *n* in *r*, ci și pe *a* al nostru rar îl pronunță *a* curat, ci mai totdeauna *oa*, și așa din cale bună or bună cale ese *bura coale*[1]. Mai greu de ințeles mi-a fost cuvêntul compus *oter*, care in Valdarsa nu se aude nici măcâr cu forma de *oteri*. I-am intrebat adecă să-mi spună cum zic *alalta-ieri*, ce nu ințeleserĕ, pe urmă le esplicai „ziua de nainte de eri“ ori „de nante de eri“ ori de „rentĭe de eri“ [2]) și-mi respunserĕ „*oter*“. Le spusei că nu capesc, și-mi respunserĕ esplicând-o prin *preste eri*, precum zic la poimâne „*preste mâne*“. In ziua d'întâi remăsei in părere că *oter* e străin, de și Slavii nu-l au. Dar a doua zi îl analisai mai bine, după progresul ce făcui, și vĕzui ca nu e alta decât „alaltă-eri“, pentru că ei de regulă lasă afară pe *l* când e impreunat cu altă consunantă, și apoi modifică atunci totdeauna pe *a* de va fi inaintea acestor douĕ litere. De esemplu ei zic *oabu* in loc de alb, *coadu* in loc de cald, *oatu* în loc de alt, *oata* in loc de alta (insĕ *oa* sunt diftongite, și nu se aude pură nici una, ci confuse amêndoĕ)

---

[1]) Aceasta e cu atât mai de mirare, cu cât ei pe *o* nu-l fac nici o dată *oa*, ci-l pronunță totdeauna pur: *more*, *morte*, *mora* (conjunctiv de la *moriu*, și substantiv de la *mola*), când noi din contra, de câte ori va veni după el in silaba urmatoare un *e*, *a*, neintonate, îl modificăm ca când l-am diftongi în *oa*.

[2]) Toate aceste sunt in us, in loc de mai inainte, mai nainte, inainte, *rentĭe* nu e alta de cât *in-inte*, ce se zice la locul nașterei mele și imprejur, in loc de inainte.

ş. c. l. Prin urmare pricepui că *oter* e prescurtare de oata-eri [1]). Nu puţin mi-am frecat capul cu cuvêntul *coromac*, cu care cei de sub Monte Maggiore numesc căciula lor, singurul acoperemênt de cap ce au. Ştiam bine că nu e slavic, cu toate aceste nu-i puteam afla consângene in Dacia noastră; de şi el esprime lucru de prima necesitate, al cărui nume nu se perde uşor de cât de regulă deodată cu capul. Abia după trei zile, mutând pe *n* in *r* şi eşindu-mi la lumină *conomac*, *conamac*, mi veni in minte a transpune silabele şi indată descoperii in America *coromacului* pe comanacul nostru [2]). Mutarea lui *r* în *n* nu era pentru mine nimic nou, ştiind marea aplicare a bravilor noştri Mocani sau Moţi de a usa această permutare, care e usată şi in Moldova, de şi nu aşa des. *Jajet* (жажет), in loc de deget, imi era cunoscut şi din Banat; asemenea tot din Banat mi era cunoscut tyatya in loc de tata; însĕ in Valdarsa se aude şi tyatya şi ciacia. Aceste modificaţiuni ale lui *te* in *tye* şi chiar in *ce*, sunt cunoscute Ardelenilor, unde se aud pe alocurea amêndouĕ, de es. unii zic *laptye*, alţii *lapce*, etc.; modificarea lui

---

[1]) In Schitazza in 6 Iulie am aflat tot *oter*, ear in 8 Iulie, când in Castua am vorbit ântâia dată cu *Çici* sau Jeiani, am constatat, că aceştia zic *oata-eri* şi nu *oter*. Aci am aflat pentru prima oară: *vorbesc, inţeleg, arete, berbece* cu distingerea ce se află in unele părţi ale României, mai ales in stânga Oltului etc.

[2]) Nu mi-a mai remas indoială, după ce in Schitazza vĕzui că nu zic *coromac*, ci *comarac*, apoi mai târziu la Cici ear *comarac*, şi âncă nu căciulei, ce nu poartă, ci pelăriei; prin urmare scrilaşul lui Sajevici, ce in adevĕr s'aude în Susnievizza, e o numire generală ce la Slavi inseamnă coperemênt peste tot; ear comanac (s. comarac) e adevĕratul nume al căciulei şi pelăriei.

te in *tye* e usată şi in România mică pe sub munţi, mai ales in ţinutul Jiului de sus şi in Mehedinţi. Adaug însĕ, că in Istria afară de cuvêntul *tyatya* =tata, şi de *'r-entye*=în-ainte, n'am mai dat peste această modificaţiune a lui *t*. Ear cât pentru tată şi mamă, de şi Istrianii zic astăzi *tyatya* şi *maia*, însĕ pruncii sugaci până către doi ani ai etăţei zic *mama*, *tata*, şi apoi părăsesc aceste vorbe. Alte singularităţi au in privinţa lui *l*:

a) că, impreună cu Românii din Rumelia, Macedonia, Tesalia, Albania şi Grecia de astăzĭ pe *l* nu-l moaiă in acele cuvinte, unde in rădăcina latină e *cl* şi unde noi cu Italianii muiăm cu totul pe *l* (chiar, chiăm=ital. chiaro, chiamare, etc.). Fraţii istriani ca şi Macedo-Românii il moaiă foarte puţin, incât mai nu se simte modificaţiunea, şi poţi pronuncia *cliar*, *clam*, reţinênd pe *l* intreg şi adăugêndu-i numai un *i*, fără ca să vatăme urechia Istrianului [1];

b) asemenea tot pe *l* intre două vocale il moaiă ceva mai puţin decât Italienii, însĕ tot mai mult decât in *cl*, de exemplu *găliină*, *puliu* (puĭul nostru şi *pasere*), filĭu etc.

---

[1]) *pl* şi *fl* român intregi ca la toţi Românii; însĕ de mirare, că pe verbul plac, pe care însĕ l-am aflat numai impersonal, l-au italianizat, şi încă rĕu, precum il pronunţă in o mare parte a Istriei. Românii istriani zic adecă: *mi piajè* (піажè) cu *e* final lung şi deschis, ca in infinitivul cel scurtat al verbilor din a II-a conjugaţiune latină, de es. ca in vedè (re) etc. Causa lungirei lui *e* final poate să fiă in analogia ce o vom indica maĭ jos vorbind despre formaţiunea verbilor prin adăogirea lui *escu*. Asemenea ţin pe *l* intre două vocale şi-l modifică în *r* tot acolo unde il ţinem or modificăm noi: de es. *ola, mole, fole* (am semnat că *o* se pronunciă tot-deauna pur); or *per, peri* (peri capului), *fecior*, *picior*.

c) faţă cu cele insemnate aci, e de mirare că *l* in articlul apus la substant. masculine ce es in *u*, dispare mai totdeauna, lucru ce nu ne surprinde când ştim, că in unele părţi ale Ardealului şi in alte părţi ale românimei se face asemenea. Ştim că şi la noi se zice in popor „omu bun, lucru rĕŭ“, etc. in loc de „omul bun, lucrul rĕŭ“ etc. şi altă diferinţă intre statul absolut şi cel concret nu e decât că in acest din urmă se pronunciă *u* (om*u*) in substantiv, ear in statul absolut se pronunciă *om*. Dar ne surprinde, că in inmulţit Rom. istriani il moaiă de tot in contra analogiei limbei române din dreapta Dunărei, incât dispare cu totul, şi sună ca la noi *omirĭĭ burĭ*. Ear in substantivele masculine ce es in *e* se află *le* pretutindenea=*carle* (care-le), *câre-le*, *folele*;

d) altă singularitate e, că după ce aceşti Români foarte rar pronunciă fără de articul numele substantive masculine ce es in *e*, după ce dar articulul in nominativul statului determinat se află totdeauna la urma substantivului in *e*, in Valdarsa [1]) declinaţiunea cu articulul in urmă e perdută in genitiv şi dativ: *omu, di omu, lu* (şi *lui*) *omu, di lu omu;* in inmulţit tot aşa: *omirili (omiri), di omiri, lu omiri, di lu omiri.* Dar e mai de mirare declinaţiunea celor masculine ce es in *e*, prin urmare la cari articulul *le* e adpus. Acest articul remâne in toate casurile lipit de substantiv, însĕ neschimbat, de es. *câre-le* (câ-

---

[1]) Şi in Schitazza tot aşa; ear la *Cici* se declină cu articulul la urmă, cel bărbătesc ca al nostru al tuturor, cel feminin cu *l* netopit, şi muiat numai puţin, intocmai ca la Macedo-români: de exemplu: *a mulierlei, mulierlei.*

nele), *de cârele, lu* (şi *lui*) *cârele, di-lu* (dela) *câre-le*, etc.; aşa *carle* (care-le), *di carle, lu carle, di lu carle*. Cu toată această formă de declinaţiune, e invederat că articulul şi la aceştia e la urmă, şi numai s'au desvĕţat a declina cu el dinapoi. Prin urmare nici din acest punt de vedere diferinţă esenţială nu e intre noi şi Românii din Valdarsa.

Din cele ce insemnarĕm despre *l* nu se poate incheia nimic asupra intrebărei: dacă aceşti Români se ţin de Românii din dreapta or de cei din stinga Dunărei; pentru că de şi vĕzurĕm că *l* urmează mai mult datina Românilor din dreapta Dunărei, însĕ cu toate aceste vedem in perderea lui in singularul substantivelor masculine in *u* şi in totala lui muiare in plural datina Românilor din Dacia lui Traian. Mai incolo Românii Istriani au vorbe ce se află numai la Macedo-români, precum *muşatu* pro frumos [1]) etc., de şi aspirează ca Grecii cuvintele ce incep cu *r* şi produc prin aceasta schimositura acestor cuvinte; au pronuncia macedonică a lui *au* in *av* cu toate că *v* nu sună chiar aşa deplin ca la Maced., însĕ le lipsesc doue modificaţiuni caracteristice, prin care limba Românilor din dreapta Dunărei se destinge de a noa-

---

[1]) In locul naşterei mele, un loc ce se ţine de acea parte a Ardealului, unde limba arată că s'au aşezat Românii aduşi de regele L. de peste Dunăre, se aude şi *muşatu;* dar se zice numai pruncilor celor sugaci şi până la 2—3 ani, de către mume or alţii cari ii desmeardă, şi e de mirare că atunci se pronunţă *u* final şi in adiectiv şi in substantiv in tocmai ca la Macedo-români, de esemplu: muşat*u* copil*u*. Asemenea in locul naşterei mele se află chindisescu, ce-l au numai Macedo-români.

stră in cea mai mare parte a Daciei Traiane, şi anume:

1. Românii istriani pe *b* inainte de *i* nu-l fac nici odată *g*, nu zic gine, orgi ş. c. l. in loc de bine, orbi, ca Macedo-românii şi o parte de Ardeleni şi Moldoveni; asemenea nici pe *p* inainte de *i* nu-l fac *k*, nu zic кічіор, кіерд in loc de picior, pierd etc. [1]).

2. Românii istriani nu pronunţă pe *c* inainte de *e* şi *i* ca tz, cum fac Macedo-românii, ci pronunţă in cele mai multe ca ч (tsch) in tocmai ca noi, eară in unele cu un sunet mijlociu intre ч şi *z*, însĕ mai aproape de ч. Aceasta se vede şi de acolo, că celelalte seminţii le-au dat sub Monte Maggiore numele de Ciribiri, Ciciriani, Ciciliani, ear celor de pe muntele Cars numele de *Cici*, şi pămêntului, ce in seculii mai dincoace se afla populat încă de ei, numele de pămêntul Cicilor *(Tschitschen Boden, terra dei Cici)* când de altă parte Macedo-Românilor se dede numele de *Zinzari*. Această pronunciă a Românilor Istriani trebue a se considera cu atât mai caracteristică şi inrădăcinată, cu cât in dialectul italic din Istria, mai nu se aude *ce* (tsch), ci pretutindenea *tz*, ba încă chiar şi *z*. De esemplu zic: *ditze* şi *dize* in loc de dice, *piatze* şi *piaze* in loc de piace, când din contra

---

[1]) Cu toate aceste au altă datină singulară de a interpune pe *l* muiat acolo, unde noi ceilalţi, şi Italianii in unele, punem după *p* un *i* sau mai bine semi-consunanta *j* (cum se pronunţă la Italiani şi Germani) adecă „pierd"—Românii istriani zic *plierd* (cu *l* muiat). Un singur cuvênt—cât am putut observa,—face esceptiune, adecă *piept*. In Valdarsa il pronunţă *cliept*. In Schitazza nu zic cliept, ci *pliept*, va să zică nici esceptiunea aceasta nu e generală. In celelalte nu se ţin de Macedo-Români.

Românii, cari fără indoială au luat pe piajè (піажè) de la Italiani, de şi nu l-au făcut chiar *ce* dar cel puţin l-au muiat din z in j sau ж.[1])

3. In conjugaţiunile verbilor nu e nici o diferinţă esenţială intre Românii cei din dreapta şi cei din stânga Dunărei; cu toate aceste sunt oare cari singularităţĭ la fiecare, însĕ atunci Istrianii se apropie mai mult de noi. De esemplu verbul ajutător *avere*, in presinte Istrianii il conjugă in douĕ forme, dintre cari una e cu totul singulare. Ei zic:

Singular.		Plural.	
J'am	şi J'am	Noi arem	şi noi avem
T'ari	T'ai	Voi areţi	şi voi aveţi
Ie (ĭe=el) are		Eli ar	şi eli *au* şi *av*.

Se vede aici că după ce noi avem *are* in a treia persoană singular, noi âncă nu suntem străini de arem, areţi; însè după ce Istrianii au şi ei avem, aveţi diferinţă nu e. Când însĕ *am* vine ca verb ajutător, noi ştim că la Macedo-români remâne, de esemplu in timpul trecut, intreg ca in present, d. e. Noi avem făcut, voi aveţi făcut, etc. când Istrianii zic ca noi: am, aţi făcut etc.

In fine Istrianii au o datină singulară in verbii formaţi prin *escu*, fie din rădăcină romană fie din cu-

---

[1]) Să nu uit a argumenta din datina Italianilor despre m. z. de la Mare de a pronuncia tz şi z in loc de *ce*, *av* in loc *au*, apoi din faptul că Veneţianii au adus in secul. XV şi XVI colonie din Morlacea, şi că Românii cei de astăzi din Istria numesc pe acei Morlachi italianisaţi tot Morlacchi şi âncă in batjocură, ear aceştia pe aceia Ţigani, cari au făcut cuiele pentru Isus... şi din ura aceasta: că poate numai Morlachi sunt puri Cutzovlachi.

vênt imprumutat de la străini, adecă in a treia persoană singular nu pun terminaţiunea in sce, ci o lasă afară, şi in locul ei lungesc pe *e* ce remâne final. D. e. *capescu*, *capesci*, *capè*, *capim*, *capiţi*, *capescu*, aşa *tendescu* (intendere ital., — entendre franc.=inţeleg, pricep). Se vede dar că şi pe *piajè* adoptându-l de la Italiani, l-au dat după forma celor ce se formează prin *escu*, de şi la Istriani vine ca impersonal.

Din aceste şi altele se vede că aceşti Români nu se pot trage nici numai din Macedo-Români, nici numai din Daco-Români, şi poate nu se trag nici din amêndouĕ aceste ramuri de Români, ci sunt Românii aceia, cari au fost totdeauna de la inceputul Colonielor romane, anume Romanii, cari au bătut pe primii Slavi (după Nestor) de la Dunăre, — Romanii, cari au ţinut Panonia, adecă Schiavonia, Sirmiul, Croaţia şi Dalmaţia, — prin urmare cari căutând spre resărit, tindeau braţul lor cel stâng fraţilor lor din Dacia lui Traian incepênd de la Banat incolo, ear braţul cel drept fraţilor lor din Dacia lui Aurelian, din Tesalia, Macedonia şi Albania, — Românii, ce s'au format aici incepênd de la 200 inainte de Chr., acei Romani, cari in timpurile cele grele, când incepurĕ barbarii a isbì in Dacia Traiană şi Aureliană, vor fi receput la sine pe mulţi din acei fraţi, cari vor fi cercat scăparea lor alergând sub aripele vechei mume.

Însĕ despre limbă dinadins mai pe urmă, precum şi despre conclusiunile istorice... Eu anticipai aceste in jurnal, ca să nu uit impresiunile ce lăsă in mine studiul limbei istriane in cursul de 4—5 zile. — Acum la discursul cu tinerii amici.

Tinserĕm discursul până la 10 ore, când tinerii se duserĕ la şcoală, şi eu mĕ intorsei la parochul meu. După amează către sară continuai discursul şi adunarea de vorbe şi espresiuni ca şi inainte de a-mează. Resultatul studiului din această zi fu, că mĕ familiarizai cu cele mai multe singularităţi ale limbei române Istriane; dar şi tinerii mei amici, ştiind că nu-mi plac cuvintele slavice, unde ştieau că şi Croaţii zic *stessi* (adecă tot aşa) şi ei mai aveau alt cuvênt in limbă, se fereau pe cât puteau de cuvinte croatice. Intre altele mĕ convinseiu in ziua aceasta că verbul ajutător se poate pune ca şi la noi inainte şi inapoi, după cum se pare vorbitorului că vine mai bine spr e a da pond vorbei sale. Asemenea eu am declinat tot cu articolul la urmă fără ca să li se pară lucru străin or să nu mĕ inţeleagă, de unde se vede că şi la ei au fost usitat, ceea ce nici poate fi altcum, după ce art iclul stă şi acum după nume.

Vineri 26 Iunie 1857.

P reste noapte făcui planul de a călători din sat in sat şi din casă in casă, de a mĕ informa despre viaţa acestor oameni, despre datinele şi usanţele lor şi despre numirea diverselor obiecte de casă şi de câmp. Pin urmare la $8^1/_2$ plecai din Susnievizza cu portofoliul in mână, in sus spre mează-noapte, incepênd de la cel mai de aproape cătun din direcţiunea aceasta, de la Lettay. Acest cătun custă din 8 case resipite, in grupe de câte una, douĕ şi trei, pe o vale ripoasă, printre bolovani de peatră. Bărbaţii in putere, junii şi junele erau pe câmp la lucru, unde

secerau orz[1]), alţii săpau la serg sau tatarcă (meiu mare), şi la turchine, alţii cosiau, alţii strângeau fĕn. Peacasă erau mai numai babe bĕtrâne, femei cu copii sugaci, prunci şi prunce. Pretutindenea imi respundeau la toate intrebările cu cea mai mare bunăvoinţă şi chiar bucuriă. Oamenii nu-s nici de cum sfioşi, din contra familiari. Toţi mĕ intrebau *din ce paes esci?* or *cum se chiamă paes de'nde viriţi* or *de'nde viri?* Am aflat însĕ pretutindenea, şi in ziua aceasta şi in cele următoare, ştiinţă despre un paes, pe care-l numesc România, paes românesc, paes romanski, unde se cuvintă o limbă ca şi a lor, or unde se cuvintă ca şi la ei. In toate satele ce se numesc din Valdarsa, şi s'ar numì mai bine de sub Monte-Maggiore, am aflat ştiinţa aceasta, incât nu pot crede ceea ce zice d. de Franceschi, că această ştiinţă s'ar fi lăţit la ei numai in anii din urmă, trecênd prin Istria soldaţi români şi soldaţi istriani mergênd spre ţerele noastre. Se poate însĕ, ca intâlnirea cu Români in anii mai din urmă să le fi dat idea, că şi ei se vor fi trăgênd din Dacia lui Traian, lucru ce se poate cu atât mai uşor din partea lor, cu cât ei au perdut toată memoria patriei originare, memoria pămêntului de unde au venit. Totul ce ştiu despre originea lor e obscur şi confus. Ştiu numai in general că se trag de la Roma, apoi că spre resărit mai e România, or paes românesc. Ear dacă ei se trag deadreptul de la

[1]) Nu cunosc nici secerea, nici verbul a secera, nici orzul, ci a secera zic *a snyi*, orzului zic *ǩecimic;* au însĕ grâu, secară, meiu, apoi serg (saorgo), ce-i zic la noi tatarcă, din care aceştia fac şi pâne. *Paiu, paie* nu au.

Roma, adecă din coloniele romane aduse aice âncă inainte de Crest şi renoite necontenit, prin urmare aflate totdeauna aici, or dacă au venit mai pe urmă din Dacia lui Traian or din a lui Aurelian, despre aceste nu ştiu nimic. Totul că zic: că ei sunt veniţi aice de departe. In privinţa aceasta am intrebat pe o mulţime de bĕtrâni pe la câmp şi peacasă in ziua aceasta şi in cele următoare, şi n'am putut scoate mai mult din gura lor [1]. — Pretutindenea am aflat plângeri de epidemia de care sufĕr viele lor acum de 4 ani. Productul viei era şi e pentru aceşti oameni cel mai bun resort pentru a face bani, a respunde contribuţiunile şi a-şi implinì lipsa casei. Se inţelege de sine, că epidemia viţei, ce de atâţi ani le-a secat singura fôntână de câştig, i-a intristat foarte, cu toate aceste nu i-am vĕzut desperaţi, ba nici măcar descurajaţi.

Intrând prin casele lor, vezi miseria mai pe la toţi, precum şi puţinătatea şi simplitatea lucrurilor de casă. Curăţia âncă lipseşte; n'am vĕzut casă, ai căreia păreţi să nu fie afumaţi, nici cămin care să nu afume. De aici şi causa principală a necurăţiei. Esteriorul caselor, cari sunt toate de piatră, multe cu câte o rădicătură sau etagiu, unele şi cu douĕ, şi acoperite or cu papură or cu olane, ar promite mai mult; dar ilusiunea piere indată ce intri in tindă şi dai cu ochii de cămin, care e o vatră largă, deasupra căreia pe o columnă se ridică o boltă, de-

---

[1] In Schitazza tradiţiunea e ceva mai esplicată, şi se vede că cei aduşi mai intâi, au fost coloni militari.

stinată a recepe fumul şi a-l conduce in horn. Imprejurul acestui cămin pe vatră, or acăţate de părete vezi vasele de cuină şi de masă, aşternuturi pe nişte construiture din piatră in formă patrată, ca nisce straturi, rădicate de la pămênt de o palmă şi jumătate, or şi pe paturi de lemn. Pe aceste straturi e aşezat mai intâi un sac umplut cu paie or cu foi de turchine (porumb), peste el la un căpĕtêi perine sau cum le zic *cussine*, implute unele tot cu paie, altele cu foi de turchine, unele cu pene de guscă (aşa le zic), altele cu pĕr de cal, după averea omului. Peste aceste vin diversele *lanţone* sau cerşafuri, ţoale, etc. Sacul cu paie, sacii cu cusine sau perine şi lanţonele precum şi mai toate robele saŭ vestmintele sunt de lână, lucrate in casă. Mai numai singură cămeşa (ei *chemesia*) şi invĕlitura capului femeilor fac escepţiune; incolo totul e de lână. Printre oameni in tindă se invĕrtesc şi găinele, porcii, uneori şi caprele. Se inţelege de la sine că intre membri de familie de un gen atât de divers curăţia nu poate fi mare. Afară de tinda aceasta, care e cu mult mai largă, decât tindele prin Ardeal, mai e neapărat in stânga âncă o *stanţă* sau *cameră* (aşa zic la odae) principală, care de şi n'are nici un cămin, nu e cu toate aceste mai puţin afumată, pentru că la unele case păretele ce o desparte de tindă şi pe care ar fi să fie aşezat plafundul, are pe sine numai o jumătate plafund, cealaltă parte e fără plafund, prin urmare fumul intră din tindă in cameră peste păretele ce ar fi să le desparţă cu totul. Dar şi in casele, ce au plafunduri cum se cade, uşa

din tindă in cameră e mai totdeauna deschisă, mai ales iarna ca să vină căldură din tindă, de şi iernele nu sunt grele in Istria, şi neua nu ţine nici o dată mai mult de 2—3 zile; cu toate aceste vêntul despre miază noapte, numit şi aici tramontana, şi vêntul numit bora, coboară gradul frigului de multe ori până la 8 grade. In această cameră se află apoi *scrinele* in care-şi ţin ce au mai bun, stativele (=bance lungi de şezut), un scand (= masă) mare, cantriele, adecă scaunele, scandice saŭ scaunaşe. Pe scândurele ce pe o parte a casei fac plafundul, stau aşezate or şi acăţate diverse lucruri de ale mâncărei: caş, lard sau clissă (zic şi ei), picioare de porc, care se afumă foarte bine ca şi când ar sta în bolta căminului din tindă. Unde e familiă numeroasă, se află paturi şi in camera aceasta. Pe păreţi se află şi câte o fegura sau figura[1]), precum chiamă ei icoanele cele sacre, care însĕ in privinţa artistică nu sunt mai intru nimica mai bune decât icoanele ce le vênd muscalii pe la sate prin principate, or pe cari le vindeau in copilăria mea prin Ardeal iconarii de la Inoc. Preste tot evlaviă multă n'am vĕzut, de şi popii in scoală ĕi invaţă numai rugăciuni şi le predică in toată Duminica. Cei mai cu stare, or cu familie mai numeroasă, afară de aceste douĕ incăperi, mai au una de la tindă in dreapta, a treia incăpere. Se înţelege de sine, că unde casa are un etagiu şi douĕ, acolo şi curăţia, mobilatura şi toată economia casei se infăţoşază mai bine. Eu însĕ am de-

---

[1]) *Figura*, *fegura* amêndouĕ in us.

scris starea lucrurilor avênd in vedere partea cea mai numeroasă a locuitorilor.

Intrând cu femeele in vorbă, aflai la furca de tors toate ca la noi: furca[1]), caier, ghem, fus, aţa, torc; dar fir (filum) nu au, pentru că după analogia dialectului de aici, care fuge adese ori de sunetul nasale mutându-l in *i*, şi care permută pe *n* in *r*, „*fir*“ e ceea ce zicem noi fén (*e* nasal mutat in *i*, — *n* in *r*) şi prin urmare ar fi reţinut şi firul (a filo), cu toate că au şi cuvinte dubie. La *stativă* sau resboi, cărui ii dau numire *crosnele* in inmulţit, n'am mai aflat decât *a ţese* şi *pânsă*, când la noi la stativă sau resboi s'a conservat cuvinte bune, precum spaţiul, briglele etc. Însĕ aici nu ţes femeile, ci bărbaţii, de regulă străinii. Ţesetorul se chiamă *furlan*, cărui zic şi *frulan*, de unde se crede că cei ce au inceput a umbla mai intâi din sat in sat deprinzênd meseria de ţesetori şi introducênd astfel datina de a ţese bărbaţii şi nu femeile, au fost Furlani din Friaul. La toată intêmplarea datina aceasta e străină, introdusă prin Slavi. La Slavii de aici ţesetorii sunt tot cam Carnioli, de aceea ei ii şi chiamă Carnioli. Se vede dar, că Furlanii au inceput a ţese mai intâi in Carniolia, şi de aci s'a introdus datina in Istria. Trecerea acestei ocupaţiuni domestice la bărbat, şi specialminte la străini, e causa că vechile numiri s'au perdut. In România am aflat femeile ţesetoare şi invocarea păgână a lui *Zeus*.

---

[1]) Furca o au in inţelesul nostru de uncaltă de tors şi de cea de spânzurătoare; ear cea de staul, or cum zic ei *stalu* şi *stavl*, o chiamă *vila* ca la Slavi, deunde o au şi Magyarii.

Anume in Mehedinţi, femeia când intră in stativă, de şi se semnă cu semnul crucei, dar nu uită a pronunţa formula păgână: „ajute Zeu! şi ajte Zeu!“ In Istria, cum zisei, afară de *ţes* şi *pânsa* nu mai e nimic. Preste tot m'am convins, că aici limba s'a conservat mai bine pe lângă acele ocupaţiuni domestice, cari au remas proprietatea femeei. Aşa la cusut s'a conservat *cos*, *acu*, *aţa*, până şi *cârpesc*. Din contra la car şi plug nu e nimic românesc; carului ii zic *vozu*, de şi au cuvêntul *căruţă* in inţelesul italian, — precum şi *cocia* şi *cariol* (trudă, roabă); jugul îl chiamă *ĭarum*, de la Slavi, de unde l-au luat şi Ungurii. Restul din jug e *clin*, spetele or spetezele din laturile carului sunt *clin*, parul din gard ear *clin* (au *paru* tot in inţelesul nostru, numai nu la gard) şi o mulţime altele. Nici rota nu o conservarĕ, ci ii zic *cola* (slav). La plug numai *cornele* s'au conservat; ear rotilei i-au dat terminaţiune slavică: *roticĭla*.

Din Lettay era sà trec la St. Martino fiind aproape; dar imi spuserĕ că abia in patru cinci case se mai vorbeşte româneşte, in cari s'a intêmplat mai curênd căsătorie reciproce intre St. Martiniani de o parte şi Lettayani şi Gradignani de altă parte. Chiar şi in casele aceste unii mai vorbesc, alţii nu. Satul dar s'a desnaţionalizat. Prin urmare mĕ scoborii la drum, şi apoi preste dealuri, ripe, bolovani deadreptul spre Gradigne, şi anume pe la casa lui Andrei Dobrovici, care de pe coastele unui munte se vede albă ancă din Susnievizza, la o distanţă de 1 ½—2 ore cu piciorul, mergĕnd bine. Acesta e unul dintre locuitorii cei mai cu stare, şi om deştept. Speram a

invĕţa de la el mai multe, dar nu-l aflai acasă nici pe el, nici pe muierea lui, nici pe fiica sa cea maĭ mare; aflai numai pe un frate al lui ce fusese soldat, ştiea italica şi avea cunoştinţă şi despre noi. Bunul om, vĕzĕndu-mĕ scăldat in sudori, m'a tratat cu *bevanda* (fr. cidre?) mestecat cu apă. Acesta e ceea ce numim noi cidir, cidiriu şi ciiriu. Şi el mi-a spus ca şi Lettayanii, că ar fi in deşert toată mergerea la St. Martino. Acest om spunea că ei se ţin ca remaşi aci de la Romanii cei vechi. Dar dacă această părere e dată pe vre-o tradiţiune vechiă, or şi-a format-o umblând prin Italia şi conversând cu soldaţii Români, nu m'am putut dumerì din vorbele lui. In privinţa limbei n'am invĕţat nimic nou de la dênsul, decât că in partea locului *vinialu* (vignal) insamnă nu numai vin, ci şi viţe de vin, când in toate celelalte locuri aflai pentru viţe numai *braidele*, *broaidele*, un nume însĕ usitat şi unde şede Dobrovici.

După ce mĕ recorii, luai calea deadreptul peste codru [1]) din al cărui creştet mi se desfăşură inaintea ochilor un teren ca de $1^1/_2$ milă inchis mai de toate părţile cu codri (munţi) inalţi, şi spart in toate direcţiunile de văi, ripe, surpături profunde şi măgure inalte petroase. Prin infundăturele acestui teren sterminos şi bun de a da numai culcuş rupicaprelor, nu şi locuinţă oamenilor, se intrevedeau risipite nişte case, foarte departe una de alta, incât nimene n'ar crede că aceste case se ţin de o comună.

---

[1]) Codru la ei inseamnă munte; eară vorba de „munte“ au perdut-o; nici deal nu se află.

Cam la miljocul terenului acestuia se vĕd vre-o 5—6 case in mai mare apropiere una de alta. Acolo se vedea şi o biserică. Aceasta mi s'a părut a fi mezul punt. Ca să ajung până acolo, aveam a scoborì pe un petriş foarte sterminos şi curmat de ripe, intr'o vale profundă şi a suì apoi alt deal tot aşa de inalt şi rĕu. In trei patrare de oră ajunsei acolo, unde mi s'a părut a fi mezul puntului. Dar acum până la biserică şi osteriă, care e totdeauna in casa podestatului, mai aveam a trece o vale afundă şi ripoasă; perdui curagiul şi trăsei lângă ruinele unui turn vechi la casa lui Moş Ivan Braiucha pe care-l aflai ocupat in staula cu boii. Intrai acolo şi-l salutai româneşte. Indată se insenină faţa bĕtrânului, şi-mi adresă intrebarea: *eli escu* (ei sunt) *carele virit-a din paesu de largu, din Romania, nica 'nveţe limba nostră?*

—Io sum, şi ioesum, tyatya.

—*Bire, ma mulierile nostre escu croatzki, nu sciu cuvinta vlaski şi din fetiorii nostri nu scie vlaski cuvinta ver-urul* (ver urul = nici unul) *candu-i mic.*

— Nu face nici (nimic), tyatya, noi amêndoi ne vom capì urul pe oatul, du-me en casa ca mi-i sete şi fome, respunsei moşului ca să-l scot din staul.

Mergênd prin curte in casă, se adunarĕ mai mulţi de ai familiei imprejurul nostru, ear bietul bĕtrân intrase in griji cum să mĕ ospeteze, că zicea: *eli nu vor manca para* (pâne) *nostră că e grumbă* (urită, proastă). Io l-am mângăiat scoţind bani şi zicêndu-i: „Eca *penezi* (bani), trimete ur fetior la osteria, nica porte viru şi pâre, — ove va avè maia“ (mama).

Aşa se şi făcù; un fecioraş aduse vin şi pâne de la osterie şi baba puse oue intr'o căldare. Eu cercai a mĕ recomenda patronei casei şi-i vorbii romăneşte. Baba mĕ inţelegea bine, dar nu putea or n'avea curagiu de a vorbì, ci-mi respundea tot in limba croatică, şi după ce i-am repeţit de atâte ori „ne razumim croatzki, zalek razumim croatzki", ea nu putea crede, că un om inbrăcat ca mine şi care vine aşa de departe, să nu cunoască limba croatică. Intr'aceea se dusese fama de venirea mea in Gradigne şi se adunarĕ mai mulţi ca să mĕ vadă. Intrebai de amicii pe cari i-am cunoscut in Pisino, şi-mi spuserĕ că sunt duşi de acasă. Intre câţi se aflau in casă cel mai deştept mi s'a părut Martin Brancela, care mi-a esplicat multe din datinele lor, mi-a confirmat cele ce auzisem in Lettay şi la casa lui Dobrovici despre romănismul din St. Martino, unde avea chiar acest Brancela un frate insurat. Precum pretutindenea, aşa şi aici, confrontam vorbele şi frasele adunate şi adunam altele. Scopul era intre altele de a afla dacă nu-s intre ei idiotismi singulari proprii unei comune. Şi Brancela m'a incredinţat că pruncii mici zic tată şi mamă, ear dacă cresc, incep cu tyatya şi maja. Asemenea m'am convins şi aici, precum in Lettay şi in Susnievizza, că ei nu zic *home*, ci *fome*; prin urmare nu ştiu de unde a eşit Sajevici cu homea, de şi această formă nu e străină nici de limba noastră, nici de limbele romane preste tot.

Era 4 ore după miază-zi, mĕ recomendai amicilor Gradigneni, rugându-i să nu mĕ uite, şi plecai in jos spre Grobnic, petrecut de căutăturele lor până

mĕ perdură din vedere. Trecênd pe la catunul *Banovina*, compus de 6 case, mĕ abătui la douĕ ce erau una lângă alta şi unde vĕzusem la amêndouĕ pe bărbaţii acasă. Mai cercetai cu ei din nou din ale carului şi plugului, însĕ fără nici un succes. M'am convins că aici toate sunt perdute.

La 5 ore şi $^1/_2$ ajunsei la Grobnic, de unde nu e departe parochia *Carbune*, de care ţine Grobnicul. Slavii nici numele Carbune nu vor să ni-l lase ca romănesc; însĕ ce e drept, aici cel puţin ne bat cu argumentul cum se cade din analogia limbei romăno-istriane, in care *n* se schimbă in *r* şi care are şi astăzi *carbure* in loc de *carbune*, de şi de altă parte se poate respunde că sunt şi nume unde s'a ţinut *n*, şi apoi carbune poate să fie mai vechiu şi poate să fi fost vre-o coloniă romană care n'a schimbat pe *n* in *r* etc. De la Grobnic in vale drept in jos incetează satele romăneşti. Confiniul Grobnicului se imbină cu al Berdului, şi al acestui cu al comunei Cepici, situat pe marginea lacului de acelaş nume. In dreapta de la confiniele Berdului şi Cepiciului, adecă spre miază-zi, acolo unde inceată confiniul Grobnicului, se destinde o livadie largă, spre gura fostului riu Arsa. De acolo albia cea sacă a Arsei se intinde spre resărit apropiindu-se de mare, are apă, şi de aci inainte se zice Canalul de Arsa; ear de la Cepici pănă aci se chiamă Valea Arsei. Ea se impreună cu marea tocmai lângă Susnievizza. Spun toţi că mai de mult Arsa nu numai au avut apă pănă se da in lacul Cepici, ci era şi navigabilă. Astăzi mai mult de jumătate e sacă. Livadia ce de-

la confiniele numitelor sate se destinde spre gura Arsei, se chiamă *Rachita-luc*. Luk fără indoială e slavic, de unde vine lunca noastră, dar *rachita* e românesc (?). Se numeşte aşa, pentru că pe marginele ei cresc rachite. Eacă o numire românească, şi alta asemenea de ceealaltă parte opusă, intre confiniele Berdului, Susnievizzei şi Villa-novei. Se vede de aici că locurile impoporate astăzi de Români, nu sunt in Valea Arsei. Printre satele aceste n'am aflat nici un riuleţ care să se cheme Arsa. Nu pricep dar, cum şi d. de Franceschi, născut nu departe de aci in Gologoritza, vorbeşte de Vall'd'Arsa âncă şi de la satele române mai in sus spre mează-noapte, de la Bogliune incoace. Comunele se pot numì de subt Monte-Maggiore, unde se află. Dar nu e indoială, că tot teritoriul prelins de secatul riu Arsa a fost românesc. Multe numiri de pe amêndouĕ ripele riului au şi acum forme româneşti: Cavranu sau Cauranu, Carniţa, Costel nou, Greli [1]), Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Goltiana (poate Coltiana), *Bolescu*, ş. c. l. [2]).

La 6 ore şi $^1/_2$ plecai din Grobnic şi trecui peste livezile din vale, ca să apuc drept peste munte la Berdo. In valea aceasta am vĕzut mai intâi tineri şi tinere imbrăcaţi curat, mai ales fetele ce săpau unele la turchine şi altele la fasole şi alte legumi, aveau cămeşi albe cusute cu altiţe. Ele lucrau cântând. Am stat de vorbă cu douĕ grupuri de aceste. Grupa cea de sub poalele muntelui despre Berdo se compunea

---

[1]) *Greli* = grei. La Schitazza zic *grel* = greu, *greli* = grei.

[2]) Pe carte sunt scrise ital. Cavranno, Castelnovo, Gregli, Borini, Pontera, Barbana, Porgana, Golzana, Bolesco.

dintr'un frate şi două surori, cu cari am conversat ca 1/4 de oră. Mĕ convinsei pe deplin, că aici nici inel, nici cercel, nici mărgele nu-s cunoscute. Inelul şi veriga le-am aflat pretutindenea numai *votița*[1]), cercelul=*ureclin* (in Grobnic *reclin, raclin,* prescurtat din ureclin), mărgelele *colare* (din corale), gulerul *colerin.* Ear cosiţele ce in Grobnic şi Gradigne mi le numirĕ numai plete, le aflai aice tot *cosițe* ca in Susnievizza şi apoi in Berdo. Le cerui pe urmă să-mi arăte calea mai dreaptă peste montana la Berdo, la care una respunse mai familiar in a doua persoană singulară[2]): *Cănd veri* (vei) *esi d'oancea foara preste codru* (arătă cu măna), *subito veri vedè Berdo.* Le mulţumii, ii lăsai cu Domnul, şi insoţit de *Domnu şi cu voi, bură coale,* ce-mi adresarĕ, o luai drept pe montană in sus. In 3/4 de oră fusei deasupra la casele fraţilor Lubici, cari ştiau asemenea de venirea mea; mĕ recepurĕ cu toată bucuria, eu scusându-mĕ cu sara şi depărtarea de Susnievizza, le promisei că Luni in 29 de S. Petru voi venì la Berdo la biserică şi voi şedè mai mult cu ei. Cel mai mare Lubici avea cinci de ai familiei, ce zăceau de *febra.* Insemn această

---

[1]) Schitazzinii au şi verigă, insĕ in diminutive *verigelle* şi *vericelle.* Italianii in dialect, anume chiar aci in Istria, zic *verra, veriga* or *verica.*

[2]) Ei intre sine vorbesc tot cu *tu.* D-ta etc. nu-s cunoscute. Când vor să distingă o persoană, zic *eli* (illi) or *voi*; ear a doua persoană singulară e familiaritate. Mai au şi altă formă neutrală, la părere pasivă, cu care se ajută vorbind cu o persoană, pe care vor să o onoreze. De exemplu intreabă: *encatrau* (in cotro) *se porta?* „incotro se merge". Această vorbă pasivă e in adevĕr forma neutrală, totdeodată o manieră de a onora pe cineva, mai vârtos când nu ştiu ce titulatură să-i dee anume.

impregiurare, căci poate nici nu mi-ar fi dat prin gànd a intreba de friguri că se chiamă *febra*. In adevĕr ei nici n'au cuvêntul frig, ci numaĭ *rece,* pe care-l pronunță ca Macedo-românii *race*; se aude și *frid* câte o dată, dar *frig* nu. După o jumătate de oră, mers tare, ajunsei la casa parochului Ierula, de unde mĕ scoborii jos la Susnievizza, cam greu, pentru că tocmai inopta și eram fatig peste mĕsură, umblasem in restimp de 13 ore o distanță de 6 miluri pe locurile cele mai grele de umblat. Nu mĕ mir dar, că Românii de sub Monte-Magiore trec de cei mai buni pedestri, cu cari nu s'ar mai putè asemĕna nimine.

Dumineca 28 Iunie 1857.

Doream a vedè pe acest popor adunat la un loc în mulțime mai mare, ca să-mi pot face o ideă totală despre tipul lui, infățișarea lui intre semenii sei, despre port și despre alte semne caracteristice, și fiindcă știam, că pe astăzi in 28 Iunie se va ține la 10 ore in Villanova misa și predica, la care merg nu numai Susnievizzani și Villa-novani, ci și Iessenovicani și alții de prin Berdo, Cosiliac ș. c. l., mi s'a părut a fi cea mai oportună ocasiune de a continua studiul meu, și decisei încă de Sâmbătă seara a merge la biserică la Villa-nova, ce de Susnievizza e departe numai ½ de oră, in jos spre lacul Cepici. Din Susnievizza am plecat cu capelanul, însĕ insoțit de o mulțime de bărbați maturi, de tineri și tinere. Merserăm dinadins incet, ca să lăsăm să treacă capelanul inainte, care și așa era călare, și noi să putem conversa in toată libertatea, pentrucă era o materie care se atingea și

de capelanul, adică intrebam pe oameni: de ce nu cer să li se zică rugăciunile, vanghelia şi predica in limba lor, şi de ce măcar in casele lor nu se roagă in limba lor? Această materiă s'a fost discutat intre mine şi capelanul cu două zile mai inainte, şi când am zis că ar fi mai bine să se predice in limba lor, capelanul cu cea mai mare mirare sărì cât colo de pe scaun, strigând c'un fel de despreţ: „Cine a mai auzit una ca asta? Cum să se poată predica in limba aceasta?“ Eu ficsai ochi lungi asupra lui, pecând el se lăsa ear pe scaun cu o suridere de triumf; pe urmă-i vorbii de misionari, cari au predicat şi predică cuvêntul lui D-zeu selbaticilor, cari anevoie vor fi avut mai multe idei concepte şi expresiuni relative decât aceşti Români, cari de cum es din sinul mamelor lor, se conduc de oameni invĕţaţi cum e şi S. S unul.., şi un ministru al lui *Chrest* nu poate avè ruşine a predica in or ce limbă, fiă şi a Ţiganilor. Tênĕrul popă cunoscù erorea sa, se umilì şi confirmâ cele ce-i zisei eu. Cu toate aceste imi părù bine că a apucat cu calul inainte şi că am remas singur cu Susnievizzanii. Indelungatul us al limbei slavice in rugăciuni a făcut pe aceşti Români să creadă, că nu pot zice rugăciunile in limba lor. Eu le-am arătat in fapt, că se inşală, le-am zis Tatăl nostru şi Crezul pe limba lor, curăţind-o pecât am putut de slavisme, însĕ aşa ca să mĕ inţeleagă. Auzind rugăciunile in limba lor, nu-şi puteau exprima mirarea şi bucuria.

In aceste discursuri ajunserăm la biserică. Această biserică poate să fie de ajuns pentru Villa-novani,

insĕ pentru mulţimea ce era adunată astăzi, era prea mică. Cea mai mare parte sta afară in porticul bisericei şi pe de lături. De multă căldură, fui constrins a eşì din biserică ceva inainte de predică şi a mĕ da la umbra unui pom aproape de portic. Indată se aduna pe lângă mine o mare mulţime de ascultători, cerĕnd să le mai zic rugăciunile *Vlaski*. Incepĕndu-se predica, care se spune indată după Vangeliă, incepură a eşi şi alţii din biserică şi a se pune pe earbă in jurul meu. Indeşert le ziceam să se intoarcă in biserică şi să asculte cuvĕntul Domnului de la preot. Ei zicea că pe popă-l ascult de multe ori (*de ciuda de vuote*), şi că le mai place să mĕ asculte cum le cuvint eu *romanesc*. In deşert le-am adaos că preutul se va mănia cu mine [1]) crezĕnd că eu i-am scos din biserică; ei se adunară tot mai mulţi imprejur de mine. Intre alţii aflai unul, care fusese in Craiova ca soldat cu trupele austriace. Acesta vorbea mai binişor, şi se putea esprima şi in dialectul nostru. Spunea că indată s'a inţeles cu Craiovenii. In fine, ca să nu se supere capelanul şi să nu fiu eu causa scandalului, mĕ depărtai subt alt pretest dintre oameni şi mĕ primblai printre grădinele şi semănăturele Villa-novanilor, până in Iessenovic de unde mĕ intorsei ear la biserică după ce trecuse nu numai predica, ci şi misa era pe finite. După misă ne inturnarăm la Susnievizza, şi eu mer-

---

[1]) Verbul supărare, intristare, măhnire, nu se află in limba lor; prin urmare nu te poţi esprima decât prin mâniă, care se aude mai mult *miniq* şi se construe cu *cu: m'am miniat cu ie, esmu miniaţi urii cu oaţii* etc.

sei la merinde (prânzul de la amează-zi) la potestatul Jurman. Peste câte-va minute venì şi Andrei Dobrovici, de sus de lângă Gradigne, cu soţia şi cu fia sa cea mare ca să-mi intoarcă visita ce-i făcusem in ziua trecută când nu-i aflasem acasă. Merindarăm cu toţii impreună, mânând discursul asupra obiectelor ce mĕ interesa a studia. Eu speram, că astă-zi, ca in zi de Duminecă, voi vedea jocurile acestor oameni, dar imi spuserĕ că ei nu joacă decât in *poclade* (carnaval) şi când fac *nuntie* (nuntă) şi că preotul nu-i lasă să joace altădată. Cu toate aceste aş fi dorit mult să vĕd pe tineri jucând, şi mĕ intorsei la părintele Kancici, ca să-l rog să-i lese să joace. Insĕ bunul părinte avea alte idei despre joc. El zicea că jocul este periculos virtuţei, e un mijloc de corumperea moralităţei, mai vêrtos că acest popor e mai sângios şi mai dedat la voluptăţi decât Slavii. Aduse inainte pe S. Augustin, care—după cum zicea părintele Kancici — a condemnat jocul, etc. Eu mĕ studii a-l face să inţeleagă că eu nu voi decât o probă de joc, o petrecere de un pătrar de oră, la care să asiste şi Sânţia sa, ca să nu se poată face nici un scandal. Însĕ părintele sta intru ale sale şi se ţinea tare de Săntul Augustin, incât nu mĕ putui contenì a nu-i respunde, că şi eu am cetit ca teolog operele acestui părinte, anume opera lui cea mare *De Civitate Dei*, apoi confesiunile, unele predice, epistole şi din comentarele la cartea facerii şi nu-mi aduc aminte de locul unde să fie condemnat jocul, dar şi de va fi aşa, să nu uităm că acest părinte al bisericei, mai inainte de a scrie despre

moralul şi dogmele creştineşti, fusese sătul de bacanale şi de alte petreceri păgâneşti, la cari luase binişor parte, precum insuşi scrie in confesiunile sale. Toate fură in deşert; totul ce făcù, fu, că incepù a-mi descrie jocurile Vlachilor din Istria.

Berdo, Luni 29 Iunie, Marţi 30 Iunie şi Mercuri 1 Iulie 1857.

Nu mai era nici o comună impoporată de cei ce mai vorbesc limba români-istriană. In Jessenovic, de şi numai am intrat prin el şi nu voi fi conversat acolo mai mult de ¼ de oră, insĕ la Villa-nova, unde erau şi Jessenovicani la biserică, avui ocasiune de a mĕ convinge, că atât Villa-novanii, cât şi Jessenovicanii vorbesc ca şi in Susnievizza şi Lettay, fără vre-o diferinţă ce ar putè bate la ureche, lucru natural, după ce se ţin tot de o parochiă şi se intâlnesc cel puţin in toate serbătorile şi Duminecele. Nu mai era dar sub Monte Maggiore de visitat nici o comună; dar mi s'a părut in Berdo şi tipul oamenilor şi portul lor mai curat, peste tot rasa oamenilor mai vènoasă. Cătră aceasta Berdo e meziu-puntul teritorului român de sub Monte-Maggiore şi puseciunea lui cea inaltă, mai ales de la biserica şi casa parochială, admite a ochia cu o căutătura tot pămêntul locuit astăzi de Români, şi a-ţi intipări in memorie figura locului. Cătră aceasta in trecerea mea in 27 Iunie pe la parochul Jerala, vĕzènd casa parochului mai isolată, speram a afla acolo cel mai bun loc de a insemna câte-va despre usanţele Românilor. Apoi nu uitasem, că in trecerea

mea prin Berdo promisesem oamenilor că voi revenì şi voi şedè mai mult la ei. In fine aceasta era locul naşterei tênĕrului preot Miceti, şi atunci nu ştiam că şi capelanul din Chersan (Chersano) e născut român. Toate aceste mĕ determinarĕ a mĕ muta pentru câte-va zile in Berdo. Prin urmare Luni in 29 Iunie la 4 ore de dimineaţă plecai din Susnievizza şi la $5^1/_2$ fui in casa parochială. Părintele Jerala visa încă asupra predicei ce era să o zică in ziua aceasta ca in ziua Apostolilor Petru şi Pavel. Dar ceilalţi ai casei erau sculaţi cu toţii. Intre aceştia anume o fetiţă ca de 16 ani, *mula*, adecă născută din flori, pe care părintele Jerala, aflând-o pe strate, leşinată de foame, fără părinţi nutrici, a luat'o la sine in etate de 12—13 ani. Cu ocasiunea aceasta insemn că la Românii de sub Monte Maggiore se află astă-zi in *educaţiune* ca la 300 de aflătari (trovatelli, Findlinge) sau cum le zicem noi prunci născuţi din flori. Susnievizza singură are 70, Berdo la 50, şi aşa cu totul vor fi la aceşti Români aproape de 300 de aflătari, pe cari institutul de aflătari din Triest ii da in afară spre creştere. Acest institut dă din fondurile sale la cei ce voesc a se insărcina cu creşterea acestor făpturi o sumă hotărită pe an pentru aflătari până in etate de 10 ani, asemene celui ce vine departe de afară in Triest ca să iee pe aflătariu şi să subscrie contractul cu institutul, apoi încă o sumă odată pentru totdeauna pentru timpul până când aflătariul e la ţiţă. De la 10 ani inainte, adecă decând aflătariul cu lucrul sĕu poate a-şi miruì pânea, părinţii

nutrici nu mai au dreptul de a pretinde nimic de la institut, remân însĕ datori a ţine pe aflătariu până la etatea de 18 ani. Cel ce creşte cel puţin doi aflătari, dintre cari cel puţin unul bărbat, are dreptul de a i se scutì un fecior propriu de miliţiă; insuş aflătariul nu e scutit. Cam aceste sunt pe scurt regulele institutului de aflătari din Triest. Singur numĕrul aproape de 300 inşi, câţi se află astăzi la Românii de sub Monte Maggiore, arată că in nici o parte a Istriei nu se imbiă oamenii a se insărcina cu creşterea aflătarilor ca Românii. In vre un simţ mai singular de umanitate or de caritate creştină al acestor Romàni anevoie vom căuta causa acestei aplecări ce se vede la ei de a creşte şi culege fructul pĕcatelor plutocraţilor triestini. Insuş numele de *muli* ce dau acestor fiinţe, nu e testimoniu de simţ de umanitate or de vre-o singulară caritate creştină, pentrucă şi ei chiamă in limba lor mul tot aceea ce chiemăm toţi, — fetul asinului şi al iepei. Să fie numai aviditatea de câştig nu e de crezut, căci nu e vre-o sumă ademenitoare; chiar şi lipsa cea mare produsă de 4 ani incoace prin epidemia de viţe, şi care —cum zicea părintele Kancici — ii constringe a alerga la acest mijloc de câştig, nu explică causa acestei aplecări, pentrucă ea e cu mult mai vechiă decât epidemia. Eu aş crede, că posiţiunea locului departe de Triest şi ca intr'o infundătură isolată, apoi constituţiunea fisică, vânoasă şi sănătoasă a acestor români, tipul lor cel frumos, spiritul lor cel viu şi ager, vor fi fost motivele cari vor fi determinat pe fundatorii institutului a indemna chiar ei pe locuitorii

de aici ca să se insarcine cu creşterea acestor prunci, ceea ce pe urmă s'a făcut datină, şi la care apoi poate să fie concurs mai mult mai puţin şi vre unul or altul din motivele indicate mai sus. Se intêmplă, că după trecerea de câţi-va ani, unii din aceşti aflătari să fie reclamaţi de adevěraţii lor părinţi; însě aceste casuri sunt rari. Cea mai mare parte remân intre Români fără a-şi cunoaşte vreodată originea.

Una dintre aceşti muli era şi Maria, pe care o aflai la părintele Ierala, o fetiţă curăţică şi deşteaptă. Ea era ocupată in cuină. Tot aci aflai şi pe un nepot al parochului, Carniolan, venit de doi ani din patria sa, care însě invěţase limba Românilor; o a treia persoană era sora părintelui ca economa casei, aceasta nu cuvênta româneşte, dar inţelegea; pe urmă venì şi al patrule, un om ca de 60 de ani, om al casei din familia Piscalilor. Cu aceştia incepui a conversa până se sculâ părintele parochul. Fiind-că eram in cuină, se inţelege de sine că discursul nostru era despre *foc*, *vatră*, *foguèra* (ţestul in care coc *pânea*), *catina* (lanţul deasupra focului de care atèrnă *cadèra*=caldarea), despre *paleta* (vatrăriul), *zamă*, *lingură*, *piata* (blid), *piatela* (taler), *piatina* (cratiţa), *ciripu* (slavic, de unde şi Ungurii csereb) — o cratiţă mai mare, — *ola*, ş. c. l. Verbul ferbe l-au perdut şi zic de la slavi *a cuhi*, — ear a *coce* au, — *pogace* asemenea, însě şi cu *unt* şi *caşiu*, adĕcă şi plăcinta tot pogace e, ear cuvêntul plăcintă l-au perdut.. *Aluat* au, dar *u* de abia se aude or se face *v* — *alvat*, *alŭat*. *Fritta* (ital.) e papara de *ove* (oue), a *sorbì* au. Toate aceste nu mai erau lucruri noue pentru

mine. Intre aceste discurse filologice, eată ese şi părintele din camera sa, scusându-se că a şezut mai mult in pat, meditând asupra predicei. Bine zisei eu dar mai sus, că visa asupra predicei ce avea să zică. Indată ordonă să mi să dee cafea cu lapte şi ouĕ. Când vĕzui pe masă o cratiţă ca de 5 litre cu lapte, o cană de cafea şi un filigean ce cuprindea mai douĕ litre, fără voiă-mi se presentă comparaţiunea intre ospitalitatea părintelui Jerala din Berdo şi economia părintelui Kancici din Susnievizza. Se inţelege de sine că lingura corespundea cu aceste vase sănătoase; ea era de cele de masă, ear nu de cele de cafea; şi ear se inţelege de sine că n'am aşteptat a doua invitare. Părintele care avea a face liturghia la 10 ore, nu m'a insoţit la gustare.

După implinirea acestei datorii fisice incepui a rescolì cărţile părintelui, dedei peste un registru afumat, unde erau in ordine chronologică aşezaţi toţi parochii din Berdo din secolul XV, toate visitaţiunile episcopilor şi multe evenimente demne de semnat. Dedei şi peste 3 tomuri in folio legătură vechiă. Aceasta era Descrierea istorico-topografică a Carnioliei şi a ţerilor vecine de Valvasor in limba germană. Ea e in 4 tomuri in folio, dar lipsea al III. Aruncând ochii in indice, insemnai locurile relative la datinele Istrianilor, la Uskoki, despre cari zice că sunt Români, cari au venit din Turcia cu 146 ani mai inainte de epoca in care scrie autorul. Cartea e tipărită in 1689, va să zică venirea acestor Români din Turcia in Carniolia ca de pe la anul 1543. Astăzi nici urmă de limba lor. Sunt interesante şi altele despre Mor-

lachi şi Vlachi din Turcia şi cei din Dacia lui Traian; asemenea despre datinele Istrianilor, despre cari mai jos.

Pe când terminam lectura locurilor relative la Români şi la Istriani peste tot, traserĕ la biserică, şi eu insoţii pe părintele. După biserică ear mĕ incunjurarĕ amicii Berdeni şi mĕ invitară a le spune rugăciunile in limba lor, cea ce şi făcui. Dar aici aflai un rival in persoana onoratului ţĕran Francisc Piscaleanu, locuitor al unui cătun ce se ţine de Berdo. Acesta eşi inainte: *şi io ştiu ruga pre Domnul vlaski*, şi zise tatăl nostru. Eu êi indreptai câteva, punênd in loc de slavonismi cuvinte mai bune de ale lor, el cu toate acestea nu se da bătut, ci ţinea una *că-i stesso*. Dar majoritatea decise in favoarea mea, şi-mi dete premiul in aceste cuvinte: *ştiu cuvinta mai muşat decât noi*. Continuai apoi cu ei studiul meu, şi pentru a doua zi chiămarăm doi din cei mai bĕtrâni, ca să mai auz din gura lor cele despre usanţele Românilor de aici, — despre căsătorie, despre inmormêntări ş. c. l.

Sara la 1 Iulie mĕ intorsei la Susnievizza, unde mĕ aşteptau cu nerăbdare amicii. In 2 Iulie mai ordonai jurnalul *Sumariu*, mai culesei cuvinte şi doriam să mĕ sui pe Monte Maggiore ca să pot urmărì bine căile de comunicaţie intre România şi Misia, Macedonia şi Tesalia de o parte, şi cei din Dacia Traiană de altă parte, cu fraţii lor din Schiavonia, Croaţia, Dalmaţia şi Istria. Dar din nenorocire au inceput ploi şi Monte Maggiore era tot in negură. La 3 Iulie sara am mers ear la Berdo, am rĕmas acolo, şi a doua zi la 4 Iulie de dimineaţă inturnându-

mĕ la Susnievizza, la 7 ore am purces spre Albona. Cu toate că m'am ferit şi am făcut toate ca să plec in tăcere, însĕ nu s'a putut. O mulţime de bĕtrâni şi tineri, femei şi bărbaţi, alergarĕ la căruţă şi intre lacrimi imi strigau: *Bura coale, Domnu cu voi. Când veţi mai viri la noi?* Alţii: *Când va viri preotu, neca spura predica in limba nostră.* Şi altele de aceste. Le-am promis că am de gând a face o călătoriă in Italia spre a studia dialectele Italiei din gura poporului şi atunci voi trece pe la ei. La aceasta strigară toţi: *bravo! bravo!* In fine mĕ smulsei din mijlocul lor cum putui.

Datinele şi usanţele Românilor din Istria.

Aci se termină manuscrisul pregătit. Despre restul călătoriei se află intr'un mic portofoliu numai consemnări scurte de reminiscenţe personale care — după cum se vede — aveau să fie prelucrate pentru usul public in modul Itinerarului precedent. Vezi prefaţa. Noi le imprimăm cum se găsesc in portofoliu. *T. M.*

---

4 Iulie 1857.

Cunoştinţa cu potestatul Luciani. — Era prevenit din *Pisino*. Receperea cea mai cordială. — Intâlnirea cu Dr. Scampicchio. — Planul de mers la *Schitazza.*

5 Iulie, Duminecă.

Cu d. Luciani prânzirăm impreună la părinţii lui Dr. Schampicchio, unde venì şi d-nul Giovanni Lucas. Amêndoi conscolari cu Papiu şi Hodoşiu la Pa-

dova. Şezênd la masă, ne aflâ o muiere de la Schitazza, dintr'aceste familie, in cari numai bĕtrânii mai cunosc ceva romăneşte. Am vorbit cu dênsa, mĕ inţelegea in toate câte vorbiam in limba celor din Valdarsa, dar nu putea ţiné discursul, zicênd că de copilă mică n'a mai cuvêntat. Ba şi când o intrebam de câte o vorbă, se gândia mult frecându-se pe frunte. Din câte am intrebat-o, anume: capu, ocli (nu moaie ca Valdarsenii), mâra, ureclie, ureclini (zicea şi ea, ca cei din Grobnic *raclini*), picior, cameşia, cosiţe, bisaghele, apa, vir (vin) etc. erau toate ca in Valdarsa; de *jana* (geană) şi de *cliept* nu-şi aducea aminte; ear nou pentru mine a fost când i-am arătat un inel intrebând cum se chiamă: a respuns *verigelle* şi *vericelle*, adecă diminutive de la verigă or *verica*, ceea ce nu ştia niminea in Valdarsa.

Se afla şi lângă Albona in vechime o cetate ce se chiama „Curte Albă", Corte Alba; in proprietatea d-lui Scampicchio se află un loc *Ladin*, unde acum e numai o casă; intr'un manuscript al lui Scampicchio, cuprinzĕtor de statutele Albonei, din secul. XIV, am aflat numele: *V'lchos*, — apoi *Cavarda Cuterias* despre locuri inchise cu gard (cavarda — carda, gard), despre *curţi* idem. Şi aici mare bucuriă pe Italiani că dam de urme romane in Istria. Portul cum e in Valdarsa; dar coromacul spun că era mai mare, adecă mai inalt.

6 Iulie.

Luni dimineaţa la $4\frac{1}{2}$ plecarăm călări eu şi d. Luciani la Schitazza. După $\frac{1}{4}$ de oară furĕm pe ripa Adriaticei, adecă pe ţermul Cuarnerului, şi merserăm

inainte spre m. z., avênd vis-à-vis in stânga spre resărit insula Cherso, ear in dreapta munţi petroşi, insĕ revestiţi cu vegetaţiune spre poale. Casele sunt resipite ca mai in toată Istria, pămêntul, de şi mai numai piatră, bine lucrat. Grânele frumoase, olive, fice, pere, vii. Aşa merserăm 3 ore, apoi incepurăm a suì pe munte in sus când călări, când pe jos. Acest munte formează ca un cap şi se numeşte despre mare *Punta Negra*. Carnerul adecă se coteşte spre apus in semicerc şi se imbină cu canalul Arsei. In vêrful acestui munte locul se aşează puţintel, şi are forma unui crater mare. In acest crater e Schitazza, un loc incunjurat despre resărit, m. z. şi apus de mare şi imbinat numai despre m. n. cu uscatul. Poalele muntelui despre resărit şi m. z. se numesc Valea *Curată*, vede or cine că acesta e nume românesc, precum şi Punta Negra. Pe unele carte e scris Valle *Curatta*, pe altele Valle Curata. Din toţi Românii ce vor fi fost aici au remas numai aceştia, însĕ cu durere am aflat că numai in 5—6 case mai ştiu româneşte bĕtrânii; bărbaţii de la 40 in jos nu mai vorbesc. La familiele ce vorbesc româneşte, am aflat numele Giovannu Maria Tomalinu, Giovanu Maria Crozzu, Antonio Zamu, Giovannu Maria Urcu. O a cincea familiă se chiamă Carbuntini; însĕ Tomalin şi Crozzu au şi nume slavic comun *Fonovich*, Zamu şi Urcu — *Dobrici*. Discursul cu bĕtrânul *Tomalin* adnotat in catalogul No. 2[1]).

[1]) Aceste cataloage sunt consemnările de cuvinte adunate din loc in loc şi aşezate apoi după ordinea alfabetică in vocabularul istrian. Intercalam aci din catal. II. partea, la care se refere textul.
T. M.

Intrebând pe moşul (Tomalin era de 78 ani) de ce cei tineri nu cuvêntă, respunse:

Cesti tireri nu cuvintă, că s'au (s'av) insurat după afară, după cari nu ştiu cuvînta (*î* et *i* promiscue), *au sveţiat limba, şi se sputesc cu noi ca noi cuvintăm in ceasta limba.*

Io: ce vrea zice *sputesc?*

El: *se ceartă cu noi şi se rid* (zic şi *rîd*) *de noi.*

L-am intrebat: aţi ţinut in limba voastră *peştele*, ştii cela ce amna in apa şi-i bur de mancat?

El: *Pesciu?* (peştiu).

Io: Iea, pesciu. Cum loviţi peştii in apa?

El: *Noi acăţăm pesciu cu udiţa şi cu mrigia, şi cu oscile cu 5 şi cu 7 dinţi.*

Io: ce escu oscile?

El: *Oscile-s facute de flieru şi-s lungi de ur clafter, şi dam cu ele in pesciu candu-l vedem.*

Io: Dar liepur?

El: *Liepur lovim cu pusia* (sic, et non puşca).

Io: La udiţa nu ziceţi şi *undiţa?*

El: *Stessu, tot-ura.*

Am intrebat *nepot, nepota.* Nu le au, dar m'a inţeles de pe italica şi mi-a respuns: *nuc, nucă*, ceilalţi zic *unuc, unuca* (slav.)

L-am intrebat: dar apoi n'aveţi nuci, nuca, şi nuc care face nucile?

El: *avem* (şi *arem*) *nuc şi nuci; cavtă colo!* Şi-mi arătă un nuc cu nuci.

Io: Capiţi voi când aveţi nuc şi nuci, că cuvintaţi de nucile de mâncat, ver de nepoţi?

Bĕtrânul rise şi dede din umeri, respunzênd: *capim, ca noi nu mâncam omiri.*

La 5 ore plecarăm inapoi şi la 7$^1/_2$ furăm in Albona, in osteria mea.

7 Iulie 1857.

Marţi dimineaţa la 5 ore am plecat insoţit de d. Luciani spre Castua. Urcându-ne sus la Fianona, vĕzui un pom cu sarbezelle şi intrebai pe d. Luciani, cum se chiamă acest fruct. *Sorbole*, respunse bravul italian. Eu adăosei că noi le chiămăm *sarbezelle.* La acest cuvênt se intoarse veturinul nostru cu aceste vorbe: *anche il popolo qui in Istria le chiama sarbezelle.*—Asemenea in dialectul istrian italianii chiamă *polpa, polpe*, ceea ce in limba cultă se zice *pupole.* In Valdarsa *pupa*=pulpa.—Steterăm puţintel in Fianona *(Plumin* il chiamă populul istrian roman şi slavii; in *Ponestra* se vede schimbul lui f in p. Numele dar a fost *Flumên* or *Flumin*, de la Români l-au luat slavii, şi pe urmă italienii l-au mai deturnat in *Fianona*, in loc de Fiumone or Fiumino).

De la Fianona sau Plumin am venit la Moschenizze aproape de 10 ore. Inainte de Moschenizze am stat la Bersetz; era 9 ore; am intrat la Sajevici. Nu ştie nimic romăneşte. Scena cu el.

La 1 am purces din Moschenizze inainte; la 3 furăm in Volosca; la 4$^1/_2$ in Castua.—Calea pe toată ripa Carnerului e foarte bună; aerul curat şi plin de odori aromatice, ce aburesc din pădurile de olive, fici, castane şi vii. Se află şi alte sorte de pomi incărcaţi de fructe. Viptul sau grânaţele parte mature, parte aproape de maturitate. Epidemia nu apucase in par-

tea locului a strica, abia incepea a se ivì p'aici p'acolo. Ficele erau mai toate mature şi făceau loc celor lalte ce mai au a se coace până in toamnă. Aici (ne aflăm in Liburnia vechiă) ca şi in Istria ficii dau fruct peste vară de două ori. Migdale, cari in Istria infloresc in Ianuarie, n'am prea vĕzut in dosul muntelui Maggiore. Vegetaţiunea in dosul acestui munte peste tot, mai ales jos spre mare, cu tot locul, petros şi ripos, e una din cele mai luxurioase. Locul până in punta (cima) muntelui Maggiore e acoperit de păduri. Unde se face câte o vale or şes in mijlocul ripelor şi bolovanilor, semănăturele, grăunţele sunt foarte frumoase. Oamenii sunt industrioşi; cară pămênt peste petre de-şi fac locuri de semĕnat, cari produc foarte bine. In tot mersul, Fiume sta inaintea noastră spre dreapta. Indată ce ajunserăm in Castua, traserăm la o osteriă, lipită de casa in care şedea preotul Miceti, or Micetici, cum se scrie.

Până să ne facă de cină, visitarăm pe Miceti, care remase uimit auzind că-l salut in limba lui. Ne respunzêndu-mi il intrebai: „Nu cuvinţi in limba vostră, in limba de sub Monte-Maggiore?“ Atunci imi respunse „cuvint“. Pe urmă mĕ intrebă, de unde-s etc. Apoi eşii cu d. Luciani imprejurul castelului Castuei, unde dederăm numai de o inscripţiune glagolitică, ce custa din 4 litere. Le am copiat amêndoi, şi venind acasă, unde eu aveam in gramatica lui Berlici alfabetul glagolitic, am decifrat indată anul 1537. Se vede însĕ de subt locul unde era inscripţiunea, că a fost o peatră mai mare, care însĕ era luată. Aci va fi fost fără indoială insăş inscripţiunea; căci

datul era pe cel deasupra din cele 4 marginale, de care fu inconjurată piatra in mur.

Sara am mai conversat cu Miceti. Domnu Luciani şezu cu mine până a doua zi după pranz.

8 Iulie 1857.

Mercuri la 3 ore plecă d. Luciani inapoi la Albona. Spunêndu-mi Miceti că după 4 ore se intoarnă Jeiunesii de la Fiume, unde Mercurea şi Sâmbăta duc cărbuni, eşirăm in cale naintea lor, şi in minutul acela vĕzurăm doi ce mânau caii lor inaintele. Incepui a cuvinta cu ei şi ne inţeleserăm indată. Ii petrecui ca ½ de oară şi insemnai vre-o câteva cuvinte ce nu se află in Valdarsa şi Schitazza, precum verbii *a inţelege, a vorbi, departe* in loc *de larg, ariete* şi *berbece* in adevĕrata lor distingere, *capestru* şi nu *cavestru* ca in Schitazza, *comperu* in loc de *cumetru*, apoi declinaţiunea cu articlul in urmă, etc.

9, 10 şi 11 Iulie.

Trecui in Itinerariu cele ce aflai şi făcui sub Monte Maggiore. In 10 şi in 11 sara mai ţinui drumul Jeiunesilor şi adunai cuvinte. Miceti, care aveà sĕptĕmâna de ordine, nu putea a-mi stà in ajutor; dar m'am convins, că el puţin cunoaşte limba fraţilor sĕi. Se va putè cunoaşte aceasta, dacă voi spune, că el nu ştiea că la ei *cârele* insamnă *câne*, ci credea că insamnă *Spitzbube*, şi numai *brecu* cânele. In adevĕr el insuş mărturiseşte, că dus de copilandru la scoală la Pisin, pe urmă in seminare, a uitat mult; cu toate aceste provocat de d. Covaci in anul 1845—1846, ca scolar

s'a ocupat a reduce la tabele formele limbei, pe urmă earăş când a lucrat un op mai mare — cum zice de 16 coale—pentru d. Czörnig. Atunci fu constrins a-şi reculege materialul limbei cât i-a remas in cap din copilăriă. Din toate se vede că ştie puţin afară de cele ce vorbesc in Berdo, şi apoi afară de sub Monte-Maggiore nu ştie nimic. Cu toate aceste apucându-se de studiul limbei sale, are capacitatea cerută de a face bună treabă. El s'a şi descurajat, vĕzênd că din operatul dat d. Czörnig nu ş'a ales nimic. De la Jeiunesi am aflat şi mai bine, că Castua, căreia Slavii zic Castva şi Castav, se zice rom: Căstău, care fără indoială e deturnat din castel.

Nu e nici o indoială că aici a fost unul din castelele, destinate de Romani a apĕrà pasurile muntelui-Maggiore in contra barbarilor la inceputul colonisărei, pe urmă in contra incursiunilor barbare. Apoi a devenit slavic.

12 Iulie 1857.

Duminică la 4 ore dimineaţa am plecat singur pe jos spre Jeiune. La Bergud, unde am ajuns la 7 ore, am luat un mul cu un mular, şi după ce bĕui cafeaua la părintele Vode, la 7½ plecai pe munte in sus, pe locuri foarte rele. Cine a trecut pe la Oitus in Moldova şi-şi aduce aminte de Gyilkos, poate a-şi face o inchipuire de calea prin aceşti munţi, cu acea diferinţă, că aici ca 1½ oră sui pe munte repede, şi când te intorni, scobori cu mai mare pericol. Cu toate aceste, Jeiunesii, bĕtrâni şi tineri, cu femeile cu feciorii şi fetele lor, cutreieră zioa şi noaptea aceste locuri ripoase, sterminoase, plecând de acasă

noaptea după miezul nopţii cu cărbuni in spate, or pe muli, or pe cai, oamenii însĕ pe jos, până la Fiume, de unde după ce işi vênd cărbunii, singurul lor mijloc de câştig, pleacă inapoi intre 2 şi 4 după ameazi şi ajung acasă intre 10 şi 12 noaptea.

Cum eşi din Bergud, incepi a sui pe munte. Ajungênd in cima lui şi continuând calea inainte, vezi indată dosul Carsului (munte) intr'o estensiune bunicică, sur in urma pradei, ce securile Jeiunesilor făcură in coastele lui. Mai incolo spre apus şi m. n. in unele locuri, pe unde au tăiat, creşte altă pădure, in altele au remas numai petrele goale, in altele a crescut earbă şi sunt locuri de păşune şi de fên. Apropiindu-te de Jeiune, locul se aşază, se face vale şi deluţe, in stânga e dosul liniei celei mai inalte a munţilor numiţi Cars, in dreapta altă linie, mai puţin inaltă. La poalele acestei din urmă e comuna Jeiune. Ceva mai inainte locul se face şi mai şes, şi ca la 3/4 de oră cu piciorul, se vede Mune, unde e parochia de care se ţine şi Jeiune. Locuitorii mi-au spus că acesta e numele cel adevĕrat, ear nu Şeiane, nici Jeiane. Ei il chiamă Jeiun, şi Jeiune sau Jeliun, şi Jeliune (poate Geliun, Geliune = Gelio, Gelionis?). Imprejurul satului sunt semănăturele: grău, secară, orz (numai ei au ţinut cuvêntul orz), turchine, ores, crumpiri (cartofi) şi fasole. Dar din grânaţele ce erau încă verzi, se vede indată asprimea climei, unde neua stă şi câte trei luni. Casele se vĕd pe din afară şi mai departe curate. Sunt de peatră şi acoperite cu paie. Toate au imprejur curte şi grădine inchise cu gard parte de peatră, parte de nuele sau de *verge*.

cum zic ei. Eacă, din acea mare mulţime de comune impoporate de Români, până lângă Triest şi in dreapta imprejurul opidului Castelnuovo, ce âncă pe timpul lui Ireneo della Croce vorbeau toţi limba română şi se chiămau Români, a remas astăzi numai Jeiune, cu 70—80 case grupate ceva mai des una lângă alta. E de mirare cum in Mune, locul principal al parochiei şi departe numai de ½ oră de Jeiune, nu mai cuvintă nimene româneşte, cu toate că tot acel port şi datini se văd. Nu numai aceasta, ci âncă nici nu dau unii pe la alţii, se urăsc. Numai in biserică la Mune se intâlnesc. De almintre şi unii şi alţii cărbunari, Jeiunesii nu duc cărbuni nici odată la Triest, ci la Fiume, şi Munesii nici odată la Fiume, ci numai la Triest, de şi calea de la Mune la Triest e ca 1 oră şi ½ mai lungă, decât de la Mune la Fiume. Nu s'a vĕzut cărbunari de la Mune la Fiume, precum nici din Jeiune in Triest. Aceasta s'a observat de toţi. Eu am intrebat pe Jeiunesi, de şi nu vorbesc bucuroşi de Munesi; ştiu că pe acolo au fost tot Români, dar zic că aceia au rătăcit de la datinele şi limba părinţilor. E de mirare, intre Vlachii ce s'au desnaţionalisat şi intre cei ce au mai remas, ce ură e. Schitaţanii sunt numiţi de către cei de la poală Ţigani etc., aceştia însĕ le aduc aminte de originea lor numindu-i Vlachi, care nume la cei desnaţionalizaţi e de ruşine.

Intrând in Jeiune am tras la potestatul Grigorie Turcu sau Turcovici, care nu era acasă, ci la Mune. Eu eşii prin sat, şi indată dedei de cunoscuţi, cu cari vorbisem in cele trei seri la Castau. Ne duse-

rĕm la osteria, după ce-mi spuserĕ că ei nu merg la Mune la misă, pentru că fusese capelanul de dimineaţă aci in Jeiune şi făcuse misa; la din contra eram să merg cu ei la Mune. Era pe la 10 ore. Indată se adunarĕ imprejurul meu, mai ales junii: femei s'a vĕzut câte una pe cât steterăm afară, dar după ce am intrat in osteria, nu s'a mai vĕzut nici una. Peste tot mi se părurĕ aici femeile mai puţin familiare, ba încă cam selbatice, mai ales fetele. Când mĕ intâlnii Mercuri in 8 Iulie sub Castua cu 6, dintre cari 4 erau fete şi 2 măritate, şi când se arătau aşa familiare, causa era că erau toate cam plesnite de vin. De aceea şi cerurĕ să le dau de rachiu. Acum numai 2, o fată şi una măritată, din cele 6 veniră să mĕ felicite de bună venire.

Intre oameni dedei de unul care numai de 7 or 8 luni se intorsese din România mică, anume de la Filiaşi, proprietate a d-lui Filişianu, unde lucrase. Acesta mi-a fost de folos, că mĕ inţelegea mai bine când intrebam şi-mi esplica. Conversând noi şi adnotând eu, baba mi-a fiert 4 oue şi-mi aduse un blid de lapte *cicer* (lapte *cicer* e cel nemestecat cu apă, lapte curat). După acest prânz, intrerupt mereu prin necesitatea de a adnota câte un cuvênt ca să nu se uite, continuarĕm ear discursul, pe care-l conduceam eu. Intr'aceea se intorsese potestatul, era 1 după 12, şi venì la mine, invitându-mĕ să merg la el acasă ca să merindez cu el. De şi mâncasem, nu mi s'a părut bine a-i recusa invitarea; prin urmare ne puserĕm cu toţii imprejurul unei *mise* (mai *mize*), pe care se afla un blidoi mare, cu verze călite in un-

soare, şi un alt blid cu mămăligă, însĕ nu intreagă, ci in bucăţi de câte o lingură. In toată Istria şi Liburnia mămăliga se scoate cu lingura din căldare şi se aşază in porţiuni de mărimea unui ou de gâscă. Findcă de carne nu-i urmă, cuţitele ar fi fost un lux deşert şi poate numai pedecă. Dar şi ce eram să tăiem cu ele? Mămăliga se lua in mână, şi pentru verze ni s'a dat câte o lingură de lemn cu care scoteam din blid. Cu toate că mâncasem 4 oue şi o strachină bunicică de lapte cu pâne dumicată, dar nu mĕ lăsai să fiu intrecut de către potestatul şi doi unuci (nepoţi) ai lui, tineri frumoşi şi bine făcuţi, după cari se uitau şi poate oftau toate frumuşelele din Jeiune, şi la a căror privire unchiul (striţul) ce le ţinea loc de tată, se transpurta cu gândul in epoca, când două nurori—căci aşa le putem numì—se vor intrece care de care a-i eşì inainte, când se va intoarce de la Fiume şi a-i scutura pulberea de cărbuni de pe vestminte. Afară de aceşti doi juni, cari din toată infăţişarea lor se vedeau a simţì că sunt nepoţii şi concasenii celei mai inalte autorităţi politice şi judecătoreşti din Jeiune, mai era matrona casei, muma potestatului, care ordona şi comenda toate, apoi muierea lui, care avea un fĕt ca de 9 luni la piept, alţi doi de 3 şi 5 ani, pe unul in dreapta, şi pe altul in stânga lângă sine. Vĕzênd că se deşartă străchinoaia, mĕ dedei la o parte, scusându-mĕ că eu am mai merindat odată. Făcui prea bine, că abia terminai scusele şi mulţemita, când strachina fu curată parcă ar fi luat-o acum din cui.

Intru aceasta se mărginì prânzul dregătorului

comunei. Cu toată această simplitate a vieţei, Jeiunesii sunt oameni de o statură mai mult inaltă decât mijlocie, vii şi ageri in toate mişcările şi apucăturile lor, deştepţi, astuţi, căutătura lor profundă şi aţintată drept asupra obiectului, toată ţinerea capului superbă. Locuitorii comunelor vecine au frică de ei; se spun istorioare de când se purtau nişte pălării cu totul singulari, lungi dinapoi de atârnau până la brâu. Această dependinţă a lor o aruncau peste cap şi-şi ascundeau faţa, când din infundăturele pădurilor lor se repezeau asupra trecĕtorilor, ce li se păreau a fi mai grei la pungă. In fine guvernul a demandat abandonarea acestor pălării, dar a fost de lipsă a le tăia cu puterea dependinţele pălărielor până ce se lepădarĕ de ele. La Valvasor se vede o pălărie care are ceva asemĕnare cu cea ce auzii eu in faţa locului. Jeiunesii nu poartă şepce, ci pălărie, şi le chiamă comarac. Ele au forma pălărielor din Têrnave şi Mureş in Ardeal, şi nu numai ale junilor, ci şi chiar ale bărbaţilor sunt până sus la fund pline de cordele, de colori diverse. De regulă cordela de jos e de velut (catifea), cele deasupra de mătasă. Diferinţa toată e că la bĕtrâni cordelele sunt de colori mai inchise, ear la tineri de colori ce bat la ochi, şi intre cari se caută mai ales *roişul*, cum zic ei la roşu. Colorile mai usitate la juni sunt roşu, galben şi vênăt sau albastru. La bĕtrâni predomneşte negru. Pălăriile tinerilor sunt ornate cu pene de păun şi cu pene (buchete) de flori de câmp şi de grădine. Aceste doue soarte de pene, adecă de păun şi de flori, sunt atributul neapărat al pălăriei unui june. Cămeşa

in cioareci, cioarecii lungi până jos şi strimţi; opinci şi scarpe or obiele; o şubă ca a dorobanţilor de ţară, dar fără ornature. — Portul la femei. Nu e invĕlitoare, ci e caiţă albă peste pĕr, cu margini cristate şi increţite. Pĕrul sub această caiţă e impletit in cosiţe. Cămeşa femeilor e scurtă, deabia trece de genunchi in jos; de aceea calţetele or scarpele lor, de lână impletite cu ace, sunt lungi până la inchietura genunchiului. Peste scarpe sau *calţete* sau *bicive* (tot numiri usitate) poartă opinci. Incinsătura, mai jos decât in Istria, dă taliei lor o formă foarte estetică. Peste tot femeile aici sunt mai agere şi mai indemânatice in mişcarea şi apucăturele lor. — Afară de grânaţele de care vorbirăm mai sus, economia lor mai custă din vite cornute şi mai ales din oi. La toată casa vezi pe grinzi şire intregi de caş şi urdă stoarsă şi vêrtoasă preparată a se conserva ca şi caşul. Cele ce se ţin de mulsul oilor, de strungă, pecurarit, de tractarea laptelui, de prepararea caşului sunt ca şi la noi in Ardeal şi in Moldova.

După ce ne scularăm de la masă, se umplù potestăria de oameni, cu cari am tot conversat, făcênd adnotările cuvenite. La $5^{1}/_{4}$ plecai inapoi. Cu toată periculositatea locului, mulul mĕ aduse intreg şi sănĕtos la Bergud, unde ajunsei la $7^{1}/_{2}$ sara. Părintele Vode mĕ aştepta cu cina, şi fui constrins de a mâne peste noapte acolo. A doua zi, 13 Iulie, Luni, la 5 ore plecai earăş apostoleşte şi la $7^{1}/_{4}$ fui in Castau. Luni in 13 şi Marţi in 14 Iulie mai ordinai hârtiele, itinerariul şi jurnalul. Mercuri in 15 am plecat la Fiume. Calea ţinù numai o oră.

Ajungênd in Fiume, pe care Românii Istriani invĕţând de la Slavi o chiamă Rica, mĕ dusei indată la d. de Franceschi, care, cum am mai semnat, era prevenit de sosirea mea in partea locului. Conversarăm amèndoi vre o 2 ore, in cancelaria d-lui Thierry. D. de Franceschi nu afla cuvinte spre a-şi esprima bucuria de venirea mea aici, şi peste tot despre aceea, că Românii in fine au inceput a se ingrijì de fraţii lor din Istria. Pe scurt ii esplicai opiniunea mea despre originea acestor Români, opiniune ce e resultatul cercetărilor şi descoperirilor de până acum in pământul Cirbirilor şi al Cicilor. D. de Franceschi, a cărui fisionomiă indată mi se părù cunoscută, fără indoială, pentrucă in Ianuarie 1849 l-am fost vĕzut in Kremsier ca membru al dietei austriace, mĕ visità din nou după prânz, şi continuarăm discursul asupra materiei noastre. Imi esplicà causa, pentru ce el, ca unul ce ca liberal sta in prepus la guvern, a fost constrins a intrerupe studiele sale incepute prin cercetări la faţa locului asupra Românilor Istriani etc.

16 Iulie 1857, Joi.

In zioa aceasta mĕ dusei dinadins intr'o osteriă mai proastă, unde ostiarul aflând despre scopul călătoriei mele şi că eu ţin tare că Vlachii cei din Croaţia sunt Români adevĕraţi, mĕ inştiinţà că aproape la mijlocul calei de la Fiume spre Carlstadt, in satul Moravitze, ar fi dat şi el de *Croaţi*, ce se chiamă Vlachi, cari ar fi mai vorbind ăncă limba vlachă! Această descoperire din gura unui Croat simplu mĕ surprinse. Mĕ intorsei acasă cu inima ba-

têndă de bucuriă şi cu speranţa că vom afla cel mai ne'nfrângiver argument spre a resturna toate ipotesele şi ilusiunile Schiavilor meridiani despre aceşti Vlachi. Intr'aceea vine d. de Franceschi la mine şi-mi dă o scrisoare ce cu câteva zile mai nainte recepuse de la d. Luciani din Albona pentru mine, şi in care mĕ inştiinţa că l-a asecurat un Veglian, născut in Sta. Fosca, că s'ar mai cuvênta âncă româneşte in insula Veglia, anume in Poglizza, chiar in cetatea Veglia şi alte locuri, şi că mai multe despre aceasta vom afla in Veglia de la d. Dr. Kubich, care a şi lucrat asupra acestui punt, şi de la canonicul scolastic Volarici, tot in cetatea Veglia.

Imi comunică şi o scrisoare a amicului Covaci din Pisino, către sine, in care se scusă că aflându-mĕ eu in Pisino a uitat a-mi vorbì de Moraviţa la mijlocul calei dintre Fiume şi Carlstadt, unde el a aflat Vlachi vorbind altă limbă decât cea croatică limba vlachă.

Combinând această ştire cu cea ce luasem cu câteva ore mai inainte de la ostiarul croat, nu mĕ mai indoii despre esistenţa limbei române intre Vlachii croatici. Dar de Veglia mĕ indoiam, pentrucă cooperatorul de la Susnievizza e născut in cetatea Veglia şi nu ştieà nimic despre aceasta. Cu toate aceste am făcut planul de a călătorì a doua zi la Veglia, dând prin villagiul Poglizza, apoi de a merge la Moravitze.

N. B. Venirea mea la Fiume Mercuri (15 Iulie) de dimineaţă avea şi scopul de a mĕ intâlnì cu cărbunarii din Jeiune, pentrucă uitasem a cerceta dacă

au timpii trecut şi de mult trecut, nedeterminaţi. Intâlnind trei din ei, i-am luat cu mine şi i-am dus la d. de Franceschi, ca să audă cum ne inţelegem noi Românii din Dacia-Traiană cu Istrianii. M'am convins, că aceşti Români ca şi cei de sub Monte Maggiore n'au acest timp. De 4 ori le-am repeţit aceşti timpi intrebându-i dacă zic şi ei aşa, şi totdeauna mi-au respuns: noi zicem numai am aflat, am fost aflat, ear aflai, aflasem, nu zicem.

17 Iulie 1857, Vineri.

La $8^1/_2$ m'am despărţit de d. Franceschi, care a doua zi , Sâmbătă in 18, era să plece la bái la Montona, ear eu la 9 ore mĕ pusei in carul celer şi plecai la Buccari, ca de acolo să trec in insula Veglia. D. advocat Giacich, către care eram recomendat, mi-a procurat o barcă cu doi lopătari buni, cari cu vĕnoasele lor mâni spintecând golful de Buccari mĕ conduserĕ repede inainte, mĕ trecurĕ prin strimtoarea Porto-Re (unde tradiţiunea zice, că Bela reg. Ung. alungat de Tatari s'ar fi fortificat şi apĕrat in contra lor şi i-ar fi bătut cu ajutorul lui Frănge-Panile (Frange-pani), de unde locului şi forterețeí (acum ruine) le-ar fi remas numele de Porto-Re, pe când istoria crede că bătália cu Tatarii ar fi avut loc din sus de Fiume la Grobnic) şi intrarĕm deodată in Carner, lăsând in stânga St. Marco şi in dreapta spre fund Fiume. In 2 oare şi $^1/_4$ intrarĕm in cotitura, pe al cărei ţerm in cima unui scoliu stă *Castel-Muschio*, unde ne puserĕ pe uscat. Necapĕtând curênd cal in Castel-Muschio, luai cu

mine un cicerone din loc, un fost soldat, care vĕzuse Ungaria şi Galiţia, şi plecarăm apostoleşte, cu scop de a mănè in Poglizza. La Mihaiţa, sau cum se pronunciă in loc Mihoiţa, fisionomia femeilor imi bătù tare la ochi. Ea era toată română, portul ca peste tot in Veglia cu invĕliturĭ şi cârpă deasupra—fetiţe şi muieri fără distingere, cu totul ca pe Têrnave şi Mureş. Tintul alb, foarte alb; ochi mari negri şi căprii inchişi, dar toate mi se părurĕ cam mari la gură; se vĕd a pune mult temeiu pe albeaţa feţei, că afară de invĕlitură şi de cârpa deasupra mai pun şi o pălăriă neagră bărbătească pe cap in contra soarelui. Mergênd, precum şi păscênd oile or vitele cornute, torc necontenit avênd furca de brâu. Dar urmă de limbă românească nu se află. De la alt sat inainte, eşirăm din calea ce duce la Veglia şi apucarăm in dreapta pe nişte cărări scolioase şi ripoase, din bolovan in bolovan. Turnul bisericei se vĕzuse departe. Când apucarăm din strată, erà $7^1/_2$, credeam că la $8^1/_2$, mult la 9 ore vom ajunge; dar insera şi perdusem din vedere turnul. Cărările se incrucişau una cu alta; trecurĕm pe la un cătun, unde căile se incurcau şi mai tare, rătăcirĕm de mai multe ori, dar oamenii ce intâlnisem ne indreptau. Ciceronele meu, care se lăudase că ştie calea şi că a fost mai de multe ori in Poglizza, nu ştiea mai mult decât mine. Eşind cânecâneşte din cătun, apucarĕm printre bolovani cum puturĕm inainte. Acum nu mai era nimene să ne indrepte. Ciceronele o ţinea tot in stânga, eu aş fi tras in dreapta incotro insemnasem biserica. Inde-

şert; el ţinea una „subito si verrà la chiesa.“ Trecurĕ 9 ore, de turn nici urmă, dar nici lătrat de câni or muget de vite. Sudorile trecuserĕ prin toate hainele, şi trăntelele picioarelor din bolovan in bolovan erau pe toată secunda. Să fi aflat ceva apă, mĕ lăsam in câmp pe earbă şi mâneam noaptea sub cer; dar setea mĕ impinse inainte. Lăsai pe Cicerone inapoi şi incepui singur inainte prin bolovani şi păduri. Că am trecut de biserică eram sigur, de şi ignorantele de Cicerone afirma contrarul. In fine după o oră dederăm de cărări mai dese şi mai călcate, de garduri de peatră, de semănăture, in fine auzirăm câni, intrevĕzurăm lumini, şi peste puţin intrarăm intr'o casă, unde ca la 13 femei şi bărbaţi, juni, june şi prunci, erau împărţiţi imprejurul a douĕ blide mari cu fasole cu ustoroiu. Eu salutai româneşte ca in Istria. Oamenii făcură ochi lungi infipţi asupra mea. „Nye rasumim“ fu respunsul. Pe urmă, fiindcă unul inţelegea italiana, intrai in vorbă spunĕndu-le de ce am venit. Imi spuseră, că de 70 ani incoace nu se mai vorbeşte vlachica; ear că părinţii lor in adevĕr au fost Vlachi. Intrebai, nu se află vre un bĕtrân optzecenariu, şi-mi arĕtarĕ un bĕtrân intr'un colţ, pe care nici nu-l vĕzusem in puţina lumină de care era iluminată casa. Dar bĕtrânul, care sta ca un patriarc venerabil in mijlocul fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor, de şi fără ismene or altă invĕlitură a picioarelor, numai cu o cămeşă toată spărture şi cărpiture, era surd. Abia scosei din gura lui, că in adevĕr el a auzit pe ai lor vorbind româneşte,

şi ca copil rupeà şi câte o vorbă, dar cei de etatea lui (ca in Schitazza) nu vorbeau vlachica, ci numai bĕtrânii. Pe când era el bărbat in putere, se stinserĕ cei ce mai vorbià, dar zise că sub Poglizza s'ar mai afla bĕtrâni cari mai cuvêntă câte ceva; însĕ ceilalţi din casă negau, afirmând că nu mai sunt, şi că bĕtrânul care de 12 ani nu mai eşise din casă, nu ştie. Mai venì şi alt vecin care, cel puţin in dialectul italian de aici, vorbea mai bine. Şi el mĕ asecurà, că de 60—70 ani nu se mai vorbeşte, s'a perdut limba vechiă. Parochul cu biserica era ca 2—3 mile italice departe; prin urmare, precum simţisem eu, noi rătăciserăm, dar tot dederĕm peste un cătun de acele, din care se compune comuna Poglizza. In fine acest vecin ne invità la sine, era 11 trecute, şimi oferì să dorm or in casă pe aşternut, or pe paiele ce tocmai se aşezau in clăi. Preferii paiele, ce erau rădicate de la pământ ca de un stânjen, şi după ce mai deşertai un canceu de apă, mĕ aruncai in mijlocul paielor, şi nu mĕ deşteptai până la 4 ore. Indată deşteptai pe ciceronele, care încă dormea profund, şi sculându-ne, după ce ne scuturarăm de paie şi după ce băui laptele ce ospĕtarul nostru imi oferì, apoi la $4^1/_2$ plecarĕm spre Veglia, unde ajunserĕm la $6^1/_2$.

In Veglia, 18 Iulie.

Cea d'intâi visită in Veglia făcui lui Dr. Kubich, care se mirà mult auzind că un profesor din România vine a căuta urme de Români in Veglia. Acest erudit imi confirmà, că el cunoaşte bine insula Veglia şi că poate asecura că astăzi nu mai esiste

unul in această insulă care să vorbească româneşte, adause însĕ, că dênsul, care se află de 23 ani (dacă ţin bine minte anul) in Veglia, a aflat âncă oameni ce ştieau Tatăl nostru in limba vlachă, anume in Poglizza, şi că are scris acest tatăl nostru. Cu toată rugăciunea mea, nu-mi dede copiă după acest Tatăl nostru, zicênd, că dacă s'ar publica inaintea operei lui, aceasta ar perde interesul; către aceasta, el, provocat de renumitul limbist milanes Biondelli, a trimes acestui o relaţiune despre dialectele romanice din Veglia, pe care d. Biondelli o cetì in o şedinţă a societăţei sciinţifice din Turin, însĕ ca un operat *al seu*, şi nu ca un operat al altuia, al lui Dr. Kubich, şi de atunci a decis a nu mai comunica in scris nimic din opera sa, până ce nu se va tipărì. Imi arătă scrisoarea lui Biondelli, prin care êi mulţumeşte pentru numitul operat. Această scrisoare de mulţumire o trecù Kubich in opera sa, fără indoială spre a confunda cu ea pe Biondelli.

Cu toate aceste, Dr. Kubich imi cetì din manuscriptul sĕu Tatăl nostru cum l-a aflat el in Poglizza. Cum incepù a cetì, êi spusei că din cuvênt in cuvênt e tot ce l-am aflat la Românii din Istria, şi că tot acest Tatăl nostru, de şi cu oare-care omisiuni şi erori, fu publicat de Sajevici in Novice din Laibach. Dar bunul Dr., tratat astfel de Biondelli, perdù increderea in oameni, şi mi se părù că ţinea vorbele mele numai drept o technă spre a apuca o copie după acel Tatăl nostru. Spre a-l convinge, i-am promis că din Fiume, unde din nenorocire lăsai portofoliul cu scriptele relative la limba româno-istriană,

êi voi trimete o copie de pe Tatăl nostru, cum mi l-a dat Miceti şi apoi cum l-am zis eu oamenilor. In Tatăl nostru al Românilor Vegliani in articolul de: *pârea nostra de saca zi*, vine: *dă ne* astăzi, şi nu *da nam*, cum zice Sajevici şi zicea şi Miceti, nice *da a noi*, cum a pus Miceti ca variaţiune. Asemenea in *născătoare*, in cea de la d. Kubich se incepe *sora* Maria, şi apoi se zice *plină de milost*, nu *plină;* in cele-lalte n'am aflat variaţiune esenţiale. Ear cât pentru limba romanică ce s'a vorbit şi se mai vorbeşte in unele familie in cetatea Veglia, mi-a afirmat dr. Kubich, că acest dialect romanic e cu totul altul, diferit de cel românesc, sau mai bine e altă limbă română. Dr. Kubich mi-a les din opera sa câteva frase din limba Veglianilor, din care, cât putui pricepe, se vede că această limbă e in adevĕr alta, şi anume foarte aproape de limba provinţială din Gallia. Din câte mi-au remas in memoriă, insemn *vetraun*=bĕtrân, unde se vede nasala noastră reprodusă prin *aun*, apoi *baselca*=biserica, *cal* (cum zice dr. Kubich) pro cale, *iarba* chiar ca noi, ş. c. l. Dar ceea ce mi-a tras mai mult luarea aminte, e participiul trecut in *eit*, *ait*, pe care l-au românii istriani in verbii ce-i formează cu *esc*, precum: *misceit* de la *miscesc* (misceo), *moveit* de la *movesc*, *stampait* pro *stampat* etc. Aceste se află şi in limba populului român ce acum e ca şi stins in *Veglia*. Nici de probele de această limbă Dr. Kubich n'a voit a-mi da copiă.

Intre unul şi doue după merinde am fost la canonicul scolastic Volarich. Acesta mĕ recepù cu cea mai mare politeţă şi bucuriă. Mi-a confirmat

şi el cele ce ştieam despre Românii din Veglia. Eu i-am comunicat resultatul istoric ce ese din ceea ce am aflat până acum la Dr. Kubich, şi el crede că aici sunt remăşiţe de colonie romane, de şi coloniă in inţelesul strins nu admite Dr. Kubich chiar in Veglia, ci că aceşti Români vor fi trecut din Italia or alte părţi colonisate cu Romani. Dar in urma intrebărei ce i-am adresat, dacă sunt urme de municipie romane, de Decurioni, Duumviri, Decemviri etc., mi-a spus Dr. Kubich, că se află, că Veglia a fost municipiu, apoi se află că au fost Decemviri etc. De Duumviri nu mi a putut spune nimic. — Părintele Volarich se mirâ, când êi spusei că limba rom. istriană e tot ca a noastră, că de şi au mare mulţime de vorbe slavice, dar forma e tot aceea. D. canonic mĕ mai intrebâ: ce popor să fiă fost *Ilirii?* I-am zis, că e greu de determinat, după ce n'avem probe de limba lor. El adause: că unii zic că au fost *Traci*, la care i-am respuns tot aceea, că nici de Traci n'avem probe de limbă; asemine nici din limba Grecilor, care or şi cum in fundul sĕu a fost tracică, nu putem incheia nimic, după ce nu ştim cât a remas in ea tracic, cât s'a imprumutat din Egypt şi Asia şi chiar din Italia. D. canonic s'a ferit a zice că Illirii poate să fiă fost slavi; dar mi s'a părut a culege din semne că i-ar fi părut bine a auzì de la mine că vor fi fost Slavi. Cu toate aceste şi el şi Kubich sunt aplicaţi a crede că aici au fost Galli; şi anume Dr. Kubich inchee din limba poporului român ce a fost in Veglia. Eu le am desvĕlit apoi la amêndoi probele de limbă in diverse numiri de locuri in

Dacia, care ne constring a face pe Daci Galli, *Celtae.*

Am vorbit cu alţi bĕtrâni in Veglia, cari mi-au zis, că tot ar mai fi oameni in comunele dinprejur, cari ar cuvinta *vlaski*, dar d. Kubich şi canonicul Volarich ziceau că in adevĕr se mai află oameni cari vorbesc in dialecte române, însĕ anevoie chiar Vlachi. Mai spuneau, că la Besca âncă vor fi fost Români, apoi că cei de la Dobrin eară ar fi fost vorbit o limbă asemenea. *Campeglia* care nu e decât Câmpia, şi alte numiri, arată in adevĕr, că aici au fost Români, mai ales că ei sunt vecini cu Morlachi de astăzi, precum arată numirea de Cam. della Morlaca, apoi comunicaţiunea cu Vlachii Croaţi e acum deasă, mai ales cu Dobrinenii. Or cum, ar fi de lipsă de a cerceta toată Dalmaţia şi confiniul militar croatic, precum şi toată Veglia.

La 5 ore după miază-zi am plecat inapoi pe jos, şi la 10 ore am fost in Castel Muschio, unde am dormit ca şi in noaptea trecută in paie.

A doua zi, Duminică in 19 Iulie, am plecat la $6^1/_2$ cu luntrea mănată de 5 lopătari, cari in 3 ore, trecênd Carnerul, mĕ puseră in Fiume, la $9^1/_2$.

20 Iulie, 1857.

După ce in 19 Iulie repausai de strapaţele din Veglia, Luni in 20 mai intâi de toate adunai informaţiuni asupra stărei lucrului in Moravitze, ca să nu fac o călătorie in deşert. Vorbii cu oamenii ce au fost de multe ori in Moravitze, şi nici unul nu-şi aduce aminte să fi auzit la Vlachii de acolo altă

limbă decât croatica. Aflarăm şi un om din Moravitze ce venise cu carul la Fiume. Acesta spunea că ei nu cunosc alta decât crovatzki. Adaogă însĕ că sunt vre-o trei, patru, cari vorbesc *cara-vlaski*, intre alţii un ostiariu or osterian, venit de vre-o trei ani din *Triest!* Nu puturăm pricepe din gura lui, ce va să zică *cara-vlatzki*. Nu cumva cara-vlatzki e italica? Ear despre sine inşii, despre *Vlachi* sau Ortodocsi, zicea că nu ştiu altă limbă decât croatzki. D. Colarovich, care încă a fost mai de multe ori in Moravitze, mi-a mai adus inainte pe un tênĕr născut in Moravitze, şi de câţi-va ani paracliser la biserica greacă din Fiume. Nici acesta nu ştie de altă limbă, decât de acea croatică. In fine mĕ dusei din nou la osteriarul croat din Fiume, despre care cu 4 zile mai inainte imi vorbise acei oameni că ar vorbì in *limba vlască*. Astăzi o intoarse şi zicea, că acei Vlachi n'au altă limbă, decât acea croatică! se vede dar că el a voit a vorbì numai de ei ca Vlachi? Or că e o mistificaţiune?

In dubiul acesta lăsai planul de a merge acum la Moravitze, fără însĕ a mĕ muta in convingerea mea despre necesitatea de o călătoriă prin Dalmaţia şi printre Vlachii Croaţiei...

La intoarcea din Veglia aflai o scrisoare de la Miceti, prin care se scusa, că nu poate venì la Fiume cum mi-a promis, alegând că e încă tot in pat, cum il lăsasem. Prin urmare mĕ decisei a mĕ duce la el. La 5 ore am plecat cu o trăsură la Castua; dar Miceti, impreună cu econoama sa, era dus aproape de Bergud pentru 3 zile! Peste tot n'am aflat in

Miceti ceea ce aşteptam. El nu era secur de nimic ce-mi comunica din limba lor, mărturisind că de 7 ani nu s'a mai ocupat cu ea şi că a şi uitat unele!

21 şi 22 Iulie 1857.

Marţi sara la 6 1/2 ore plecai la Triest, unde ajunsei astăzi in 22 la 5 1/2 ore dimineaţa. La 11 ore mersei la Dr. Kandler, care era prevenit despre venirea mea.

Vocabular

Istriano-Român

a. 1) artic. femin. in singul. Când aplică Românii Istrieni acest articul la substantivele fem. terminate in *e*, de multe ori pe *e* nu-l diftongesc intr'un sunet. D. es. *muhere—muhera*, şi nu *muherea*; alte-dăţi diftongesc aceste sunete. D. es. *cale*, *calea*, ca noi. 2) *a* se zice in loc de *la :* de es. in Jeiune: *a munte* in loc de: *la munte*, intocmai ca la Moţi in Ardeal. 3) Ca nota a infinitivului, insĕ mai rar. [1) *Weibl. Artikel: die*, 2) *Präposit, das franz. à, 3) Infinitiv-Partikel: zu].*

abandon şi *abandun, a abandona, a. banduna, abandonat, abandunat*, a părăsì. (L-au primit şi Slavii). *(verlasse).*

abat, a abate (şi *abatè*), *abătut*, abat din loc, din linie.—*A s'abate pe ceva*, a-şi scrinti ceva. D. es. in Schitazza: *Căzut-a şi s'a abătut pre mână*, a căzut şi şi-a scrintit mâna. *(verrenke, lenke ab).*

ab, abă, abi, abe, alb, albă ş. c. l. Se zice mai des *a* diftongit in *oa*, după datina Românilor Istrieni, adecă: *oab, oabă*, ş. c. l. *(weiss Adj.).*

acaţ, a acăţà, acăţat, prind, inhaţ. E însĕ foarte rar usitat; zic mai numai simplu *caţ*. V. acolo. *(greife).*

acea, plur. *acele*, pron. dem. fem., ca şi la noi. *(jene, weibl.).*

aceasta, aceste, pronume demonstrativ fem. de la *acest*. V. *acest*. Se zice şi simplu *ceasta*. *(diese).*

acel, plur. *aceşti*; femin. *acea, acele*, ca şi la noi. *(jener).*

acest, plur. *aceşti*, pron. demonst. mascul. acest, aceşti. Se zice şi *aist, ćest* şi *ist*. NB. In toate aceste, prin o escepţiune singulară, *c* se pronunţă cu un sunet ce e un mijloc intre *ce* şi *ţ*. *(dieser).*

acià, aci, aici, însĕ ceva mai la o parte. *Acia* se aude şi in Ardeal şi in alte părţi. In Berdo in Istria se zice şi *cia* tot in această insemnare. *(nebenbei).*

acmoce şi *acmocea*, acum, amù. V. *acmu (jetzt).*

acmu, acum, amù. Acmu se află şi in cărţile noastre cele vechi. Se zice şi *acmocea (jetzt).*

ac, plur. *ace*, de cusut, ca la noi. *(Nähnadel).*

adăp, a adăpa, adăpat, adăp. *(tränke, Ztw).*

aduc, a aduce, adus, aduc. *Sorele nu aduce ploie,* mi zise o fată in Susnevizza. *(bringe).*

adur, a adurà, adurat, a aduna. Nu e usitat pretutindinea *(sammle).*

aer, aer, zic şi *aria* după italiani. *(Luft).*

aflu, a aflà, aflat, aflu. *(finde).*

afund, ca şi la noi. *(tief).*

aida, (Schitazza), arisca, irişca. *(Hirse).*

aida, aidem, ca lombardo—venetianul *andemm', andemmo!* să mergem, să plecăm! Se zice tot aşa de des *haida, haidem,* ca şi in Dacia lui Traian. *(auf! gehen wir!)*

ailţi şi *alţi.* (V. *at*) se află adeseori in loc de comunul *aţi, oaţi. (andere).*

aista, fem. şi masc., plur. *aisti,* masc. şi *aiste* fem. V. *aist. (dieser).*

aist, aista, plur. *aisti, aiste,* aiesta şi aiasta in Moldova, acesta, aceasta. V. *acest. (dieser).*

ai şi *scalognu* (ital. scalogno), ai, însĕ nu ca *aiul* in Moldova, Ardeal ş. c. l. adecă *usturoi,* ci un fel de ceapă cu căţei ca usturoiul ceea ce Ardelenii numesc hajmă de la maghiarul hagyma. *(Eine Art Zwiebel).*

aiure, aiurea, adv. aiurea, ca la noi. *(anderswo).*

ajut, a ajutà, ajutat. Mai des usitat in scurtarea *jut.* In Schitazza usitat numai intreg. Tamolin la plecare imi zise: *rog Domnul să vĕ ajută* (nu ajute, prin urmare ca la Tracoromâni). *(helfe).*

albira, plur. *albire,* albina. Numai in Jeiune s'a conservat acest cuvênt. Stup, stupină nu se află. *(Biene).*

alerg, a alerga, alergat, alerg. *(renne).*

alţi, V. *at.*

aluat, plur. *aluate,* aluat. Mai zic *alvat* şi *avlat. (Teig).*

am, a avè, avut, a avé. Se conjugă: *am, ai, are,* şi ca auxiliar *a; arem, areţi, ar,* şi ca auxiliar *am, aţi, a* şi mai rar *au* şi *av. Arem, areţi* in loc de *avem, aveţi,* e pretutindine sub Monte Maggiore; in Schitazza amêndouĕ, in Jeiune numai *avem, aveţi* ca la noi. *(habe Hülfsztw.).*

âmblu, a âmbla, âmblat, a umbla. In această formă numai in Jeiune. Ceilalţi: *a âmnà,* şi a *'mnà.* V. acolo. *(gehe).*

amĕnat, la Jeiune, ceea ce zic ceilalţi *mnat* şi *mĕnat,* adv. târziu. Intrebând pe un cărbunar, ce vrea să zică *amenat,* mi-a respuns; *când vire cireva seara pre scur,* când vine cineva seara pe intunerec. *(spät).*

a meu, a mea, a mei, a mele, ca la noi. *(mein).*

amn, a amna şi *amna, amnat* şi *âmn, âmnat,* a umbla. *(gehe).*

ancă, încă. Se zice şi *encă* şi *inche (noch).*

ancea, aici. *D'ancea* şi *de'ncea,* de aici, *pre-ancea,* pe-aici. Zic şi *oancea, pre-oancea* după datina lor de a diftongi pe *a* in *oa. (hier, von hier, hier durch).*

anci, aici, dar mai des *ancea. Preanci,* pe-aci. *(hier).*

angioliţă, cheotoare, copca, cu care se prinde sau se acaţă un lucru de altul or o parte a unui intreg de celelalte părţi. Usitat in Schitazza. *(Häkchen, Agraffe).*

ângust, ângustă, ângust. Se zice foarte rar, comun e prescurtat *gust. (eng).*

apăr, a apărà, apărat, are două insemnări, a) a apăra pe cineva de ceva or incontra cuiva, b) a oprì pe cineva de la ceva, și mai des cu dativul: a oprì cuiva ceva. D. e. *Macar de are intra țigarii in casă, noi nu-li vom apăra*, măcar de vor intrà Țiganii in casă, noi nu-i vom oprì sau nu le-o vom oprì. Așa mi-a zis Brancell in Gradigne. *(schützen, wehren).*

apă-viiă, in Jeiune: apă curgătoare *(fliessendes Wasser.)*

apoi, apoi. Se zice și *poi*. *(dann, nachher).*

apostol, apostoli, se zice ca și la noi de persoane și de carte. *(Apostel).*

aprind, aprind. Se aude foarte rar, usitat mai numai *prind* in această insemnare. *(zünde an).*

aprope, aproape, ca la noi. *Aprope de mire, de tire, de noi*, aproape de mine, de tine, de noi. *Aprope de urul de oatul.* Se zice și *prope*. *(nahe).*

ar, a arà, arat, ca la noi. *(pflüge).*

arăt, a arătà, arătat, a aràta. *Arătavor omirii calea*, mi-a zis Brancell in Gradigne. *(zeige).*

arbore, și *arbor*, plur. *arbori*, in Jeiune: ca la noi. *(Baum).*

ard, a arde, ars, ca la noi. *(brenne).*

arel, plur. *arele* (de la lat. anulus sau anellus) inel. Acest cuvênt mai aproape de cel latin, s'a conservat numaî in Jeiune, unde *votița* e numai veriga, când la ceilalți *votița* e și inel și verigă. *(Ring).*

arete și *ariete*, plur. *areți*, berbecele nescobit, berbecele taur (lat. aries.) Această distingere intre *ariete* și *berbece* este usitată la oierii din Munții dintre Ardeal și România munteană, și in această din urmă de la Olt până la Argeș. *(Widder).*

argint, argint. S'a conservat numai in Jeiune. *(Silber).*

aria, V. aer.

arma, plur. *arme*, armă. *(Waffe).*

armez, a armà, armat, a arma *(bewaffne).*

artijan, plur. *artijani*, meseriaș. *(Handwerker).*

așà, așa *(so).*

ascund, a ascunde, ascuns, ascund. In Schitazza e usitat numai *ascund*; la ceilalți vine rar intreg, ci mai tot de-a-una prescurtat in *scund*. *(verberge).*

ascut, a ascutà, ascutat, ascult. Se aude și *ascult* in Schitazza. *(höre, gehorche, franz. écouter).*

asigur, a asigura, asigurat, asigur, *V'asigur* mi-a zis Brancell in Gradigne. De altmintre, când vorbesc către persoane de distingere, se servesc de a 3 persoană in plur. *(versichere.)*

asir și *asiră*, asin, asină, măgar. Asemenea *oasir, oasiră.* Măgar nu le e cunoscut, dar ei știu, că la Dalmatini și Muntenegrini se zice *magariț*. *(Esel.)*

asta, pron. demonstr. in loc de *ceasta*, asta *(diese, dieses).*

astară, adv. prescurtat din *astă seară* și cu aceeaș insemnare. Se zice și in o parte a Ardealului tot astară *(heut' abend).*

astă-seară, adv. de seară, astă-seară, adecă in seara de astăzi. Se zice și prescurtat *astara*, ca in Ardeal. *(heut' abend).*

astăzi, astăzi. V. *Azi*. *(heute).*

aştern, a aşterne, aşternut, aştern. *(breite aus, mache Bett).*

at, ata, plur. *aţi, ate,* dar şi *ailţi,* şi *alţi,* alţi, alte. Se zice mai des *oat, oata.* NB. Românii de la Adriatica au singularia datine de a elide pe *l,* când e urmat nemijlocit de consonantă; d. e. *ab,* in loc de alb, *cuc* in loc de culc, etc. *(anderer).*

aţă, aţă de cusut, ca la noi. *(Zwirn).*

ata-ieri, alaltă-ieri, şi *altă-ieri.* V. *at, ata. (vorgestern).*

ată-votă, oată-votă, altă-dată. V. *vota. (ein andermal).*

atutrat şi *oatutrat,* altă-dată. V. *Frat. (ein andermal, sonst).*

aud şi *avd,* aud. *(höre).*

aur, s'a păstrat numai in Jeiune. *(Gold).*

avd, v. *aud.*

avlat, v. *aluat.*

azi, astăzi, azi, astăzi. *(heute).*

Baieră, plur. *baiere,* baieră. Se zice numai de câţiva peri impletiţi spre a ţinè cosiţele. D. e. *pletè* (in loc de: pleteşte) *perili* (perii) *in baieră,* mi s'a zis in Villa-Nova. Afară de pletitura perilor n'am auzit. *(Flechtband).*

bălănţon, cântar. Zic şi *bulanţon.* In Jeiune *studiră.* V. acolo *(Hängewage).*

balcon şi *ocna,* fereastră, amêndouĕ numirile usitate in Villa-Nova. Vezi *ponestra* la Schitazzani. *(Fenster).*

bandieră, plur. *bandiere,* bandieră, vesil, flamură. *(Flagge).*

banecă şi *banică,* plur. *banece,* bancă, bancele din biserică. *(Sitzbank).*

barbă, plur. *barbe,* barbă. *(Bart).*

bărbat, plur. *bărbaţi,* bărbat. Astăzi e usitat numai in Schitazza. Pe timpul lui Ireneo della Croce era usitat şi in celelalte părţi, şi ar fi să se afle in Jeiune, pentru că Ireneo vorbeşte anume de Românii de acolo; cu toate aceste astăzi n'au acest cuvênt. *(Mann).*

baretă şi *baret,* e un fel de căiţă albă cu margini late şi increţite, pe care in Jeiune şi muierile şi fetele cele mai mici o pun pe cap peste cosiţe în loc de invĕlitoare ce nu o au. *(Eine Art Haube).*

başeloc, busuioc. *(Basilienkraut, Ocimum basilicum, L).*

băserică, plur. *băserice,* biserică. *(Kirche).*

basta (ital.) adv., se zice rar in loc de *dostă,* destul. *(genug).*

bată, plur. *băţi,* baltă. *(Teich Pfütze).*

batez, a bateza, batezat şi *bătez, bătezat,* a boteza. Se zice şi *botez.* In Schitazza anume sunt usitate amêndouĕ. *(taufe).*

băticiu, plur. *bătici,* ciocan de coasă. V. *mlăticiu. (Dreschflegel).*

bat, a bate, bătut, a bate. *(schlage).*

băt, plur. *bete,* băţ, baston, bâtă. *(Stock).*

bătun, plur. *bătuni,* in Jeiune: ac cu gămălie, bold. *(Stecknadel).*

baulă, plur. *baule* (ital.), giamantan, cufĕr. *(Koffer, Felleisen).*

be-at sau *beat, be-ată* sau beată, plur. *beţi, bete,* beat. *(betrunken).*

beciug, plur. *beciugi,* bumb, nasture. *(Knopf).*

bedra, plur. *bedre,* pulpa de sus a piciorului; cea de jos o numesc *pupă.* V. acolo. *(Muskelfleisch am Oberschenkel).*

Beneţi şi *Beneţia,* Veneţia. *(Venedig).*

berbece, plur. *berbeci*, arietele scobit, care numai e taur. V. arete. *(Hammel)*.

besericǎ, mai usitat *bǎsericǎ*.

betâr, *betârǎ*, *betâri*, *betâre*, bĕtrân. *(alt)*.

beu, *a bea*, *beut* şi *bevut*, se conjugǎ *beu*, *bei*, *bee*, *beem*, *beeţi*, *bev*. Impf· *beeam*, *beeai*, *beea*, etc. Futur: *beevoi* şi *beavoi*, etc. De aici *beuturǎ* ca noi. Bĕtrâna Strozzu mi-a zis in Schitazza: *de doi oani nu-i vir*, *beem numai oapǎ*. *Bunǎ* (şi *burǎ*) *beuturǎ*, *când nu-i oata*. *(trinken)*.

beuturǎ, plur. *beuture*, beuturǎ. V. *beu*. *(Getränk)*.

bevandǎ, un fel de cidiriu (cum zic in Ardeal), beuturǎ rĕcoritoare, din vin şi apǎ turnatǎ pe storsurele strugurilor. Ceea ce italienii numesc vin-piccolo. Se mai zice şi *juntǎ* şi *scaveţ* (slav). *(Eine Art kühlenden Getränks, Wein mit Wasser, oder auch Tresteraufguss*; ital. vin-piccolo).

biciu, plur. *bice*, biciu. *(Peitsche)*.

bicĭva, plur. *bicĭve*, cioci sau colţuni şi ciorapi lungi pǎnǎ la genunchi, impodobiţi de regulǎ cu cusuture. Se zice şi *calţete*. V. acolo. *(Kniestrumpf)*.

bic, taur, însĕ in insemnare generalǎ, nu numai de boul taur, ci de or ce animal taur. Cuvêntul taur e necunoscut. *(Stier, aber in allgemeiner Bedeutung von jedem uncastrirten Thier)*.

birǎ, bere. *(Bier)*.

bire, adv. a) bine, ca la noi, b) pentru superlativ in loc de foarte, prea; d. e. *bire dulce*, foarte dulce, Au însĕ pentru superlativ *crudo*, *crud* şi *prea*. V. acolo. *(gut, wohl, als, Adv. Zugleich als eine Art Superlativ — Bezeichnung. ZB. bire dulce — sehr süss, wie das französische bien doux)*.

bisaje, *bisajele*, dǎsagi. E usitat mai mult in Schitazza, unde zic şi *bisaghe*. *(Doppelsack)*.

biscop, episcop. *(Bischof)*.

blǎtesc, *a blǎti*, *blǎtit*, a imblǎti. Zic şi *mlǎtesc* şi *'mlǎtesc*. *(dreschen)*.

bobiciu, plur. *bobici*, bucǎţicǎ, un pic. V. *Cus* şi *cuz*. *(Stückchen, Bisschen)*.

bob, plur. *bobi*, bob, lat. faba. *(Bohne)*.

bocun, plur. *bocune*, bucǎturǎ. *ur bocun de pâre*, o bucatǎ de pâne, *(Bissen)*.

bojitele (slav.), crǎciun. Numirea crǎciun nu le e cunoscutǎ. *(Weihnachten)*.

bosca, plur. *bosche* (ital.), pǎdure. *(Wald)*.

boşe, *boşele*, in Jeiune, coaie, ca şi la noi. *(Hoden)*.

boţǎ, plur. *boţe*, in Jeiune carafǎ, butelie. *(Flasche)*.

botez, v. *batez*.

botĭealǎ, plur. *botĭele*, popic. *(Kegel)*.

botrǎ, plur. *botre* (slav.), cumetrǎ, in Valea Arsei, unde nu au femininul de la cumetru, pe când *cumetru* au. *(Taufpathin, in ihrer verwandtschaftlichen Beziehung zu den Eltern des Täuflings, sogen. Verwandtschaft vom heil. Geist)*.

bou, plur. *boi*, bou. *(Ochse)*.

bovan, plur. *bovane* (scurtat din bolovan), bolovan. *(Steinklumpen, Holperstein) [nicht gut übersetzbar]*.

braghieşele de jos, ismenele.

„ „ *sus* pantalonii. *(Unter- und Oberbeinkleider)*.

braidă, plur. *braide*, viţă de vie. Se pronunţă şi *broaidă*, *broaide*, după datina locului. *Vinial (vignal)*, care inseamnă vie, se zice uneori şi de viţă. *(Weinrebe)*.
braţ, plur. *braţe*, braţ. *Porta in braţe*, poartă pe braţe, ţine in braţe. *(der Arm)*.
brec, plur. *breci*. căţel. *Acmu ştiu, cum să lui brec zic*, imi respunse un scolar, după ce-i spusei numele căţel. *(Hündchen)*.
brentă, plur. *brente*, putină de cărat apă. *(Wassertonne)*.
brig, munte. *Munte* e usitat numai in Jeiune. *(Gebirge)*.
britvă, plur. *britve*, briceag şi briciu. *(Feder-und Rasirmesser)*.
brĕu, plur. *brĕne*, a) in Schitazza ca la noi pentru ori ce cingĕtoare la femei şi bărbaţi, b) in Valea Arsei se zice in loc de chingă la cai. *(Gurt)*.
broaidă, v. *braidă*.
bruşesc, a bruşì, bruşit (slav.) a ascuţì. A ascuţì nu le e cunoscut. *(schärfen, zuspitzen)*.
budilă, plur. *budile*, maţe. V. *maţe*. *(Eingeweide)*.
buchin, plur. *buchine*, a) partea ţevei de pipă ce intră in gură, in Ardeal: ciutură, b) ţigaretă. *[a) Mundstück einer Pfeife, b) Cigarrenspitze]*.
bucvă (slav.), fag. *(Buche)*.
buiă şi *buie*, masc., gâde, călău, (ital. bujo). *(Henker)*.
bulanton, v. *bălănţon*.
bumbac, bumbac. *(Baumwolle)*.
buric, plur. *burici*, buric. Se zice in multe locuri, in Susnievizza, Lettay, etc. Insă tot aşa de usitat este *popăc* de la croat. popec. *(Nabel)*.
buscă, plur. *busche* şi *busce*, pădure. V. şi *bosca*. *(Wald)*.
buşnesc, a buşnì, buşnit, a săruta, a pupa (amêndouĕ aceste necunoscute). *(küssen)*.
butic, plur. *butici* şi *butice*, vas mic de vin, butoiaş; se zice in Valea Arsei; ear in Jeiune *butoi (kleines Fass)*.
butigă, plur. *butige*, prăvălie, dughiană. *(Kaufladen)*.
butoi, plur. *butoie*, butoi mic, polobocel, vas mic pentru vin, in Jeiune. V. *Butic*. *(kleines Fass)*.

Că, că, pentru că, fiind că, *(dass, weil)*.
căcaţ, plur. *căcaţi*, căcat. *(Menschenkoth)*.
cac, a căcà, căcat nu se construeşte in formă reciprocă. *(scheissen)*.
cacĭcă, plur. *cacĭche* (slav.), şerpe veninos. V. *şarpe*. *(giftige Schlange)*.
cad, a cădè, căzut, a) cad ca la noi b) apun. *Cade soarele*, apune soarele. *(fallen, untergehen)*.
cad, cadă, plur. *cazi, cade*, cald. Insĕ in această formă e rar. De regulă zic *coad*. V. acolo. *(warm)*.
cadeară, căldare. *(Kessel)*.
cădină, lanţul de asupra focului, de care se acaţă căldarea. *(Kette zum Anhängen des Kessels über dem Feuerheerd)*.
caier, plur. *caiere*, ca la noi. *(Rocken)*.
călămar şi *călămăr*, plur. *călămăre*, ca la noi. Mai zic alăturea cu acesta şi *şcatiţă*; in Jeiune însĕ mai usitat călămar. *(Tintenfass)*.
calaper, caloper, calaper. (?)
calesin, plur. *calesine*, caleascĕ. *(Kalesche)*.
caligăr, plur. *caligări*, (in Schitazză)

maistru ce face *scioglele*, adecă călţunii sau cioboatele ce se chiamă *sciogle* sau *ciogle*. *(Verfertiger von „sciogle", einer Art Schuhe)*.

călit şi *calit*, mêns. Zic şi *mîsg*, însĕ *mîsg* inseamnă şi catâr. *A face călit*, a fĕta. Verbul a fĕta le lipseşte. *(Füllen*, Subst).

calţetă, plur. *calţete*, cieci, călţuni sau ciorapi lungi până in genunchi. Tot una cu *bicivele*. Amêndouĕ in us. *(Kniestrumpf)*.

cal, plur. *cali (l* muiat) şi *cai*, ca la noi. *(Pferd)*.

cămbesc şi *cambiu*, *a cămbià* şi *cămbiè*, *cămbiat* şi *cămbiet*, a schimba. *(wechseln)*.

cameră, plur. *camere*, odaie. *(Stube)*.

cămeşă şi *chemeşă*, cămaşe. *(Hemd)*.

camijolă, plur. *camijole* (ital.), blusă, mintean, haină pe deasupra lungă numai până in coapsă. *(Blouse)*.

cămin, plur. *cămine*, horn, coşul pe care iese fumul. *(Schornstein)*.

campagnă (gn muiat, ca in ital.), câmpie, in Jeiune; zic şi in loc de câmp, *(Feld, Ebene)*.

campagnol, *campagnolă*, plur. *campagnoli*, *campagnole (gn* muiat, ca in ital.), ţĕran, câmpean. *(Bauer, Landmann)*.

când, adv. a) ca la noi, b) după ce. *Când soarele căzurĕ*, după ce apuse soarele. Zic şi *după ce*, însĕ rar. *[a) wann, b) nachdem]*.

candelir, plural *candelire*, sfeşnic. *(Leuchter)*.

candel, lumină, lampă. *(Lampe, Kerze)*.

cându-i, când e. *(wann* (es) *ist)*.

caniţă, plur. *caniţe* (sonul pe *a)*, brêul femeilor. Se zice şi *coaniţă*. *(Frauengürtel)*.

canobă şi *canovă*, pimniţă, cămară de conservat. *(Keller, Kammer zum aufbewahren)*.

canovă, v. *canobă*.

cantridă şi *cantrigă*, scaun. In Schitazza. *(Stuhl)*.

cantrigă, plur. *cantrige*, V. *cantridă*.

cânt, *a cântà*, *cântat*, a cânta *(singen)*.

căntune, plur. *căntuni*, a) părete; părete n'au. b) unghiu, unghet. *[a) Wand, b) Ecke]*.

cătună, v. *căntun*.

cap şi *coap*, plur. *capete*, ca la noi. *(Kopf)*.

căpară, plur. *căpare*, arvună. In Banat căpară. *(Angeld)*.

căpesc, *a căpi*, *căpit*, inţeleg (ital. capisco). E usitat la toţi, intogmai ca şi *intendesc* şi scurtat *tendesc*. V. acolo. *(verstehen)*.

căpestru, plur. *căpestre*. Usitat numai in Jeiune in forma aceasta. V. *căvestru (Zaum)*.

căpetan şi *căpitan*, căpitan, duce, antiste, dregĕtor superior. *(Capitän, Vorstand)*.

căpetănic şi *căpitănic* a) căpitanie, capetenie, demnitate de duce, superioritate, b) un ţinut in divisiunea administrativă, politică or judeţiară, al cărui cap se numeşte căpitan. *[a) Vorstand* b) *Capitanie als Verwaltungsbezirk]*.

căpitan, v. *căpetan*.

căpitanic, v. *căpetenic*.

capră şi *coapră*, plur. *capre* şi *coapre*, capră. *(Ziege)*.

căput, căpeneag (in Ardeal), manta. *(Mantel)*.

capuţi, (ital. capozzi), curechi, varză. *Urii au, urii n'au, capuţi că n'au sădit* (unii au, unii n'au varză, pentru că n'au sădit), mi s'a zis

in Gradigne, in casa lui Brancell. (*Kraut, Kohl*).
cărburar, cărbunar. (*Köhler*).
cărbure, plur. *cărburi*, cărbune. (*Kohle*).
cărbure foşil şi *foşel*, plur. *cărburi foşigli* (*gl* muiat ca in ital.), cărbune de pămênt, cărbune fosil. (*Braunkohle*).
carc, a cărcà, cărcat, incarc. Au şi *carg* şi *incarg*. V. acolo. (*laden, aufladen*).
carcă susbt., plur. *carce* şi *carche* (ital. carica), încărcătură. (*Last, Ladung*).
care, cu art. *car-le*, plur. *cari, carii*; *a cărui* (rar) şi *de care, de cari, cărui* şi *lu care* sau *lui care*. (*welcher*).
câre, cârele, plur. *câri*, câne. Căţel n'au, ci zic *brec*. V acolo. (*Hund*).
carg şi *cărgesc, a cărga* şi *cărghì, cărgat* şi *cărgheit*; compus *incarg*. V. *carc*.
cariolă, plur. *cariole*, truda sau roaba, cu care se cară pămênt, etc. (*Schubkarre*).
carismă, paresmă, quadragesima, postul cel mare. (*Quadragesima-Fasten*).
carofă, plur. *carofe*, floarea garoafă. Se zice şi *carof*, după incredinţarea lui Micotti. (*Nelke*).
cârpesc, a cârpi, cârpit, ca la noi. (*flicken*).
cartă, hârtie. (*Papier*).
căruţă, ca la noi. V. şi *vos*. (*Wagen*).
caş, plur. *caşi*, ca la noi. (*weisser Käse*).
casă, plur. *case*, ca la noi. (*Haus*).
căstău şi *căsteu*, a) castel peste tot, însĕ rar usitat; b) numele propriu al castelului de lângă Fiume spre Nord-Vest. Pe charte e scris Castua şi Castva, modificat din numele românesc Căstău. [a) *Schloss*. b) *Castua unweit Fiume*],
castelin, plur. *casteline*, castel ruinat, ruine de castel. (*Schlossruine*).
căştig, a căştiga, căştigat, (lat, castigo), a pedepsì. V. *pedepsesc*. (*strafe*).
cât, câtă, plur. *câţi, câte*, a) ca la noi, b) adv. comparativ decât d. e. *mai munt cât vale*, mai mult decât face, decât valorează. [a) *wie viel* b) *Vergleichungspartikel als, das lat. quam*].
caţ, a căţa, căţat, a prinde, a inhăţa a acăţa v. *prind*, zic şi *acăţ*, însĕ rar. Din *caţ* se compune *arcaţ*, v. acolo. (*einfangen, ein- und aufhängen*.)
cât-ce, indată-ce. In valea dintre Grobnic şi Bredo, intrebând de drum, o fată ce se află săpând cu frate-sĕu imi rĕspunse: *cât-ce eşiţi dicia foara, şubito vedeţi Berdo*, indată-ce eşiţi de aci afară, vedeţi deodată Berdo. (*sobald*).
cătră şi *cotră*, către. (*gegen*).
caut şi *cavt, a căuta* şi *a căvta, căutat* şi *căvtat*, a căuta şi a căta, adecă a privì, a vedè. In latinitatea evului mediu vine verbul catare în acest inţeles: catat, id est videt. (*suchen und spähen, blicken*).
cavaciu, plur. *cavaci*, zic Jeiunenii alăturea cu *fabru*. Vezi acolo. (*Schmied*).
căvestru, plur. *căvestre*, căpĕstru. In Jeiune zic *căpestru*. (*Zaum*).
cavt (*v* se pronunţă abia, cu toate aceste mai mult de cât *u*) v. *caut*.
ce, interog. ce? dece? (*was? warum?*).
cea, plur. *cele*, pron. dem. fem. ca şi la noi. v. *cel*. (*welche, weibl. Demonstr. pron.*).

ceafă, plur. *cefe*, ca la noi. *(Genick)*.

cea-ista, aceeaş, tot aceea. *(ebendieselbe)*.

cea-isto, forma neutră de la *cel-ist* şi *cea-ista*. Aceasta e singura formă a genului neutru, ce am aflat in pronume. La substantive in plural se găsesc mai multe, d. e. *lucru*, plur. *lucra*, *câmp*, plur. *câmpură*, etc. *(ebendasselbe, Neutrum des Pronomens* cel-ist, cea-ista).

ceală, ca Moţii in Ardeal, in loc de *cela*. *(jener)*.

cea-ma'nte-zi, (in Schitazza) alaltăieri. *(vorgestern)*.

cea-oată-ieri, peste alaltăieri *(vorvorgestern)*.

cea-oată-măre, peste poimâne. *(überübermorgen)*.

ceastă, s. acest.

cebulă (in Jeiune), ceapă (ital. cepola); ceilalţi zic *jbulă*, V. acolo. *(Zwiebel)*.

cel, plur. *cei*, *cea*, plur. *cele*, ca la noi. *(dieser, derjenige)*.

cela-ist, fem. *cea-ista*, neutr. *cea-isto* (singura formă neutră in pronume), acelaşi, tot acela. *(ebenderselbe)*.

cep, plur. *cepuri*, ori ce dop, astupuş. *(Stöpsel)*.

cer, ceriu. *(Himmel)*.

cer, plur. *ceri*, cer, lemn tare, diferit de stejar, lat. cerris. *(Cerreiche)*.

cer, *a cere*, *cerşit*. Se conjugă: *cer*, *ceri*, *cere*, *cerem*, *cereţi*, *cer*; Imperf. *cerşiam*; etc.; Perf. *am cerşit*; Futur: *cere-voi*, *cere-veri*, *cere-va*. Inseamnă: a) cer, ca la noi; b) caut. [a) *verlange*, b) *suche]*.

cerbice, plur. *cerbici*, cerbice şi grumaz. *(Nacken)*.

cerisne, cireşe. *(Kirsche)*.

cern, *a cerne*, *cernut*, ca la noi. *(durchsieben)*.

cerşesc, *a cerşì*, *cerşit* (in Jeiune), ca la noi. Zic şi cer. *(betteln)*.

cert, *a certa*, *certat*, a se certa cu cineva, a se disputa. Vezi frasa citată la Verb. *spudesc*. *(streiten, disputiren)*.

ceruşe, cenuşe. *(Asche)*.

cesin (slav.), usturoi, ai. La Istrieni *ai* are altă insemnare. Vezi acolo. *(Knoblauch)*.

cest, plur. *cesti*, v. *acest*.

cetate, articulat *cetata*, plur. *cetăţi*, cetate. *(Stadt, Festung)*.

ceva, ceva, ca la noi şi nu ca la Tracoromâni. *(etwas)*.

chemeşe, in loc de *cămeşe* vezi acolo.

chia, v. *jia*.

chiar, *chiară*, plur. *chiari*, *chiare*, limpede, chiar, însĕ nici odată ca adverb in loc de togmai. *(klar)*.

chid, *a chide*, *chis*, inchid. (lat claudo). V. *inchid*. *(schliessen)*.

chiem, *a chiemà*, *chiemat*, ca la noi. *(rufen)*.

chiept, plur. *chieptur*, *chieptură*, *chieptturi*, piept. Se aude şi *piept*, dar rar. *(Brust)*.

chismesc, *a chismì*, *chismit*, a miji, inchide ochii, a ţinè ochii inchişi. *(Augen schliessen)*.

chitesc, *a chitì*, *chitit*, arunc, dau cu ceva după cineva, dau cu arma, cu puşca. *(nach jemd. werfen od. zielen)*.

chlad (slav.), umbră. *(Schatten)*.

cia, V. acia.

ciace, *ciacia*, tată. Se zice mai peste tot. In satul Gradigne se zice *tiatia*. *Tată* şi *mamă* se intrebuinţează numai in limba pruncilor, ca la vechii Romani. *(Vater)*.

ciapter, plur. *ciaptere* şi *ciapteri,* pieptene. *(Haarkamm).*

cicer, cici, mazăre mĕnuntă, ceea ce Bănăţenii numesc cicerică. *(kleine Erbse).*

cicer, ciceră, plur. *ciceri, cicere,* curat, pur, nefalsificat. Se zice mai ales de lapte, de vin, etc. d. e. *lapte cicer,* lapte nefalsificat. Usitat in Jeiune. *(rein, unverfälscht).*

cimiter, plur. *cimitere,* cimitir, loc de ingropat morţii. *(Friedhof).*

cinci, ca la noi. *(fünf).*

cinturin, plur. *cinturine,* brĕu de piele. *(Ledergurt).*

cioclă, v. *scioclă.*

cioică, plur. *cioice,* coţofană, ţarcă, in Valea Arsei; ear in Jeiune *şioică. (Elster).*

cioară, plur. *cioare,* cioară (pasĕre). *(Krähe).*

cină, cină. *(Abendmahl).*

cire, cine. *A cui* zic rar, dar inţeleg. *(wer).*

cireva, cineva, ca la noi, şi nu in loc de nimine ca la Traco-Români. *(jemand).*

cirib, plur. *ciribe,* (slav·) insemnează in Jeiune ţest, pe când ceilalţi in loc de ţest zic *foghera,* şi *cirib* in loc de cratiţă. *(Pfanne).*

cir, a cira, cirat, a cina. *(zu Abend essen).*

cismă, plur. *cisme,* cisme mai inalte. *(Stulpstiefel).*

citer, plur. *citere (c* se pronunţă in acest cuvênt intre *ce* şi *tz), fluer,* in Jeiune, unde-i mai zic *pisc* şi *şurli.* Vezi *supeală. (Hirtenflöte).*

ciudă ţine loc de adjectivul mult. D. e. *ciudă omiri,* mulţi oameni, *se face vir ciudă,* se face vin mult. *(viel).*

ciudesc, a ciudì, ciudit, (se construeşte in formă reciprocă), a se mirà. *(sich wundern).*

ciur, ca la noi. *(grosslöcheriges Sieb).*

civil, civilă, plur. *civili, civile,* cult, cultivat, elegant. *Limba vostră e mai civilă,* imi ziceau Românii din Istria. Asemene imi ziseră mai de multe ori: *ei* (Dumneavoastră) *cuvintă in limba nostră mai civil ca noi. (gebildet).*

clafter, plur. *clafteri,* germ., stânjin. *(Klafter).*

cleşte, cleştele, ca la noi; au numai in Jeiune; ceilalţi *clişte. (Feuerzange).*

clişte, cleşte. *(Feuerzange).*

clopot, plur. *clopote,* ca la noi. In Schitazza *svon* şi *suon. (Glocke).*

clostru, plur. *clostre,* monăstire, claustru. *(Kloster).*

cnigă (slav.), carte. *(Buch).*

coad, coadă, plur. *coazi, coade,* cald. *Crudo coad,* foarte cald. Zic mai rar şi *cad. (warm).*

codă, plur. *code* şi *cozi,* ca la noi. *(Schweif).*

coaniţă, v. *caniţă.*

cobet, plur. *cobeţi,* uliu, erete, herete, herău. *(Habicht).*

coc, a coace, copt, ca la noi. *(braten).*

cociă, plur. *cocii,* calească, trăsură mai uşoară *(leichte Kalesche).*

cocoş, plur. *cocoşi,* ca la noi, mai usitat e *cocot,* ca la Traco-Români. In Schitazza însĕ numai *cocoş. (Hahn).*

cocot, v. *cocoş.*

codru, plur. *codri,* munte. La Jeiuneni *munte păduros. (Gebirge).*

coi, plur. *coie,* coi, ca la noi. v. şi *boşe. (Hode).*

cojă, coje, plur. *coji,* nu numai pie-

liţa de plante şi fructe, ci şi pielea de animale şi de om. *(Rinde, Schale, Haut).*

colă, roată. Rotă n'au deşi *roticilă, rodilă* şi *radulă*, fără indoială din dial. ital. de acolo: rotola şi rodola. *(Rad).*

colac, plur. *colaci*, ca la noi. *(grosse Kringeln, in Oestr. Kolatschen).*

colare, articulat *colara*, plur. *colări*, articulat *colarle, colarile*, mărgele atât şirul intreg, cât şi una câte una. *(Perle und Perlenreihe).*

colărin şi *colerin*, plur. *colărini*, guler. In Jeiune *colir*. *(Kragen).*

colăriţă, colarice şi *colăritye*, mărgea mică, mărgeluţă. *(kleine Perle).*

coleà, decoleà, precoleà, cu tonul pe *a* final, coleà ş. c. l. Se zice mai ales in Berdo. *(da, daher, hierdurch).*

colir, plur. *colire*, in Jeiune guler. v. *colărin*. *(Kragen).*

colò, decolò, precolò, o final accentat, colo, deacolo, peacolo. *(dort, von dorther, dortdurch).*

colur, plur. *colure*, coloare. Au şi *farbă*. *(Farbe).*

comarac, plur. *comarace*, in Schitazza şi Jeiune, pe când ceilalţi zic *coromac*, pălărie, comanac. Vezi *coromac*. *(Hut).*

comper, plur. *comperi*, in loc de cumătru, la Jeiune. *(Gevatter).*

confinesc, a se confinì, confinit, verb reciproc. *Ne confinim*, suntem vecini, locurile noastre se mărginesc unul intr'altul, se hotăresc. *(an einander grenzen, Nachbar sein).*

confin, plur. *confine*, teritoriu determinat al unei comune, hotar. *(Grenze).*

conghie, cânepă. *(Hanf).*

conop, funie. *(Strick).*

contra, contro, v. *cătră*.

copăcel, plur. *copăcei*, in Jeiune, ca la noi. *(Bäumchen).*

copaciu, plur. *copaci* (in Jeiune), arbore, mai ales arbore tênĕr. *(Baum).*

coper, a coperì, coperit, coper. *(zudecken).*

copită, plur. *copite*, copită. *Ferec copita*, potcovesc. *(Hufe).*

corb, plur. *corbi*, ca la noi. *(Geier).*

cordea şi *cordelă*, plur. *cordele*, cordea, pantlică. *(Band).*

corn, plur. *corne*, corn de bou etc. Altă insemnare n'are. Pentru arborele corn au *dren*. *(Horn).*

coromac, plur. *coromace*, căciulă şi pălărie, comănac. In Valea Arsei poartă numai căciule. Forma e ca a ţeranilor din România Munt., numai că e de pêslă, nu de piele. *Coromac* e corupt prin transpunere de silabe din *comărac*, cum zic cei din Jeiune şi Schitazza. *(Hut, Kappe).*

cos, a cose, cusut, ca la noi. *(nähen).*

coş, coş, paner. *(Korb).*

cosă, plur. *cose*, coasă. *(Sense).*

coşel, in loc de cocoşel. *(Hähnchen).*

cosiţă, plur. *cosiţe*, ca la noi. *Pĕr pletit in cosiţe*. *(Zöpfchen).*

costă, plur. *coste, costele*, ca la noi. *(Rippe).*

coşulea, in Jeiune, cămaşă. *(Hemd).*

cotră, contra, v. *cătră*.

cotrò, contro, v. *cătră*.

cot, plur. *cote* (de mâni), şi *coţi* (mĕsură), ca la noi. Usitat numai in Schitazza. Ceilalţi au *cuvet* (lat. cubitus). Vezi acolo. *(Elle und Ellbogen).*

creastă, plur. *creste*, ca la noi. *(Gebirgskamm, Hahnenkamm).*

crelută, plur. *crelute* (slav.), aripă. *(Flügel).*

crep, a crepa, crepat, se zice de moartea animalelor; de albine însĕ zic că mor. *(krepiren).*

cresc, creşti, creşte; a creşte, crescut, ca la noi. *(wachsen).*

crije, plur. *criji*, cruce. Tamolin in Schitazza imi zise: *Omul e mai mare drac decât dracul, că dacă faci crije, de dracu scapi, de om nu scapi.* Cuvêntul in forma aceasta s'a ţinut şi la noi in cârjea, pe care se razimă oamenii in biserică şi care are forma crucii. In latinitatea evului mediu vine această variaţiune a cuvêntului crux in amêndouĕ insemnările, adecă şi de cruce şi de cârje de răzimat. V. Dufresne ad vocem crux. *(Kreuz).*

crosne, crosnele, subst. plur., resboiul de ţesut. *(Webestuhl).*

crudo, adv. foarte, prea, tare. *Ie-s* sau *ie sum crudo hlămund* sau *hlămînd*, eu sunt foarte flămĕnd. Vezi şi *bire* şi *crut. (sehr).*

crună, plur. *crune*, cunună şi coroană *(Kranz, Krone).*

crut şi *cruto*, foarte, ca notă a superlativului. Aşa in Istria proprie; in Jeiune nu e cunoscut. v. *crudo* şi *prea.*

cu, prepos. ca la noi. *(mit).*

cuadrilă, plur. *cuadrile*, lespezi de piatră, şi teracote pentru aşternut şi invĕlit casele. V. *lastra* şi *tera (Steinfliese).*

cuc, a cuca, cucat, a culcà. *(niederlegen.)*

cuc, pasĕrea cuc. *(Kukuk).*

cucare, culcare. *(das Niederlegen.)*

cufesc, a cufi, cufit, a se nimerì, a se potrivì. Se construeşte in forma reciprocă: *nu se cufesc urii cu oatii*, nu se potrivesc unii cu alţii. *(zu einander passen).*

cuhesc, a cuhi, cuhit, (slav.), a ferbe. V. *fermesc, (kochen).*

cuib, plur. *cuiburi*, ca la noi. *(Nest).*

culeg, a culege, cules, ca la noi. *(sammeln).*

cumetră, plur. *cumetre*, ca la noi, însĕ numai in Schitazza, ear in Valea Arsei, unde există *cumetru*, nu se află cumetră, ci *botră*. V. acolo. *(Gevatterin).*

cumetru, plur. *cumetri*, ca la noi. In Jeiune *compèr (Gevatter).*

cumpăr, a cumpăra, cumpărat, că la noi *(kaufen).*

cumpir, plur. *cumpiri*, cartofi, crumpeni. *(Kartoffel).*

cunĭată, plur. *cunĭaţi, cunĭate*, cumnat. *(Schwager).*

cunĭu, plur. *cunĭe*, cui, cuie (in Banat cunĭu). *(Nagel).*

cunosc, a cunoaşte, cunoscut, ca la noi *(kennen).*

cupă, vas de lemn pentru mĕsurat, cupă de lemn. *(Holzkanne).*

cuptor, cuptorul, plur. *cuptore, cuptorle*, cuptor. *(Backofen).*

cur, plur. *curi* şi *cururi*. *(Arsch).*

curajen, curajos. *(muthig).*

curaj, curaj. *(Muth).*

curat, curată, curaţi, curate, ca la noi. *(rein).*

curbă, plur. *curbe*, curvă, femeie prostituită. *(Hure).*

curet, pl. *cureţi*, pieptar, veste. *(Weste).*

cus şi *cuz*, bucăţică; *ur cus de pâre*, o bucăţică de pâne. V. *bobici*. *(Bisschen).*

cuştiinţă şi *cusciinţă*, amêndouĕ pronunţările) in Jeiune, conştiinţă, D. e. *om de cuştiinţă*, om drept, om onest. (*Gewissenhaftigkeit*).

cuscru, cuscri; *cuscră, cuscre*, ca la noi, usitate pretutindene, afară de Berdo. (*verschwägert*).

cuşin, plur. *cuşini* (ital. şi franc.), perină. (*Polster*).

cuţit, plur. *cuţite*, ca la noi. (*Messer*).

cuvet, plur. *cuvete*, cot (de la lat. cubitus). In Schitazza cot. *Elle* und *Ellenbogen*).

cuvênt şi *cuvint*, plur. *cuvinte*, ca la noi. (*Wort*).

cuvint, a cuvintà, cuvintat, vorbesc, cuvênt. In Istria proprie nu e usitat vorbesc, in Jeiune însĕ se află. N. B. Istrianii mai des de cât noi fug de *î* mutând pe *e* in *i*. (*reden, sprechen*).

cu voiă bură, voios, vesel. (*heiter, gutwillig*).

D, vezi Z.

Dacă, condiţional, ca la noi. *(wenn)*.

d'ancea, de aici. *V. ancea (von hier)*.

dăp, a dăpa, dăpat, adăp. Au şi *adăp*, dar e mai usitat *dăp*. *(tränken)*.

dar, dar, dară. Se află mai ales in Jeiune. *(aber)*.

dau şi *dav, a da, dat*, ca la noi. *(geben)*.

de a) de, ca la noi. b) din şi dintre, d. e. *trei patru de ei*, trei patru dintre ei. *(von, aus)*.

decât, ca la noi; e mai usitat însĕ *ca* in această insemnare *(als, bei Vergleichungen: mehr (als)*.

decolcà, v. *colcà*.

decolò, v. *colò*.

de fară şi de foară. De afară. *(von aussen her)*.

de jos, de jos, de desupt *(von unten her, unter)*.

de la, prepos, ca la noi. Se zice şi *dila (von)*.

de larg, departe. Aşa zic toţi in Istria proprie; in Jeiune zic *departe* ca noi. *(weit entfernt)*.

demăreaţă, dimineaţă *(morgen, früh)*.

demboc, dembocă, plur. *demboci, demboce*, adunc, afund. *Apă dembocă*, apă aduncă. *(tief)*.

de'ncea, de aici, v. *ancea (von hier)*.

de'nde, de unde. Unde, singur, nu-l au. *(woher)*.

departe, departe. S'a conservat numai in Jeiune; ceilalţi *de larg*. *(weit, entfernt)*.

de sceară, ca la noi *(heut Abend)*.

desupra, deasupra *(darüber)*.

d'icià, de aici *(von hier aus)*.

diferenţă, mai rar *diferinţă*, diferinţă. *(Unterschied)*.

dila, v. *dela*.

din, in Jeiune, ca la noi *(aus)*.

dincap, de rost, pe dinafară, din memorie *(aus dem Gedächtnis, auswendig)*.

dinte, plur. *dinţi*, ca la noi. *(Zahn)*.

dirapoi, dinapoi *(hinten, rückwärts)*.

dirente, dinainte *(vorne, vorwärts)*.

divertesc, a divertì, divertit (ital. divertir-si), a petrece. *(sich unterhalten)*.

dobêndesc, a dobêndi, dobêndit, ca la noi. *(erlangen)*.

doe, due şi *doue*, doue. *(zwei, weibl.)*.

doi, doi. *(zwei, männl.)*.

doizeci (nu doue-zeci), 20, in Jeiune: *doizeci, treizeci, patruzeci*, etc. *(zwanzig)*.

dore, a durè, durut şi *dorut*, a durè;

se construeşte ca la noi in mod reciproc şi neutru. *(schmerzen)*.

dorm, *a durmì*, *durmit*, a dormì. *(schlafen)*.

dosta (slav.), destul. Zic şi *basta*, ital. *(genug)*.

drac, plur. *draci*, drac. D. e. *dracul l-a lua*, dracul il va lua *(Teufel)*.

drag, *dragă*, plur. *dragi*, *drage* ca la noi. *Mi-i drag*, imi place, imi pare bine, d. e. *mi-i drag te vedè săr*, imi pare bine că te vĕd sănĕtos. *(lieb)*.

dren, *dreniu*, lemnul corn. *(Ahorn)*.

drită, dreaptă, mai ales mâna dreaptă. *(rechte Hand)*.

drit, drept, mai ales ca substantiv. *(Recht)*.

drum, plur. *drumuri*, ca la noi. De la Români au adoptat-o şi Slavii de mează-zi. *(Weg)*.

duc, *a duce*, *dus*, ca la noi, însĕ nu e usitat in forma reciprocă de mĕ duc, te duci, etc. *(führen)*.

dulce, ca la noi. *(süss)*.

dumirecă, duminică. *(Sonntag)*.

duncă, deci, prin urmare, (ital. dunque; l-au primit şi Slavii). *(also, folglich)*.

după, prep., după. *(nach)*.

după ce, după ce se intrebuinţează după spusa lui Micotti şi in Istria, însĕ mai rar; de regulă zic *când* şi in acest inţeles. *(nachdem)*.

E, v. şi ie.

e se zice mai rar in loc de *şi*, pe care il au şi ei toţi. *(und)*.

e, a 3 pers. sing. indicat. a verbului *sum*, se pronunţă *ie*, contopindu-se pronum. pers. *el* cu verbul, aşa incât in loc de *el e* zic *lie* şi mai constrins *ie*. „Este" nu zic nici odată; in adevĕr „este," după analogie, nu poate fi decât imitaţiune slavă. Vezi *sum (ist)* [care însĕ lipseşte in vocabular].

ea, v. *ia*.

eli, plur. mascul.; genit: *a lor*, dat: *lor*, *li* şi *le*; acus: *eli* şi *li*, adese-ori muiat in *i*. *(sie, männl. vielf. Zahl)*.

encă, v. *âncă*.

ênsa, ênsaş, singură. *(sie selbst)*.

ens, ens, insuşi, singur. *(er selbst)*.

Fabrică, plur. *fabrice*, fabrică. *(Fabrik)*.

fabru, plur. *fabri*, faur, adecă fabricant peste tot, dar inţeleg mai des pe faurul fierar. Tot aşa de usitat e *favru*, plur. *favri*. Pentru faurul fierar mai au şi *cavaci*, mai ales in Jeiune. *(Schmied)*.

fac, *a face*, *făcut*, a face. *(machen, thun)*.

fajole, v. *fasole*.

fălesc, *a fălì*, *fălit*, smintesc, greşesc, nu nimeresc. *(verfehlen)*.

familiă, plur. *famelie*, *famelii* (*l* muiat, tonul pe *e*), familie sau cum zic ţeranii fámelíe. N. B. cuvêntul femeie nu-l au. *(Familie)*.

fantină, masc., şi *fantin* (insĕ rar), june de insurat, fecior de insurat. *(Jüngling im Heirathsalter)*.

fară şi *foară*, afară. *Pre-fară*, *prefoară*, pe afară. *De fară*, *defoară*, de afară. *(aussen, draussen herum, von aussen)*.

fără, prepos, fără. Construit ca la noi: *fără mire* şi *fără de mire*, fără mine, fără de mine *(ohne)*.

farbă, v. *colur*.

farină, plur. *fărine*, făină. *(Mehl)*.

fasole, *faşole* şi *fajole*, câte trele usitate, fasole. *(Bohne)*.
faţă, faţă, lat. facies. *(Gesicht)*.
faţol, plur. *faţoli* şi *faţole*, basma, naframă, Ardelenii au fatyol. *(Taschentuch)*.
favru, v. *fabru*.
febră, numai in sing., friguri. *(Fieber)*.
fegură, v. *figură*.
ferec, *a fereca*, *ferecat*, a revestì ceva cu fier. D. e. *ferec calul* sau *ferec copita calului*, potcovesc (pentru potcovesc au *podvesc*, însĕ numai de cisme). *Ferec vozul*, ferec carul sau incalţ roatele. *(mit Eisen beschlagen)*.
ferment, *a fermentà*, *fermentat*, şi *frement*, *a frementa*, a fremênta; se zice şi a *hremênta*. *(kneten)*.
fermesc, *a fermì* şi *a fermè*, *fermit* şi *fermeit*, a fierbe. d. e. *pulastru fermeit* sau *fermit*, pui fiert. *(kochen)*.
fètă (ca Bănăţenii), plur. *fete*, *fetele*, fată. *(Mädchen)*.
feţior, plur. *feţiori*, fecior. *(Jüngling)*.
feţioră, plur. *feţiore*, fată. *(Mädchen)*.
feţioriciu şi *feţiorityu*, feciorаş, fecioruţ. *(Diminutiv von feţior, angehender Jüngling)*.
fetiţă (tonul pe *e*), plur. *fetiţe*, fetiţă. *(Diminutiv von feta, Mädel, kleines Mädchen)*.
fet sau *fĕt*, plur. *feţi*, a) fĕt, or ce născut, b) in Susnievizza şi alte locuri: fiul, feciorul. *(das und der Junge)*.
ficat, articulat *ficatlu*, plur. *ficaţi* ficat. *(Leber)*.
figură, plur. *figure*, icoană, chip. In Schitazza se zice şi *fegură*. *(Bild)*.
filiă, plur. *filie* (*l* muiat de tot, incât sună mai numai i intărit), fiie, fiică. *(Tochter)*.
filiu, articulat *fililu*, plur. *fili* (*l* muiat, mai ca la noi), fiu. *(Sohn)*.
finesc, *a finì*, *finit*, a termina, a finì. *Finitu-s'a predica*, imi zise unul in Villanova. *(enden)*.
fir, fĕn. *(Heu)*.
flamund şi (mai ales in Berdo şi Villanova) *hlamund*, flămând. In Jeiune se pronunţă *flămênd* cu sunetul nasal î. *(hungrig)*.
flier, plur. *flieră* (*l* muiat), fier. *(Eisen)*.
foară, v. *fara*.
foc, plur. *focur*, *focuri*, *focură*, foc. *(Feuer)*.
foghera, v. *cirib*.
foliă şi *folie* se zice şi masc. *foliu*, plur. *foli* (*l* muiat), foaie. *(Blatt)*.
folietă, plur. *foliete* (*l* muiat), gazetă; v. şi *gazetă*. *(Zeitungsblatt)*.
fole, cu artic. *folele*, foale. *(Bauch, Unterleib)*.
fome şi (mai ales in Berdo) *home*, foame: *mi-i fome* şi *mi fome*, mi-e foame. *(Hunger)*.
fontară, in Berdo, cu *a* penultim pur, nu ĭ, ear in alte locuri *fontână*, fontână. *(Brunnen)*.
forţă, plur. *forţe*, tărie, putere. *(Kraft)*.
frasir, plur. *frasiri*, in Jeiune, frasin. Cei lalţi zic *iesic*. v acolo. *(Esche)*.
frate, cu accent *fratele* şi *fratul*, *fratol*, plur. *fraţi*, frate. *(Bruder)*.
fratol, *fratul*, v. *frate*.
frec, *a frecà*, *frecat*, a freca. Zic şi *freg*. *(reiben)*.
freg, v. *frec*.
frement, v. ferment.
frică, frică. *(Furcht)*.

frigesc, foarte rar, de regulă *prăjesc*. v. acolo. *(braten)*.

frisc, *friscă*, plur. *frişti*, *frişte*, proaspĕt. *Iarbă friscă*, iarbă verde de curênd crescută or necălcată. *(frisch)*.

frită (ital.) şi *fritaliă* (*l* muiat), păpară de oue, jumări de oue. *(Eierspeise)*.

frunigă, uneori *frunică*, plur. *frunige*, furnică. *(Ameise)*.

frunte, articulat *frunta*, plur. *frunti* şi *frunţi*, *frunţile*, frunte. *(Stirne)*.

frunză, plur. *frunze*, ca la noi. *(Baumblatt)*.

frupt, plur. *frupte*, mai rar *frut*, *frute*, fructul, roada pomilor. *(Obst, Frucht)*.

frut, v. *frupt*.

fug, *a fugì*, *fugit*, ca la noi. Numai la imperativ mai mult *fui* decât fugi. *(fliehen)*.

fugheră, *foghera*, v. *cirib*.

fugi, subst. plur., un fel de macaroni groşi cu unt şi caş. *(Eine Maccaronispeise)*.

fulminante, ital., chibrituri, aprinjoare. *(Zündhölzchen)*.

funduril, subst., in Jeiune, lapte sărbezit, acrit de sine. *(Sauer gewordene Milch)*.

fur, *a furà*, *furat*, a fura. *(stehlen)*.

furcă, plur. *furce* şi *furci*, a) furcă de tors, b) furcele de acăţat, de spĕnzurat. Furca de fĕn o numesc *vilă*. v. acolo. *(Spinnrocken)*.

furlan şi *fûrlan*, a) locuitor din Friaul, Foro-iulian, b) ţĕsĕtor de pênză in genere (profesiune obicinuită a Furlanilor). (a) *Friaulaner*, b) *Leinwandweber)*.

furmă, plur. *furme*, formă. Se aude şi in Ardeal furmă. *(Form)*.

fus, plur. *fusă* şi *fuse*, ca şi la noi pentru tors. *(Spindel)*.

fut, *a fute*, *futut*, ca la noi. *(beschlafen)*.

Gabir, *gabiră*, plur. *gabiri*, *gabire*, galbin. *(gelb)*.

gaira. v. *galiră*.

galidă şi *golidă*, găleată de lemn. *(Holzeimer)*.

galiră şi *gaira*, plur. *galire* şi *gaire*, găină. Se zice rar şi *găină*, in Schitazza *gălină*. *(Henne)*.

gândesc, *a gândì*, *gândit*, a plânge tare, a se bocì. *(wehklagen)*.

gănesc, *a gănì*, *gănit*, a vorbì cu cineva, a conversà. *(plaudern)*.

gard, plur. *gardur*, *garduri* şi uneori *gardură*, gard. Zic şi *goard*. *(Zaun)*.

gazetă, plur. *gazete*, gazetă, zic însĕ mai des *folietă*, v. acolo. *(Zeitung)*.

geană, pronunţă jană, plur. *gene*, *genele*, geană. *(Augenwimper)*.

gerunchiu, plur. *gerunchi*, genunchiu. *(Knie)*.

ghiaţă, ca la noi. *(Eis)*.

ghiem, plur. *ghieme*, ghiem. *(Knäul)*.

ghierm, *ghierme*, v. *ierme*.

ghiesa şi *chiesa* ital. se aude in Schitazza alăturea cu *băserica*. *(Kirche)*.

ghindă, ca la noi. *(Eichel)*.

ghindar, plur. *ghindari*, stejar. v. *hrast*. *(Eiche)*.

glădiş (slav.), scăiete. *(Distel)*.

glaj, plur. *glaji* şi *glaje*, in Jeiune, pahar. *(Trinkglas)*.

giaget, pronunţă *jajet* ca la Bănăţeni, plur. *giagete*, deget. *(Finger)*.

ginere, plur. *gineri*, ca la noi, l-am găsit însĕ numai in Schitazza. Noră nu se află la Istrieni. *(Schwiegersohn)*.

goard, v. *gard*.

golidă, v. *galidă*.

gol, *golă*, plur. *goli* (cu *l* muiat), *gole*, gol. *(leer)*.

gondoletă, plur. *gondolete*, cercel, numai in Schitazza, usitat şi *răchinele*. Unii cercei au forma gondolelor italiene. *(Ohrring)*.

grable, *l* muiat, greblă. *(Rechen)*.

gras, *grasă*, plur. *graşi*, *grase*, gras. *Bire gras*, prea gras. *(fett)*.

gras, subst., grăsime. *Gras de porc*, grăsime sau untură de porc. *(Fett)*.

graşcă, v. *graşiţă*.

graşiţă, in Valea Arsă, grindină. In Jeiune *graşcă*. *(Hagel)*.

grâu, in multe locuri şi *grâv*, grâu. Pluralul grâne e mai rar. *(Getreide)*.

greasă, plur. *grese*, cute de ascuţit. *(Schleifstein)*.

greu şi *grev*, *grea*, plur, *grei*, *grele*, greu. *(schwer)*.

grije, plur. *griji*, ca la noi. *(Sorge)*.

gros, *grosă*, plur. *groşi*, *grose*, ca la noi. *(dick)*.

grosdă, plur. *grosde*, struguri, in Moldova poamă. *(Weintraube)*.

grumb, *grumbă*, urit, opus lui *muşat*, frumos. *(hässlich)*.

gulub, v. *hulub*.

gumnă, arie de trierat. *(Tenne)*.

gură, plur. *gure* şi *guri*, gură. *(Mund)*.

guscă, plur. *gusce*, gâscă. *(Gans)*.

guşă, plur. *guşe*, ca la noi. *(Kropf)*.

gust, foarte rar *ângust*, ângust. *(eng)*.

gust, *a gustà*, *gustat*, in Jeiune, ca la noi. *(kosten)*.

gut, cu *u* şi nu cu *i*, plur. *guturi* şi une-ori *gutură*, git. *(Hals)*.

Haibut, plânta spênz. *(Hagebutte)*.

haida! haidem!, v. *aida!*

haina, haina deasupra. *(Ueberzieher)*.

hartă şi *cartă*, hărtie. *(Papier)*.

hia, v. *iia*.

hiliacă, *hiliac*, plur. *hiliace* (*l* muiat), alac. In Susnievizza se zice *hilui* (*l* muiat). *(Flieder)*.

hlamend şi *hlamund*, plur. *hlamenzi* şi *hlamunzi*, flămênd. Se zice anume in Villanova. *(hungrig)*.

hodină, ploaie, in Jeiune, unde cunosc şi ploaie şi a ploá, dar nu sunt usitate in comun. *(Regen)*.

holach, plur. *holachi*, Valachi. Se mai zice şi *Ulachi* şi *Olachi*, de regulă se numesc pe sine însĕ *Vlachi*. Numele de *Rumări*, ce era în us la finitul sec. 17., astăzi a dispărut. *(Walache)*.

home, v. *fome*.

hrast, plur. *hrasti* şi *hraste* (slav.). stejar. Inţeleg şi *ghindar*. *(Eiche)*.

hrăncesc, *a hrăncì*, *hrăncit*, grocnesc ca porcul. *(grunzen)*.

hrement, v. *ferment*.

hripă, plur. *hripe*. piatră. Aşa în Schitazza, unde pentru piatră se zice şi *bovan*. Cei-alalţi zic *'rpă* or *'ripă*. *(Stein)*.

hulub, plur. *hulubi*, şi *gulub*, columb, porumb, in Moldova hulub. *(Taube)*.

Ia, plur. *iale*, ea, ele. Genitiv şi posesiv *a lor*, dativ *ia* şi pentru masc. *lor*, acusativ *iale* şi *le*. *(sie, Pron. pers. femin.)*.

ia, v. *iè*.

iapă, plur. *iepe*, iapă. Armăsar nu au, zic *bec*, taur, şi pentru armăsar. *(Stute)*.

iarbă, se zice şi cu *a* diftongit *ioarbă*, iarbă. *(Gras)*.

iarăm, plur. *iarămi* (slav.), jug. N'au

uitat însĕ nici jugul, pentru că in cătunul Banovina in calea de la Gradigne la Grobnic, zicênd eu *jug*, imi respunse un Român *iè stesso*, adecă: da, aşa e. *(Joch)*.

iarnă, plur. *ierne* şi *ierni*, iarna. *La noi jocă vara şi iarna*, imi zise un cărbunar, cu care vorbeam despre joc *(Winter)*.

ichesc, v. *ichnesc*.

ichnesc, *a ichnì*, *ichnit* şi *ichesc*, *a ichì*, *ichit*, a mirosì şi a puţì. *Ichneşte muşat* (frumos), *ichneşte grumb* (urit), miroasă rĕu, pute. In această însemnare neplăcută e usitat mai des. *(riechen, stinken)*.

iè, *ieà*, şi *ia*, da, aşa e; şi in unele părţi a le Ardealului zic iò *(ja)*.

iecĭmic (slav.), orz. *Orz* se află numai in Jeiune. *(Gerste)*.

iediţă, iadă. (Iadă n'au). *(Weibl. Zicklein)*.

ied, plur. *iezi*, ca la noi. *(Zicklein)*.

iepiţă, plur. *iepiţe*, mênsă. *(weibl. Füllen)*.

ierdesc, a ierdì, ierdit, a călări. *(reiten)*.

ieri, ca la noi. *(gestern)*.

ierm şi *ierme*, *gherm* şi *gherme*, plur. *iermi* şi *ghermi*, vierme. *(Wurm)*.

ies, *a ieşì*, *ieşit*, ca la noi, are însĕ şi însemnarea de a rĕsărì: *ese sorele*, resare soarele. *(ausgehen)*.

iesic, şi *iesig* (slav.), frasin. In Jeiune, unde s'a pĕstrat cuvêntul *frasir*, *iesic* insemnează un fel de frasin mai mare. *(Esche)*.

ieu, v. *io*.

iezer, plur. *iezere*, lac mai mare. *(grosser See)*.

iia, *hia*, italienescul vià; *a merge hia*, a se duce de-aci, a-şi căută de drum. *(weg, z. B. gehe weg)*.

iină, v. *jiră*.

iipt, v. *vipt*.

iiră, v. *jiră*.

iiu, v. *viu*.

iivesc, v. *vivesc*.

impletesc, *a impletì*, *impletit*, ca la noi; zic şi pletesc. *(flechten)*.

imvĕţ, *a imvĕţà*, *imvĕţat*, a invĕţa; zic şi *vĕţ*. *(lernen)*.

incarc, *a incărcà*, *incărcat*, ca la noi, însĕ mai usitat e *carc*. Une-ori se zice d. e. *puşe incărgheită*, puşcă incărcată, de la *incarg* şi *incărghesc*. *(laden, aufladen)*.

incaţ, *a incăţà*, *incăţat*, a incalţa. *(Fussbekleidung anziehn)*.

incătrău, *incotrău* şi *incotro*, toate usitate ca la noi. *Incătrău se poartă?* Incătrău mergi or mergeţi or merg? N.B. E comună datina de a se adresa şi către persoana a 2-a in forma neutrală, punênd pe *se* inaintea verbului. *(wohin?)*

inche, v. *ancă*.

inchid, *a inchide*, *inchis*, ca la noi. Se zice şi simplu *chid*. *(schliessen, zu und ein)*.

influ, *a inflà*, *inflat*, a umfla. *(aufblähen)*.

ingărdesc, *a ingărdì*, *ingărdit*, şi *ingrădesc* etc., ingrădesc. *(einzäunen)*.

ingrădesc, v. *ingărdesc*.

ingrijesc, *a ingrijì*, *ingrijit*, in Jeiune, ca la noi. *(sorgen)*.

inrente şi *inrentie*, inainte. *(vor)*.

insor, *a insurà*, *insurat* se construeşte ca la noi şi in formă reciprocă. *Feţiorul intreabă să-li* (l muiat) *va da fеta să-l va lua, şi să se insoră* sau *insore*, feciorul intreabă de-i va da fata, de-l va luà ea, şi apoi să se insoare. *(heirathen)*.

inţeleg, *a inţelege*, *inţeles*, ca la noi

usitat numai in Jeiune. Cei-lalţi au *căpesc* şi *tendesc*. *(verstchen)*.

intendesc, v. *tendesc*.

interes. *Liau (l* muiat) *cu interes*, mĕ imprumut. Imprumut şi a imprumuta nu au. *(Zins)*.

intreb, a intreba, intrebat, ca la noi. *(fragen)*.

intru, a intra, intrat, ca la noi, se zice şi *entru* şi *untru*. *(eintreten)*.

innutru, inlăuntru. *(drinnen)*.

invêrt şi *invêrtesc, a invêrti, invêrtit*, in Jeiune, ca la noi. Intorc nu au. *(drehen)*.

invêrtel, plur. *invêrtele*, jocul cu invêrtitul. *(Drehtanz, Drehspiel ?)*

investesc, a investì, investit, imbrac, gătesc. Se mai zice *'nvestesc, 'nvestesc, vestesc* şi *mestec*. In modul acesta e esplicată originea şi insemnarea verbului mestec in versiunea manuscriptului lui Huru, făcut de Chlănău in 1495 (?). *(bekleiden)*.

invĕţ, a invĕţà, invĕţat, ca la noi, dar mai usitat verbul simplu *vĕţ*. v. acolo. *(lernen)*.

io, eu. Se zice şi *ie, ieu*. *O* final se elide totdeauna inainte de o vocală; *ie-sum*, eu sunt, *i'am fost*, eu am fost. Dativ *mie*, ca prefipt sau sufipt *mi*. Acusativ *mire*; d. e. *bate mire*, mĕ bate pe mine. *Pe mire* insemnează spre mine. Şi cu prepositiuni *mire: de mire, cu mire*. Plur. *noi*; dat. *noue* şi *a noi*, ca sufipte şi prefipte *ni* şi ne; acus. *noi* şi *ne*. *(ich)*.

ioarbă, v. *iarbă*.

irimă, plur. *irime*, inimă. *(Herz)*.

ist, ista, plur. *isti, iste*, v. *acest*.

isto, v. *cea isto*.

iusto şi *iuşto*, tocmai, intocmai. *(eben, genau)*.

iuve, unde. v. *uve*. *(wo)*.

Jac, a jăcè, jăcut, a zăcè. *(liegen)*.

jbulă, ceapă. Slavii de acolo zic jbul, amêndoi de la ital. copola. *(Zwiebel)*.

jechid, a jechide, jechis, a inchide. v. *chid* *(schliessen)*.

jerni, subst. râjniţă. *(Handmühle)*.

jiră, plur. *jire*, art. *jirele*, vênă. Se maĭ zice însĕ in Schitazza şi *iină* şi foarte rar *viră* şi *vină*. *(Ader)*.

jiu, variat. din *viu*. *(ich komme)*.

jivesc, v. *vivesc*.

jocă, plur. *joce*, glumă, in Mold. şagă *Spure joce*, spune glume. *(Scherz)*.

joc, a juca, jucat, in forma reciprocă. a) a dănţui, a sălta, in acest inţeles se intrebuinţează une-ori şi fără pronume reciproc, in formă neutră; b) cu preposiţ. *cu*: a glumì, d. e. *se jocă cu mire*, glumeşte cu mine; c) cu preposiţ. *de*, a-şi bate joc, d. e. *se jocă de mire*, işi bate joc de mine; d) cu prep. *in*, a juca d. e. *se jocă in carte* sau *in foli*, (*l* muiat), joacă cărţi. *(tanzen, spielen, spotten)*.

joc, plur. *jocuri*, jucărie, joc de cărţi, danţ. *(Spiel, Tanz)*.

jos, jos. *Jos mire*, subt mine, *jos de mire*, din jos de mine. *(unten, unter)*.

jug, v. *iarăm*.

jut, v *ajut*.

junc, plur. *junci*, junc, bou tênĕr. *(junger Ochse)*.

jun, infrênare de bucate, post *(Fasten)*.

jure, articulat *jurele*, plur. *juri, jurii*, june, june de insurat, ceea ce zic in Transilvania june, junişan. Iliro-Românii mai zic şi *fantin* şi

fantină, tot masculin. v. acolo. *(Jüngling)*.
juriță, plur. *jurițe*, junincă, vacă tĕnĕră. *(junge Kuh)*.
jur, a jurà, jurat, ca la noi. *(schwören)*.

La, preposit., ca la noi. *(bei, zu)*.
lac, plur. *lacuri*, lac mai mic, baltă mică; mai mare o numesc *iezer*. *(kleiner See, Teich)*.
ladru, plur. *ladri*, hoț, lotru. Se zice însĕ mai numai ca injurătură; de altmintrelea *tatu* v. acolo. *(Dieb)*.
lalocă, plur. *laloce*, falcă. *(Kinnladen)*.
lămpesc, a lămpi și *lămpè, lămpit* și *lămpeit*, a fulgera, a luminà. *(blitzen, aufleuchten)*.
lanțun, plur. *lănțune*, corșaf, lințoi, in Mold. prostir. *(Bettuch)*.
lapis, plur. *lapise*, condei de plumb creion. *(Bleistift)*.
lapte, plur. *lapți* și *lăpturi*, ca la noi. *(Milch)*.
lâră, lână. *(Wolle)*.
lard, in Jeiune și alte locuri, slănină. Au și *slănină*. *(Speck)*.
lărgesc, a lărgì, lărgit, a) a lárgì, ca la noi, b) a depărta [*a) verbreitern, b) entfernen*].
larg, largă, a) larg, ca la noi, b) depărtat. De aici adverbul *delarg*, departe. [*a) breit, b) entfernt*].
lastru, plur. *lastre*, lespezi, tabletă de piatră, de pămênt ars, etc. *Lastre de teracoptă*, cărămide. V. *tera* și *cuadrile*. *(Fliese)*.
lat, v. *liau*.
latru, a lătrà, lătrat, a lătra. *(bellen)*.
le, *l* foarte muiat, mai *i*, pron. pers. el. Plur *eli*, ei (*l* muiat, dar aici se aude bine). Genit. *a lui*, dat. *lui* și *lu* d. e. *lu Petru* se zice mai des decât *lui Petru*, ca și in Ardeal. Ca sufipt și prefipt *li* (cu *l* muiat), d. e. *se-li va da*, de 'i va da. Acusat. *lu* și *l'*, in formă reciprocă și pasivă *sine*, d. e. *le* (*l* muiat) *bate sine*, el se bate pe sine. Femin. *lea*, ea (*l* foarte muiat, mai numai *ia*), genit. a *lei*, dat. *lei* și *lui*, *lu* ca la masculin, sufipt și prefipt *lu* și *l'*, plur. *liele* și *liale*, ele (*l* foarte muiat). *(er)*.
lea, v. *le*.
leg, a lega, legat, ca la noi, *(binden)*.
legătură, plur. *legăture*, ca la noi. *(Binde)*.
lemnă (nu lemn), plur. *lemne*, art. *lemnele*, lemn. *(Holz)*.
leva, stinga, mână stingă. *(linke)*.
liau (*l* muiat), *a luà* (*u* abia se aude) și *a là, luat* și *lat*, a lua. Se conjugă: *liau, liai, lia, luăm* și *lăm, luați* și *lați, liau*. Imperf. *luam* și *lam*, etc. In Jeiune infinitivul *a vlà* și *a lvà*, part. *vlat, lvat* și *luat*. *(nehmen)*.
liale, liele, v. *le*.
liepur (*l* muiat), articulat *liepurlu*. plur. *liepuri*, iepure. Zic și *liepure*, dar foarte rar. *(Hase)*.
limbă, plur. *limbe* și *limbi*, ca la noi, *Eli* (*l* muiat) *virit-au de larg din România uve totu-i românesc, numai pintru limba nostră*: ei, adecă Dumnealui, a venit de parte din România, unde etc.—cu aceste cuvinte m'a presentat Brancel la ceilalți oaspeți, ce veniserĕ să mĕ vadă. *(Zunge, Sprache)*.
lin (*l* muiat), in. *(Linnen)*.
ling, a linge, lins, ca la noi. *(lecken)*.
lingură, plur. *linguri* și *lingure*, ca la noi. *(Löffel)*.
lișiță (slav.) vulpe. Numai in Schitazza se găsește și *vulpe*. *(Fuchs)*.

livadă, plur. *livade*, livadă. *(Wiese)*.
loparită (diminutiv de la *lopată?*) in Jeiune vătrar. Ceilalţi ii zic paletă. *(Ofenschaufel)*.
loc, plur. *locur* şi *locuri*, ca la noi. *(Ort)*.
lopată, in Jeiune, ca la noi. *(Schaufel)*.
lor, v. *ia*.
lovesc, *a lovì*, *lovit*, a vêna, a prinde vênând, *lovesc lişiţă*, fac vênătoare de vulpi. A lovì in inţelesul nostru nu au. *(jagen)*.
lubesc, *a lubì*, *lubit* (*l* muiat), iubesc. *(lieben)*.
lucru, *a lucrà*, *lucrat*, a lucra. *Lucrez* nu au. *(arbeiten)*.
lucru, plur. *lucră*, lucru. *(Sache, Ding)*.
lug (slav.), luncă cu livade. *Cosim iarba in lug*, cosim iarba in luncă. *(Wiesenabhang)*.
lui, v. *le*.
lumă, lume. *(Welt)*.
lumbreală şi *lumbrie*, in Susnievizza, umbrelă. *(Regen- u. Sonnenschirm)*.
lume, artic. *lumele*, sing. şi plur. nume. *(Name)*.
lung, *lungă*, ca la noi. *(lang)*
lup, plur. *lupi*, ca la noi. *(Wolf)*.
lupă, plur. *lupe*, lupoaică. *(Wölfin)*.
lură, lună. *Jese lura*, resare luna, *cade lura*, apune luna. *(Mond)*.
luri, zioa luni, numai in Jeiune. *(Montag)*.
lut, lut, tină. *(Lehm, Koth)*.
lvà, v. *liau*.
lvat, v. *liau*.

Ma, ci, dar, însĕ. *(aber)*.
măcar, ca la noi. *(wenigstens, doch)*.
măcarcă, cu toate că. *(obgleich)*.
machină, plur. *machine*, maşină. *(Maschine)*.
macică, alăturea cu *miţă* şi *mîţă*, pisică, mîţă. *(Katze)*.
macin, v. *macir*.
macir, *a macira*, *macirat*, a măcina; zic şi *macin*. *(mahlen)*.
maduncă (ital.), cu toate aceste. *(dennoch)*.
magariţ, v. *asir*.
mah (slav.), avênt, in o parte a Ardealului inieptătură. *(Schwung)*.
mai, ca la noi. *Mai bur*, mai bun *(Comparativartikel, wie das franz. plus)*.
maia (slav.), mamă. *Mamă* se zice numai in limba pruncilor, ca la Latini; numai in Jeiune se ia ca la noi. *(Mutter)*.
mai-apoi, ca la noi. Mai usitat e însĕ *mai pocle*. *(nachher)*.
ma'nte şi *mainte*, dar i deabia se aude), mai inainte. *Cea-ma'nte-zi*, alaltăieri, in Schitazza. *(vorher)*.
mai-pocle, v. *mai-apoi*.
mai-puţin, ca la noi. *(weniger)*.
măiestru, *maestru*, *mestru* şi *mestru*, meşter, maistru. *(Meister)*.
maioran, măghieran. *(Majoran)*.
mal, plur. *maluri*, deal mic. *(Hügel)*.
mamă, v. *maia*.
mănat, v. *mnat*.
manchesc (ital.), lipsesc. *(fehle)*.
mâniat, v. *mâniu*.
mâniu şi *mâriu*, *a mânià* şi *mârià*, *mâniat* şi *mâriat*, ca la noi. *S'a mâriat cu mire*, s'a mâniat pe mine. *(Zürnen, auf jemd. böse werden)*.
mânjesc, *a mânjì*, *mănjit*, a unge cu ceva gras. *(schmieren)*.
mâre, mâine. *(morgen)*.
mare, plur. *mari*, ca la noi adj. mare şi subst. marea. *(gross, Meer)*.
mâră, plur. *mâre* şi *mâri*, mână. *(Hand)*.

mărînc, v. *mânc*.
mărit, *a mărită*, *măritat*, ca la noi activ şi reciproc. *(verheirathen)*.
mâriu, v. *mâniu*.
măsg, şi *mâsg*, v. *călit*.
maţ, plur. *maţe*, in Jeiune, ca la noi. Ceilalţi zic *budile*. *(Eingeweide)*.
maţolă, ciocan de lemn, mai. *(Holzhammer)*.
mânc şi *mărînc*, *a mânca* şi *a munca*, *mâncat*, a mânca. Se conjugă *mânc* sau *mărînc*, *mărînci*, *mărîncă*, *mâncăm*, etc. *(essen)*.
măr, v. *mer*.
'mblatesc, v. *blatesc*.
medved, v. *urs*.
meg, *a mere*, *mers*, a merge. Se conjugă: *meg*, *meri* şi *mei*, *mere* şi *meie*, *merem*, *mereţi*, *meg*; *am mers*; *voi merge*. In Schitazza *merg*, *a merge*. Se construeşte cu sau fără *a*. d. e. *merge durmi* şi *merge a lucrà*. *(gehen)*.
meliu (*l* muiat), mei. *(Hirse)*.
mejloc, plur. *mejloce* şi *mejlocuri*. mijloc. *(Mitte, Mittel)*.
mej, plur. *meje* şi *mejuri*, in Vald'arsa, miez. *Mejul de pâre*, miezul pânei. *(Brodkrume)*.
mendulă, migdală. *(Mandel)*.
mâ·ecă, plural *mârece*, mânecă. *(Aermel)*.
merg, v. *meg*.
merinde, artic. *merinda*. a) mează-zi. *(lat. meridies)*, b) mâncarea de mează-zi. *(Mittag, als Zeit und Essen)*.
merind, *a merindà*, *merindat*, a prânzì. *(zu Mittag essen)*.
meritez, *a merità*, *meritat*, a merita. *(verdienen)*.
merliciu, plur. *merlici*, horbotă, broditură pe marginea vestmintelor. *(Spitzen, Frangen)*.
merlin, plur. *merlini*, morcov. *(gelbe Rübe)*.
mer, rar *măr*, plur. *mere*, măr fructul. *(Apfel)*.
mer, rar *măr*, plur. *meri*, măr pomul. *(Apfelbaum)*.
mestesc, v. *investesc*.
mestru, v. *măiestru*.
'meţ, prescurtat din *imveţ*. v. *veţ*.
metură, plur. *meture*, mătură. *(Bürste)*.
meu, *mea*, *mei*, *mele*, ca la noi. *(mein)*.
mliez (*l* muiat) in Jeiune, miez. v. şi *mej*. *(Brodkrume)*.
mliare, v. *miară*.
miară, miere. Se zice şi *mliare*, *mliară* (*l* muiat), *mniere*. *(Honig)*.
michicia, *michice*, mic, micuţ. *(klein, niedlich)*.
mic, *mică*, plur. *mici*, *mice*, in Schitazza ca la noi. *(klein)*.
miel. v. *niel*.
mielovăţ (slav.), in Berdo şi in Jeiune, stejar. *(Eiche)*.
mile, plur. *mili*, (*l* muiat). miie, *(tausend)*.
mijesc, *a miji* şi *mijè*, *mijit* şi *mijeit*, a scânteia, a lumina, a fulgera. *(blitzen, blinken)*.
mil, plur. *mile*, mi, miliar. *(Meile)*.
mint, *a minţi*, *minţit*, ca la noi. *(lügen)*.
mire, v. *io*.
mir, *a mira*, *mirat*, a mêna (lat. mino). D. e. *miră boii la păşure* sau *păşură*. *(treiben)*.
misă, plur. *mise* (*s* mai ca *z*), masă, numai in Jeiune; ceilalţi zic *scand* *(Tisch)*.
misat, *a misà*, v. *visat*.
miscesc, *a miscè* şi *mişè*, *misceit* şi *mişeit*, a mestecа. *(mischen)*.

miserie (tonul când pe *e* când pe al doilea *i*), miserie, ticăloşie. (*Elend*).
miţă şi *mîţă*, miţă, pisică v. şi *macică*. (*Katze*).
miţcóc, motoc, cotoi. (*Kater*).
'mlatesc, v. *blătesc*.
'mlăticiu, plur. *'mlătici* (scurtat din *imblăticiu*, de la *imblătesc, 'mblătesc, mlătesc*), ciocan de cuie. v. şi *băticiu*. (*Hammer*).
mnat, mai rar *mênat*, scurtare din *amênat*, târziu. (*spät*).
mniară. v. *miară*.
mniere, v. *miară*.
mniel, v. *niel*.
mole, plur. *moli* (*l* muiat), moale. (*weich*).
molinariu, plural *molinari*, morar. (*Müller*).
mor, *a murì*, *murit*, ca la noi. (*sterben*).
moră, plur. *mori*, moară. (*Mühle*).
moresc, *a morè*, *morit* şi *moreit*, a trebuì. Se conjugă: *moresc avè*, *moreşti avè*, *morè avè*, *morem*, *moreţi*, *moresc avè*, trebue să am, trebue să ai, etc. (*müssen*).
mort, *mortă*, plur. *morţi*, *morte*, ca la noi. (*todt*).
morte, plur. *morţi*, moarte. (*Tod*).
movesc şi *movez*, *a movè*, *moveit* şi *movit*, a mişca. (*bewegen*).
mrige, art. *mrigea*, plur. *mriji*, mreje. (*Netz*).
muchetă, plur. *muchete*, mucări. (*Lichtscheere*).
mucic, v. *muşc*.
muliere (*l* muiat), art. *muliera*, plur. *mulieri*, art. *mulierile* şi mai des *mulierle*, muiere. (*Weib*).
mul, *mulă*, plur. *muli*, *mule*, a) catâr, b) oameni bastarzi, aflătari, prunci aflaţi (ital. trovatelli). [a) *Maulesel*, b) *uneheliche Kinder und Findlinge*).
mulg, *amulge*, *muls*, ca la noi. (*melken*).
munte, plur. *munţi*, ca la noi, numai in Jeiune. La ceilalţi *brig*. (*Gebirge*).
munt, mult, însă numai ca adverb. Pentru mult ca adjectiv zic *ciudă*. (*viel*).
murgvă, plur. *murgve* (slav.), dud, mur şi fruptele lui. (*Maulbeere und Maulbeerbaum*).
muşat, frumos, ca şi Traco-Românii. Se aude şi in Ardeal in acea parte, unde nu e indoială că s'au aşezat Românii veniţi in sec. XIII din Tesalia şi Macedonia, dar se zice numai de către mame la prunci mici. Trebue să fi fost usitat şi in Moldova, fiind că avem aici pe Petru Muşat. (*schön*).
muşc, *a muşcà*, *muşcat*, ca la noi. Zic şi *mucic*. (*beissen*).
muscă, plur. *musche*, in Schitazza, muscă. (*Fliege*).
mustachie, mai des *mustafă*, mustaţă. (*Schnurrbart*).
mustafă, v. *mustachie*.
mut, *a mutà*, *mutat*, ca la noi. (*von der Stelle bewegen*, *wechseln*).
mut, *mută*, plur. *muţi*, *mute*, ca la noi. (*stumm*).
'mvestesc, v. *investesc*.
'mvĕţ. v. *vĕţ*.

Nap, plur. *napi*, ca la noi. (*Steckrübe*, *franz. navet*).
nasc, *a naşte*, *născut*, ca la noi, dar numai de oameni. (*gebären*).
nas, ca la noi. (*Nase*).
ne, nu, ba. D. e. *Fost-ai in băserică?* Respuns: *ne*, nu. Propusă şi impreunată cu nume şi verbi, le dă insemnare negativă, ca la noi.

D. e. *putênd*, *neputênd*. V. și *nu*. (*nein, in der Verbindung: un*).

neaûa, *neavo*, *neavă*, omĕt, zăpadă, neà. (*Schnee*).

neavă, v. *neaua*.

neavo, v. *neaua*.

negru, *neagră*, plur. *negri*, *negre*, ca la noi. (*schwarz*).

nerist, plur. *neristi* (stav.), mascur. v. *porc*. (*Schwein*).

nevastă și *neveastă*, mireasă și nevastă în primele zile după căsătorie. (*Braut, Frau in den Flitterwochen*).

neveastă, v. *nevastă*.

ni, nici. *Ni tu*, *ni el*, nici tu, nici el. (*auch nicht, weder—noch—*).

nici, nimic. *Nu ști nici*, nu știe nimic. *Nici de rev*, nimic rĕu. *Nimic* s'a pĕstrat numai in Jeiune, dar și aici zic mai totdeauna *nu-i-mic*. (*nichts*).

nici-unul, nimine. Mai zic și *vre-unul* cu negativ, d. e. *nu ști vlașchi cuvintà vre-unul, cându-i mic*, nimine nu știe vorbì romănește când e mic. (*niemand*).

nĭel, *miel* și *mnĭel*, miel. (*Lamm*).

nimic, v. *nici*.

noi, v. *io*.

nopte, plural *nopți*, ca la noi. *Podenopte* (pode slav.), miază noapte. (*Nacht*).

nostru, *nostră*, plur. *nostri*, *nostre*, și *a nostru* etc. ca la noi. (*unser*).

nou și *nov*, *nouă* și *novă*, plur. *noi* și *novi*, *noue* și *nove*, nou. (*neu*).

nov, v. *nou*.

nu, numai însoțit de verbi, adverbi etc. D. e. *nu-i*, *nu ieri*. Pentru negațiunea singură au *ne*. v. acolo. (*nicht*).

nuc, *nuci*, pomul nuc. (*Nussbaum*).

nuc, *nucă*, prescurtat din *unuc*, *unucă*, v. *unuc*.

nucă, plur. *nuci* și *nuce*, ca la noi. (*Nuss*).

nu-ĭ, *nu's*, nu e, nu sunt, se contrage ca in Ardeal și in alte părți. *Nu-ĭ bire*, *nu's acasă*, nu e bine, nu sunt acasă. (*ist nicht*, *sind nicht*).

nuĭmic, v. *nici*.

numai, adv. *numai*. (*nur*).

nunțe, plur. *nunți*, nuntă. (*Hochzeit*).

nu's, v. *nu-i*.

'nvestesc, v. *investesc*.

O ca la noi. *O muliere* (*l* muiat), o muiere; nici odată *ura muliere*. *Am bătut-o*, am bătut-o. NB. Istrienii nu diftongesc nici odată pe *o* in *oa*. (*eine, sic*).

oab, v. *ab*.

oancea, v. *ancea*.

oasir, v. *asir*.

oat, și toate compunerile, v. *at*.

obială, plur. *obiele*, in Jeiune, obială necusută de pênsă sau de lână pentru opinci și ciubote. Cele cusute se numesc *scapine*. (*Fusslappen, anstatt der Strümpfe*).

ocna, plur. *ocne*, fereastră, in Susnievizza. La alții *ponestra* și *balcon*. (*Fenster*).

ochiu, plur. *ochi*, ca la noi. (*Auge*).

odată, odinioară, oare când mai de mult. (*einst*).

odprostiu, *a odprostì*, *odprostit* (slav.), a ierta. Cuvêntul iertare, usitat și la Traco-Români, nu e cunoscut in Istria. (*verzeihen*).

oie, plur. *oi*, oaie. (*Schaf*).

olach, v. *holach*.

om, articulat *omul*, și mai des *omlu*, plur. *omiri*, art. *omiriĭ*, și in înțeles de consorte. (*Mensch, Mann*).

opincă plur. *opince*. (*Sandale*).
opt, numěrul, numai in Jeiune. La ceilalţi se numěră româneşte numai până la 7; pentru 8 şi 9 au nume slavice. (*acht*).
orb, *orbă*, plur. *orbi*, *orbe*, orb. (*blind*).
orechie, plur. *orechi*, *orechile*, zic şi *urechie*, ca noi. (*Ohr*).
orn, *a ornà*, *ornat*, a impodobì. Tamolin, vorbindu-mi despre datinele lor la nuntă, zicea: *Nevcasta* (mireasa) *ornată cu ţandaline şi cordele*, *junile* (*l* muiat) *cu bandieră şi colac*, *când merg la băsecrică*, *chitesc* (dau) *din puşe şi din pistole*. (*zieren*).
orz, v. *iecimie*.
os, plur. *osă*, os. (*Knochen*).
osc, plur. *osi* şi *oşi*, osia de la car. (*Wagendeichsel*).
ostariu v. *osteria*. (*Wirth*).
oşte, plur. *oşti*, instrument pentru a vêna peşte. Intrebând pe Tamolin, cum loviţi (vênaţi) peştele, mi-a rěspuns: *Noi acăţăm* (prindem) *peştiu cu udiţa*, *şi cu oştile cu 5 şi 7 dinţi*. Intrebându-l, ce 's oştile, mi-a zis: *Oştile 's făcute de flier* (*l* muiat) *şi 's lunge de ur clafter*, *şi dăm cu ele in peştiu*, *cându-l vedem*. (*Klafterlanger Fünf- oder Siebenzack zum Fischfang*).
ostereasă, v. *osteria*. (*Wirthin*).
osteria, plur. *osterie* şi *osterii*, cârciumă, ospĕtărie. *Ostariu*, *ostereasă şi osteriţa*, cârciumar, cârciumăriţă. (*Withschaus*).
osteriţa, v. *ostiera*. (*Wirthin*).
otavă, in Jeiune, fênul de a doua şi a treia cositură. (*Heu vom zweiten und dritten Mähen*).
oter şi *oteri*, prescurtat din *oată-ieri*, alaltăeri. (*vorgestern*).
ou şi *ov*, plur. *ove*, ou. (*Ei*).
ou şi *ov*, *a*, *ouà* şi *ova*, *ovat*, a ouà. (*Eiler legen*).
ov, v. *ou*.

Padelă şi *padilă*, cratiţă sau rěşfar cu picioare. (*Tiegel*).
padilă, v. *padelă*.
paies (ital.), ţară. (*Land*).
pălesc, *a pălì*, *pălit*, numai in insemnarea de *pălit de soare*, *pălit de foc*. (*bräunen*).
paletă, vătrar. In Jeiune *lopariţă*. (*Feuerschaufel*).
pălude, loc apos şi plin de plante mari. Nu vine de aici şi cuvêntul nostru pădure? (*Sumpf mit hohen Pflanzen*.)
pamă, plur. *pame*, palma mânei. Lovitura cu palma se numeşte trişcă. (*Handteller*).
pâmint, une-ori *pâmînt*, pămênt. (*Erde*).
pan, plur. *pani*, postav. (*Tuch*).
par, plur. *pari* şi *pare*, păreche. Păreche n'am aflat. *Ur par de omiri*, o păreche de oameni. (*Paar*).
părechez, *a părechià*, *părechiat*, a preparà, a pregătì. *Părechez de mâncare*, pregătesc de mâncare. (*bereiten*).
parte, plur. *părti* şi *părţi*, in Jeiune, parte. (*Theil*).
pasc, *a pasce*, *păscut*, a paşte. Are însĕ şi inţelesul de a gonì de taur, d. e. *se pasce vaca*, se goneşte, se incalecă vaca de taur. (*weiden*).
pasci, *pascile*, paşti. (*Ostern*).
păsciure, *păşure* şi *păsciură*, plur. *păsciuri*, păşune. *Miră boii la păsciure*, mênă boii la păşune. Zic şi *past*. (*Weide*).
past, v. *păsciure*.

păstor, in Jeiune, dar puţin usitat, păstor de oi. V. *pecurar*. (*Schafhirt*).

păsure, v. *păsciure*.

pat, art. *patul*, plur. *paturi*, *patur* şi *patură*, art. *paturle*, pat. (*Bett*).

pătesc, *a pătì*, *pătit*, (*t* nu se schimbă in ţ), a păţì, a pătimì. Se conjugă: *pătesc*, *pătesci*, *pătè*, *pătim*, *pătiţi*, *pătesc*. Imperf. *pătiam*, etc. (*leiden*).

patinţă şi *paţienţă*, răbdare. (*Geduld*).

păţintesc, *a păţintì*, *păţintit*, a compătimì. *Lu păţintesc*, compătimesc cu el. (*bedauern*, *mit Jemd. Mitleid fühlen*).

patru, ca la noi. (*vier*).

păun, plur. *păuni*, zic şi *păvun*, păun. (*Pfau*).

păuniţă, plural *păuniţe*, păuniţă. (*Pfauin*).

pavun, v. *păun*.

peană, plur. *pene*, ca la noi zic şi *peră*. (*Feder*).

pec (slav.), făinişuri, aluaturi. (*Mehlspeisen*).

pĕcat, plur. *pĕcate*, ca la noi. Se zice însĕ şi *pecoat*, *pecoate*. (*Sünde*).

peclar, cerşitor. (*Bettler*).

peclesc, (slav.), cerşesc. (*betteln*).

pecoat, v. *pecat*.

pecurar, plur. *pecurari*, pecurar, cum numesc Ardeleni şi Traco-Românii păstorul de oi, in loc de turcescul cioban. Jeiunenii zic şi *păstor*. (*Schafhirt*).

pedeapsă, pedeapsă, însĕ numai ca din partea lui Dumnezeu. (*Strafe*, *aber nur von Gott*).

pedepsesc, *a pedepsì*, *pedepsit*, a pedepsì, însĕ numai ca din partea lui Dumnezeu. d. e. *Domnul a pedepsit cu bole*, etc. Pentru pedepsire omenească zic *câştig*. (*strafen*, *aber nur von Seiten Gottes*. *Sonst sagen sie câştig*).

pĕduchiu, plural *pĕduchi*, pĕduche. (*Laus*).

peglesc, *a peglì*, *peglit*, a călca cu fierul. (*bügeln*).

peglă, plur. *pegle*, (slav. şi germ.) fierul de călcat. (*Bügeleisen*).

pelir, pelin. (*Wermuth*).

pênsă, ca la noi. (*Leinwand*).

pentru şi *pintru*, pentru şi prin. *Pentru apă*, prin apă şi pentru apă. (*für*, *durch*).

per (*e* curat), plur. *peri*, pĕrul capului. (*Haar*).

per şi *pĕr*, plur. *pere*, pară, fructul pĕrului. (*Birne*).

per, plur. *peri*, pomul pĕr. (*Birnbaum*).

peră, v. *peană*.

pera-coptă, ţiglă, v. *tera*. (*Ziegel*).

perdon şi *perdun*, *a perdonà* şi *perdunà*, *perdunat*, a ierta. (*verzeihen*).

perdun, v. *perdon*.

periclu, v. *pericul*.

pericul şi *periclu*, plur. *pericle* şi *pericule*, pericul. (*Gefahr*).

perşur, plur. *perşure*, in Jeiune, cratiţă, rĕşfar. (*Tiegel*).

peschesc, v. *pescuesc*.

pescia (slav. şi ital.), sfeclă. (*rothe Rübe*).

pescuesc, *a pescuì*, *pescuit* şi *peschesc*, *a peschì*, *peschit*, a pescuì. (*fischen*).

peştiu, pl. *peşti*, in Schitazza, peşte. v. *ribă*. (*Fisch*).

piajesc, *a piajè*, (supin n'am aflat), a plăcè. Italieni istrienii „mi piajo“ şi „mi piazo.“ Se construeşte activ şi neutru d. e. *lu piajesc*, il plac, şi *piajè-mi*, imi place. (*gefallen*).

piată, *pioată*, *platină* şi *piatină*, blid, farfurie. (*Teller*).
piatină, v. *piată*.
picior, art. *piciorlu*, plur. *piciore*, *picior'le*, picior. (*Fuss*).
pilă, ferestrĕu. (*Säge*).
pinez (slav.), bani (*Geld*).
pintor, v. *pintur*.
pintru, v. *pentru*.
pintur şi *pintor*, plur. *pinturi*, pictor, zugrav. (*Maler*).
pinturesc, *a pinturì*, *pinturit*, a depinge, a zugrăvi. (*malen*).
piotă, v. *piată*.
pipă, plur. *pipe*, ca la noi. (*Pfeife*).
pîpăr, v. *poper*.
piră, pănă, la moldoveni pără. (*bis*).
pireviţă, un fel de alac mai mare. (*span. Flieder*).
piron, plur. *pirone*, furculiţă. (*Gabel*).
piş, *a pişà*, *pişat*, ca la noi, însĕ nu in formă reciprocă. (*pissen*).
pisc, v. *supeală*.
pisesc, *a pisè*, şi *a pisì*, *piseat*, *piseit* şi *pisit*, a scrie. Scriu a dispărut, au însĕ *scrit*, *scritură* şi *scriptură*. (*schreiben*).
pistol, plur. *pistole*, ca la noi. (*Pistole*).
piză, plur. *pize*, mazăre. (*Erbse*).
pizdă, v. *puţă*.
plâng, *a plânge*, *plâns*, ca la noi. *a se plânge*, a se tânguì după mort. (*weinen*.)
platină, in Jeiune, v. *piatină*.
pleiesc, *a pletì*, *pletit* şi *pleteit*, impletesc; se zice şi *impletesc*. (*flechten*).
pliept (*l* muiat) şi *piept*, piept, aşa se aude in Schitazza in loc de *chiept*. (*Brust*).
plierd (*l* muiat), *a plierde*, *plierdut*, a pierde. (*verlieren*).
plir, *plină*, plur. *pliri*, *pline*, (uneori cu *l* muiat), plin. (*voll*).
ploie, art. *ploia*, ploaie. (*Regen*).
ploie, a 3-a pers. sing. a verb. *a ploù*, *ploiit*, a ploà. *Ploă* abia se aude rar in Jeuine. (*regnet*).
plug, plur. *pluguri*, ca la noi. (*Pflug*).
plumîră, plur. *plumîri*, art. *plumîrile*, plumŏna. (*Lunge*).
pocnesc, *a pocnì*, *pocnit*, ca la noi. (*knallen*, *platzen*).
poc, *a putè* şi *a potè*, *putut*, a puté. Se conjugă: *poc*, *poţi*, *pote*, *putem*, *puteţi*, *pot* şi *put*. (*können*.)
podcovă, plur, *podcove* (slav.), potcoavă. (*Hufeisen*).
pode-nopte, (pode — slav.), meazănoapte. (*Mitternacht*).
pode-zi, mează-zi, dar zic şi *merinde*. (*Mittag*).
podvesc, v. *ferec*.
pod, plur. *poduri*, poditura de jos a casei, duşamele, etc. (*Fussboden*).
pogace, plur. *pogaci*, pogace, azimă, plăcintă, (*ungesäuertes Brod*, *Fladen*).
poi, v. *apoi*,
ponestră, plur. *ponestre*, in Schitazza, fereastră; zic şi *balcon* şi *ocnă*. (*Fenster*).
popă, v. *preot*.
popăc, v. *buric*.
poper, *popîr* şi *pîpăr*, piper. (*Pfeffer*).
porc, plur. *porci*, ca la noi, v. şi *nerist*. (*Schwein*.)
porcă, plur. *porce*, scroafă. Scroafă nu au (*Sau*).
porcel şi *purcel*, plur. *porceli*, *purceli* (*l* muiat) şi *purcei-porcei*, purcel. (*Ferkel*).
poredin, *poredină*, plur. *poredini*, rĕu, ca adjectiv. V. *reu*. (*schlecht*).
port, *a purtà*, *purtat*, a purta, a căra, a duce. Construit in mod reciproc, insemnează a) a se duce.

Uve se portă, uve ve purtaţi, unde vĕ duceţi: b) purtarea morală. *Să se bire porte* şi *portă*, să aibă purtarea bună; c) starea sănătăţii. *Se bine portă*, se află bine, sănătos. (*tragen, sich aufführen, sich befinden*).

port, plur. *porturi*, ca la noi in amêndouĕ inţelesurile. (*Tracht und Hafen*).

poşied, a poşiedè, poşezut şi *poşiezut*, a posede. (*besitzen*).

postolă, plur. *postole*, pantofi, papuci. (*Pantoffel*).

potestat, art. *potestatul*, plur. *potestaţi*, capul comunei, primarul. (*Gemeindevorstand*).

potoc (slav.), riu. Riu nu au. (*Fluss*).

prăjesc, a prăjì şi *a prăjè, prăjit*, a prăjì, a frige. (*braten*).

pre, spre. Pe nu zic nici odată. Acusativul il fac fără preposit., ca Traco-Românii şi Latinii. *Unprezece*, unsprezece. (*zu, gegen*).

prea, ca notă a superlativului o au cu toţii, foarte des zic însĕ *crut* şi *cruto*; in Jeiune se intrebuinţează in acest inţeles *preabire*, d. e. *prea-bire gras*, foarte gras, tare gras. (*Superlativpartikel sehr, zu*).

prea-bire, prea-bine, in Jeiune ca superlativ, v. *prea*. (*sehr wohl, sehr gut*).

preanrea, v. *ancea*.

preanci, v. *anci*.

precolcà, v. *colcà*.

precolò, v. *colo*.

prefară, prefoară, v. *fară*.

preoancea, v. *ancea*.

preşed, a preşedè, preşezut, a strămuta cu locuinţa, a coloniza. Intrebând pe un Jeiunean, cine şi decând i-a adus aici? el mi-a respuns: *cire şti, de când esmu preşezuţi acia*. (*übersiedeln*).

preşut (ital.), picior afumat, mai ales de porc, jambon, şuncă. (*Schinken*).

presno, adv. tare, virtos. (*stark, hart*).

preste, peste. (*über*).

preste-ieri, mai des însĕ *oată-ieri*, alaltăieri. (*vorgestern*).

preste-mâre, poimâne. (*übermorgen*).

preut, v. *prevt*.

pre-uvă, pe unde. (*wo, woherum*).

prevt, plur. *prevţi*, uneori şi *preut* şi *popă*, preot, popă. (De la noi au luat şi slavii popă). (*Priester*).

prigiun, plur. *prigiune*, (ital.), inchisoare. (*Gefängnis*).

primesc, a primì, primit, ca la noi. (*empfangen, erhalten*).

princip, plur. *principi*, principe, prinţ. (*Fürst*).

prind, a prinde, prins, rare ori şi *aprind*, a aprinde. *Prind foclu* şi *focul, prind pipa*, aprind focul, pipa. Pentru prind in inţelesul nostru zic *acăţ*, in Susniovizza şi *prind*. (*anzünden*).

prope, v. *aprope*.

propriu, propriu, al meu. *Avem cuvintele nostre proprie*, mi-a zis cărbunarul Jeiunes in Castău (*eigen*).

psat, in Jeiune, păsat. (*Hirsebrei*).

pucşe, v. *puşe*.

pug, v. *pur*.

pulastru (ital.), pui de găină mai mare. (*Hähnchen*).

pulìcă (*l* muiat), plur. *pulice*, puică. (*Henne*).

puliu, plur. *pulĭ* (*l* muiat), a) pasĕre in general, ca şi la Traco-Români, care asemenea au perdut

cuvêntul pasere, b) pui de pasĕre. (a) *Vogel*, b) *Huhn*).

pumn, plur. *pumni*, ca la noi. *(Faust)*.

punț, plur. *punți*, impunsură. *(Stich)*.

puntă, vêrf. *Puntă de cuțit*, vêrful cuțitului, v. *verh*. *(Spitze)*.

pupă, plur. *pupe*, artic. *pupele*, pulpa de jos a piciorului. In Jeiune o numesc *țepeală*; v. și *bedra*. *(Wade)*.

pur, și mai des *pug*, *a pure*, *pus*, a pune. *(stellen)*.

pură, v. *purman*.

purcel, v. *porcel*.

purec, *pureciu* și *puric*, purece. *(Floh)*.

purichiu, v. *purman*.

purman (slav.) și *purichiu*, curcan; *pură*, curcă. *(Trutthahn)*.

pușe, uneori *pucșe* (de la pyxis), pușcă. *A chitì din pușe*, a da cu pușca. *(Flinte)*.

puț, puț, fontână. *(Brunnen)*.

puță, partea genitală a bărbatului și a femeii. Pentru aceasta zic și *pizdă* (slav.) *(männliches und weibliches Glied)*.

puțin, ca adverb la toți; ca adjectiv numai in Schitazza și Jeiune. v. *zalec* și *slab*. *(wenig)*.

putrichiu, plur. *putrichi*, butoi, poloboc. *(Fass)*.

R la inceputul cuvintelor se pronunță totdeauna cu aspirațiune, cu un fel de *h* sau *î* mut, ca la Traco-Români.

racăț, *a racăță*, *racățat* (din *acăț* și *re*), a prinde, a inhăța. v. *căț*. *(packen, greifen)*.

race, ca la Traco-Români, *rece*, rece *(kalt)*.

rachin, *rechin* și *rechir*, plur. *rachine*, *rechine*, *rechire*, in Grobnic, cercel. In loc de *urechin*. *(Ohrring)*.

răchită, a perit ca numire a arborelui și a remas numai ca numire pentru locurile apoase, în care crește răchita. Un asemenea loc e și in vale sub Berdo, la capul canalului Arsa. *(Ort, wo Weiden wachsen)*.

rac, plur. *raci*, ca la noi. *(Krebs)*.

radiciu, a) rădăcină, b) o salată cu rădăcina lungă. (a) *Wurzel*, b) *eine Art Salat)*.

rame (ital.), aramă. *Cadeară de rame*, căldare de aramă. *(Kupfer)*.

ramen, v. *rumer*.

rană, plur. *rane*, ca la noi. *(Wunde)*.

rănesc, *a rănì*, *rănit*, ca la noi. *(verwunden)*.

răpede, adj. și adv., repede. In Schitazza se pronunță mai bine acest cuvênt, la alții *r* foarte aspirat. *(schnell, abschüssig)*.

rață, plur. *rațe*, ca la noi. *(Ente)*.

răciune, plur. *răciuni*, socoteală, comput. O au și Bănățenii. De la dênșii au adoptat-o Croații și Serbii, raciun, însĕ fără nici o analogie. *(Rechnung)*.

răt, *a rătà*, *rătat*, arăt. *(zeigen)*.

'rd, *a'rde*, *'rs*, in Schitazza *rîd*, *a rîde*, *rîs*, a ride. Se construește reciproc, d. e. *se 'rde de mire*, ride de mine. *(lachen)*.

rece, v. *race*.

rechin, v. *rachin*.

rechir, v *rachir*.

rĕmar, *a rĕmârè*, *rĕmas*, a remânè. *(bleiben)*.

rênsă, a) in Jeiune e sinonim cu *stumic*, stomach, b) la alții *pântece umflat*. (a) *Magen*, b) *aufgeblähter Bauch)*.

rentĭe (*r* aspirat) şi *rerentĭe*, inainte. *(vor, bevor)*.

rerentĭe, v. *rentĭe*.

rĕsbesc, a rĕsbì, rĕsbit, isbesc şi rĕsbesc. *(gewaltsam durchdringen)*.

reschid, a reschide, reschis, deschid, verbul deschid nu le e cunoscut. *(öffnen)*.

reschitesc, a reschitì, reschitit, respândesc. *(ausstreuen)*.

rescuţ, a rescuţà, rescuţat, a descălţa. *(Fussbekleidung ausziehen)*.

resparţ şi *respărţesc, a respărţì, respărţit*, a despărţi. *(theilen, trennen)*.

respesc, a respì, respit, a risipì. *(wegstreuen, vergeuden)*.

respund, v. *respundesc*.

respundesc, a respundì, respundit, mai ales in Jeiune, respund. Se zice uneori şi *respund*. *(antworten)*.

reu şi *rev, rea*, plur. *rei, rele*. In Jeiune adjectiv şi adverb. La ceilalţi, in Istria proprie, numai adverb. Pentru adjectiv au *poredìn*. *(schlecht)*.

riba (slav.), peşte. In Schitazza zic însĕ *peştiu*. Dar au toţi *a peschì* şi *a pescuì*. *(Fisch)*.

rid, v. *'rd*.

ripă, v. *'rpă*.

rin şi *rinesc, a rinì, rinit*, dau la o parte, urnesc. *(bei Seite schieben)*.

robă (ital.), vesmênt, strae. *(Kleid)*.

rodulă (ital.), roată şi rotiţă. v. şi *colă*. *(Rad)*.

rog, a rugà, rugat, ca la noi. Se construeşte cu dativul şi cu acusativul, d. e. *rog Domnului* şi *rog Domnul*, rog pe Dumnezeu şi mĕ rog lui Dumnezeu. In forma reciprocă nu e usitat. *(bitten, beten)*.

roişu, roişie, plur. *roişi*, roşu. Se zice şi *roşu*. *(roth)*.

roşu, v. *roişu*.

roticilă, rotilă, rotiţă. *(Rädchen)*.

'rpă şi *'ripă*, piatră, ripă. Piatră n'au. *(Stein, Felsenabhang)*.

rubid, plur. *rubide*, mur şi mură. *(Brombeere und Brombeerstrauch)*.

rugă, plur. *ruje, ruji*, rugăciune. *(Gebet, Bitte)*.

ruje, plur. *ruji*, in Jeiune, viţa de vie; ceilalţi o numesc *braidă*. *(Weinrebe)*.

rumen, v. *rumer*.

rumer, plur. *rumeri*, şi *rumen* şi *ramen*, in Schitazza, umĕr. Ceilalţi zic *umer*. Traco-Românii zic numer in loc de umer, prin urmare Schitazzanii au schimbat numai pe *n* in *r*, după datina lor. (*Schulter*).

rupă, plur. *rupe*, stîncă, in deosebire de *'rpă*, piatră. (*Felsen*).

Să, cu condiţional, ca la noi, v. frasa la verbul *ajut* in Schitazza. (*dass, um*).

să-nu, de nu, la din contră (*wo nicht*).

sabliă (*l* muiat), sabie. (*Säbel*).

sablun, nisip, arină. Zic şi *salbun* prin transpunere de litere. De la lat. sabulum. (*Sand*).

sac, plur. *şaci*, sac. (*Sack*).

sac, fem. *sacă*, fiecare; *sacă-zi*, fie care zi, *sac-om*, fie-care om. E vorbă slavă, se află şi in versiunea lui Chlănău Moldavul (din a. 1495 ?) (*jeder, das franz. chaque*).

sădesc, a sădì, sădit, ca la noi. (*einpflanzen*).

şaet, a şaetà, şaetat, a tuna, a tresnì. (*donnern*).

saif (germ. şi slav.), săpun. Aşa zic in unele locuri, d. e. in Susnievizza. Dar alaturi, in Berdo, zic *săpun*. (*Seife*).

salbun, v. *sablun*.
sâmbătă, ca la noi. (*Sonnabend*).
sânge, artic. *sângele*, ca la noi. (*Blut*).
sap, *a săpà*, *săpat*, ca la noi (*graben*, *aufhacken*).
sapă, plur. *sape*, ca la noi. (*Hacke*).
şapte (nu şepte), şapte, 7, au cu toţii. (*sieben*).
săpun, v. *saif*.
sar, *sară*, plur. *sari*, *sare*, sĕnătos. Ei au conservat mai bine latinul sanus, decât noi, modificând numai pe *n* in r. Saretate, saretos nu au. (*gesund*).
sarcină, in Jeiune, şi *sarciră*. (*Bürde*).
sărĕcin, *sărăcir* şi *sărăcer*, v. *serc*.
sare, subst., ca la noi. (*Salz*).
şarpe, plur. *şerpi*, şarpe. (*Schlange*).
şase (nu şese), şase, 6, au cu toţii. (*sechs*).
sătù (rar *sătul*), *sătulă*, plur. *sătuli*. (*l* muiat), *sătule*, sătul. (*satt*).
satur, *a săturà*, *săturat*, ca la noi. (*sättigen*).
scală, plur. *scale*, scară. (*Leiter*, *Stiege*).
scalognu, v. *ai*.
scand, plur. *scande*, masă. In Jeiune zic *misă*. (*Tsich*).
scândiciu, scăunel. (*Schemel*).
scanĭu, plur. *scanie*, scaun. (*Stuhl*).
scap, *a scăpà*, *scăpat*, ca la noi. *Scapă limba omului când vorbeşte*, aşa mi-a rĕspuns un tênĕr cărbunar in drum sub Castău in 11 Jul. 1857, după ce i-am imputat de ce pune cuvinte croatice, unde au româneşti. — *Soarecili* (*l* muiat, zic şi *şorecii*) *când fug scapă in scule* (*l* muiat), adecă in gaurà, zise alt cărbunar. Se zice asemenea *a scăpà de ceva*, *a scăpà ver-urul de la morte*. (*entkommen*, *sich retten*; *sich versprechen*).
scapină, plur. *scapine*, călţuni sau ciorapi scurţi de pănură, mai mici de cât *bicivele* sau *calţele*. (*Strumpf*).
scarc, *a scărcà*, *scărcat*, descarc. (*abladen*.)
scare şi *scoare*, artic. *scarele* şi *scoarele*, plurale tantum, foarfece. (*Scheere*).
scarpa, plur. *scarpe*, ciobotine scurte prinse cu baieră dinainte. In Schitazza. Le ceilalţi *postole* şi *sciocle*. (*Schuhe*, *Stiefletten*).
scaţiţă, v. *călămar*.
scioclă, plur. *sciocle*, ciobote de piele şi de pănură. (*Stiefel*).
scoare, v. *scare*.
scobor şi *scobur*, *a scoborì* şi *a scoburì*, *scoborit* şi *scoburit*, a scoborì, activ şi reciproc. (*niedersteigen*).
scodă, plur. *scode*, pagubă. *Mi-a scodă făcut*, mi-a făcut pagubă. (*Schaden*).
scof, demnitar eclesiastic, mai mic de cât episcop, abate, archimandrit. (*Erzpriester*, *Abbé*).
scol, *a sculà*, *sculat*, ca la noi, activ şi reciproc. (*aufstehen*, *aufwecken*).
scolă, plur. *scole*, şcoală. (*Schule*).
scorţă, plur. *scorţe*, ca la noi. (*Rinde*).
scot, *a scote*, *scos*, ca la noi. (*hervorziehen*).
scrinĭă şi *scrinĭu*, plur. *scrinĭe* şi *scrine*, scrin, dulap. (*Kasten*, *Schrank*).
scriptură, ca la noi, dar mai des *scrittură* (*Schrift*).
scrit, inscris, subst., uneori şi particip. D. e. *e scrit*, e scris. Insĕ verbul scriu nu-l au, ci zic *pisesc*. (*Schriftstück*, *auch Participe geschrieben*).
scrittură, v. *scriptură*.
scrob, cir de făină, se prepară cu unt şi lapte şi e intre mâncările

cele mai usitate. (*Mehlbrei mit Milch und Butter*).
scule (*l* muiat), gaură, bortă. (*Loch*),
scund, v. ascund.
scur, scură, plur. *scuri, scure*, obscur, intunecos. (*dunkel*).
scurt şi *scurtez, a scurtà, scurtat*, a scurta. (*kürzen*).
scurt, scurtă, plur. *scurţi, scurte*, ca la noi. (*kurz*).
scută, urdă. (*Topfen, weisser Schafkäse*).
scutec, plur. *scutece*, scutec. (*dicke Windel*).
sdil, plur. *sdile*, in Jeiune, strachină, blid. Ceilalţi zic *piată*. (*Schüssel*).
sdiniesc, a sdignì, sdignit (*gn* muiat ca in ital.), a inălţa. (*erhöhen*).
sdrobesc şi *sdrobez, a sdrobì* şi *a sdrobè, sdrobit* şi *sdrobeit*, a sdrobì. (*zermalmen*).
seară, ca la noi. (v. amênat).
sec, a secà, secat, ca la noi. (*austrocknen*).
sec, seacă, plur. *seci, sece*, ca la noi. (*trocken*).
secară, ca la noi. (*Roggen*).
sechiu, plur. *sechi*. (ital.), găleată de aramă, cu care scot apă. De lemn se numeşte *gălidă*. (*Kupfereimer.*)
secure, artic. *secură*, secure. (*Beil*).
şed, a şedè, şezut, ca la noi. (*sitzen*).
şedla, plur. *şedle*, şeà. (*Sattel*).
seninţă, seminţă şi rudenie de sânge, ca in unele părţi ale Ardealului. (*Samen, auch Blutsverwandtschaft*).
semir, a semirà, semirat, a semĕna. (*aussäen*).
semn, a semnà, semnat, in Jeiune, a semna. Ceilalţi zic *senĭu, a segnà*, *gn* muiat ca ital. (*bezeichnen*).
sempre, totdeauna. (*immer*).
senĭal, plur. *senĭale*, semn. (*Zeichen*).
senĭu, v. *semin*.
ser, plur. *seruri*, (*s* se pronunţă ca *z*), zĕr. (*Molken*).
serg, serg şi *sorg* (ital sciorgo), in Jeiune *sărăcin* şi *sărăcir*, in Schitazza *sirac*, mălai mare, in Ardeal tătarcă. Din cotorul şi chica lui se fac măture, din fructul lui roşu, mai mare decât al meiului, istrianii fac pâne. (*Buchwaizen*).
servitor, v. *slugă*.
servo, v. *slugă*.
sete, ca la noi. *Mii sete*, mi-e sete. (*Durst*).
seu, sa, sei, sale, etc., ca la noi. (*sein*).
sfir, a sfirà, sfirat, a cânta din fluer, a fluera. (*Hirtenflöte blasen*).
sgură, plur. *sgure* ca la noi. (*Schlacke*).
şi, ca la noi. Au şi *e*, însĕ mai rar. (*und*).
şighil, plur. *şighile*, sigil. (*Siegel*).
sigur, sigură, plur. *siguri, sigure*, ca la noi. Nu zic secur. (*sicher*).
sinapi, muştar. (*Senf*).
sir şi *ser*, plur. *siruri*, sin. (*Busen*).
sirac, v. *serc*.
sirimac, şi *sirimah, sirimacă*, plur. *sirimaci, sirimace* (slav.), sĕrac. (*arm*).
sită, ca la noi. (*Sieb*).
sitilă şi *sitiţă*, sită mică. (*kleines Sieb*).
sitiţă, v. *sitilă*.
slab, puţin ca adiectiv in Valdarsa, incolo puţin e numai ca adverb. (*wenig*).
sluga, tot aşa de des usitat ca *servitor* şi *servo*, slugă. (*Diener*).
slamă (slav.), paie. (*Stroh*).
slănină, v. *lard*.
smântâra, smântâna. (*Milchrahm*).
smântâresc, a smântârì, smântârit, a

lua smântâna de pe lapte. (*Milch abrahmen, absahnen*).
şmulţ, pahar. In Jeiune *glaj*. (*Trinkglas*).
socră, plur. *socre*, soacră. (*Schwiegermutter*).
socru, plur. *socri*, socru. (*Schwiegervater*).
şoică, v. *cioică*.
somn, ca la noi. *Mi-i somn* şi *mi somn*, mi-e somn. (*Schlaf*).
soră, plur. *sore, sorele* şi *sorori, osrorile*, ca la noi. (*Schwester*).
sorb şi *sorbesc, a sorbì, sorbit*, ca la noi. (*schlürfen*).
sore, *sorele*, soare. *Cade sorele*, apune soarele, *ese sorele*, resare soarele. (*Sonne*).
şorec, rar *şorece*, plur. *şoreci*, ca la noi. (*Maus*).
sortă, plur. *sorte*, fel. *O sortă de omiri*, un fel de oameni (*Art*).
spag, plur. *spage*, fringhie. (*Strick*).
spăl, a spălà, spălat, ca la noi. (*waschen*).
sparugă, plur. *sparuge*, spargă, sparangă, sparanghel. (*Spargel*).
spate, art. *spatele*, ca la noi. (*Rücken*).
speghie, speglă şi *speghiu*, oglindă. (*Spiegel*).
speghiu } v. *speghie*.
speglă }
spĕnzur, a spĕnzurà, spĕnzurat, ca la noi. (*aufhängen*).
sper, mai des *sperez, a sperà, sperat*, a spera. Mai zic şi *ufesc*, slav. (*hoffen*).
speţărie, plur. *speţerii*, spiţerie, farmacie. (*Apotheke*).
spir, plur. *spiri*, spin. (*Dorn*).
spital, plur. *spitale*, ca la noi. (*Spital*).
splină şi *splină*, splină. (*Milz*).
sporc, sporcă, plur. *sporci, sporce*, spurcat. Zic şi *spurc*. (*verunreinigt*).
spovedesc, a spovedì, ca la noi. (*beichten*).
sprăvesc, a sprăvì, sprăvit, mai des *a finì*, a isprăvi. (*endigen*).
spud, vadra austriacă ca mĕsură. (*Eimer*).
spug, v. *spùr*.
pulverin (ital.) nisip de pus pe hârtia scrisă. (*Streusand*).
spur şi *spug, a spure, spus*, a spune ca la noi şi a enara, a espune in inţelesul latin. (*sagen, erzählen*).
spurc, v. *sporc*.
sputesc, a sputì, sputit, a se certa, a se disputa. Se conjugă in mod reciproc. Vezi cuvintele lui Tamolin, la verbul *sveţ*. (*streiten, disputiren*).
stăclă şi *steclă* (slav.), plur. *stecle*, sticlă, steclă. (*Glas*).
stâmpesc şi *stâmpez a stâmpì* şi *a stâmpè, stâmpeit* şi *stâmpăit*, a tipărì. (*drucken*).
stativă, laviţă, bancă; ear cea din biserică *bancă*. (*Bank*).
steà, art. *steaua*, plur. *stele, stelele*, ca la noi. In Schitazza *stella*. (*Stern*).
stella, v. *stea*.
sternă şi *şternă*, plur. *sterne, şterne*, cisternă, groapa in care se adună şi se conservă apa. (*Cisterne*).
sterpăcez, v. *sterpesc*.
sterpesc, a sterpì, sterpit, şi *sterpăcez, a sterpăcià, sterpăciat*, a stirpì, a scoate din rădăcină sau cum zic in România mică sub munţi, a stermina. (*ausrotten*).

ssto, plur. *stote* (slav.), sută,(*hundert*).

stol, numai in Schitazza, masă. Ceilalţi au *scand* şi *misă* (*Tisch*).

stal, staul, grajd. (*Stall*).

stampador, plur. *stampadori*, tipăritor, tipograf. (*Buchdrucker*).

stessi, ştessi, stesso (ital.), tot-una, tot-aceea. (*einerlei, dasselbe*).

sting, a stinge, stins, ca la noi. (*löschen*).

ştiu, a şti, ştiut, pronunţat ca la noi, insemnează a şti şi a ceti. Se conjugă: *ştiu, ştii, şti, ştim, ştiţi, ştiu*. Şi in Ardeal se zice uneori *şti* in loc de ştie. (*wissen, lesen*).

stomic şi *stumic* (tonul pe silaba d'intăi), stomac. V. şi *rênsă*. (*Magen*).

străsesc, a străsì, străsit, a amerinţa. Se construeşte cu dativ. *Li-a străsît*, l-a amerinţat. (*drohen*).

stric, a strică, stricat, in Jeiune, ca la noi. (*verderben*).

strig, v. *strijesc*.

strijesc, uneori *strig, a strijì* şi *a strîge, strijit*, a tunde. *Strijesc cu scarele*, tund cu foarfecele. (*scheeren*).

strină (slav.), mătuşe despre tată. (*Vater's Schwester*).

strînt, strimt. (*eng*).

strit (slav.), unchiu despre tată. (*Vater's Bruder*).

stuc, plur. *stucuri*, plafond, tavan. (*Zimmerdecke*).

studesc, a studì, studit, a) a invĕţa la scoală, b) a se silì, a se aplică cu diliginţă, în România mică: a se strudì. [a) *studiren*, b) *sich mit Eifer auf etwas verlegen*].

studia, plur. *studie*, invĕţătura la scoală, *şi io am făcut studia mea* (şi eu am urmat cursul meu de invĕţătură), mi-a zis cărbunarul din Jeiune la Castău. (*Studium*).

studiră şi *stutiră*, plur. *studire, stutire*, in Jeiune, cântar, lat. statera. Alţii zic bălănţon. (*Hängewage*).

stumic, v. *stomic*.

stupesc, a stupì, stupit, a pisa. (*stampfen, im Mörser stossen*).

stutiră, v. *studiră*.

subito şi *şubito* (ital. şi lat.), indată, deodată. (*plötzlich, sogleich*).

subţire, plur. *subţiri*, ca la noi. (*dünn*).

suc, a suca, sucat, proscurtat din *usuc*, a usca. (*trocknen*).

sucă-mârele, v. *uscă-mârele*.

sucnă, pănură ordinară, mai groasă. (*grobes Tuch*).

suflet, plur. *suflete*, ca la noi (*Seele*).

sug, a suge şi *suje, supt*, ca la noi. (*saugen*).

şugă-mârele, v. *uscă-mârele*.

suilă, v. *svilă*.

sulă, ca la noi; in Jeiune şurlă. (*Ahle*).

sumpor, pucioasă. De la sulphur? (*Schwefel*).

suon, v. *svon*.

supeală, plur. *supele*, fluer. In Istria proprie fluerul e compus din douĕ ţevi in patru dungi, cu douĕ rânduri de gauri şi e mai scurt decât al nostru. La capul lui se află un concav, un fel de pahar, in care se suflă. Numai in Jeiune fluerul e ca la noi şi se numeşte *pisc, şurli* şi *citer*. (*Hirtenflöte*).

suprà şi *desupra*, sus, deasupra. *Supra de noi*, din sus de noi, *supra mire*, deasupra mea. (*über*).

supragcană și *desupragcană*, sprânceană. (*Augenbraue*).

șurlă, v. *sulă*.

șurli, v. *supeală*.

surp, a surpà, surpat, in Jeiune, a surpa, a derima, a resturna. (*untergraben, umstürzen*).

surpătură, in Jeiune, ruptură, surpătură. (*Einriss, Einsturz*).

sus, de sus, in sus, ca la noi. (*oben*).

susur, sgomot, sunet. (*Geräusch.*

sut, plur. *suți*, artic. *suții*, in Jeiune, jude. (*Richter*).

sveț, a svețà, svețat, a desvĕța, a uita cine-va ce a invĕțat. Tamolin, la intrebarea de ce tinerii lor nu vorbesc românește, mi-a respuns: *Cesti tineri nu cuvintă, că s'av* (și *s'au*) *insurat dup'afară, după care nu știu cuvintà*; *au svețat limba și se sputesc cu noi, ca noi cuvintăm in ceastă limbă.* Intrebat de mine, ce va să zică *sputesc*, mi-a esplicat: *Se ceartă cu noi și se 'rd de noi.* (*verlernen*).

svil, v. *svilă*.

svilă și *suilă*, mătase. Se zice și masculin *svil*. (*Seide*).

svon, plur. *svone*, uneori *suon*, clopot. (*Glocke*).

Tabac, tabac de nas și tutun. (*Tabak*).

tac, a tăcè, tăcut și *tăciut*, a tăcè. (*schweigen*).

tai, a tăià, tăiat, ca la noi. (*schneiden*).

țandalină, podoaba capului miresei cu fire de aur și cu cordele. (*Kopfputz der Braut*).

țap, plur. *țapi*, ca la noi. (*Bock*).

tat, plur. *tați*, hoț, lotru. v. *ladru*. (*Räuber*).

tată, v. *ciace*.

tavoletă de pămênt, cărămidă și țiglă. v. *lastra* (*Ziegel*).

te, v. *tu*.

tem, a teme, temut, ca la noi. *Mĕ tem mai munt de om, ca de dracul, că de dracul scapi cu crija*, mi-a zis un cărbunar in Jeiune, ca și Tamolin in Schitazza, v. *crije*. (*fürchten*).

temperin, plur. *temperine* (ital.), cuțit de tăiat pene, briciag. (*Federmesser*).

têmpesc, a têmpi, têmpeit și *têmpit*, a têmpì. (*stumpfsinnig machen*).

tendesc, a tendì, tendit, prescurtat din *intendesc*, a ințelege, a pricepe. (*verstehen*).

țepeală, v. *pupă*.

tera vine numai compus cu *coptă* și *cotă*, d. e. *lastre de terra-coptă* și *tera-cotă*, cărămizi. Invederat e imprumutare de la Italieni, dar fiind că zic nu numai *tera-cotta*, ci mai des âncă *tera-coptă*, se vede că, cu toată miseria limbei, Românii de acolo n'au perdut conștiința geniului limbei lor, și anume a analogiei ei. Tot așa din ital. pierra-cotta fac *pera-coptă*. (*Erde, nur in Zusammensetzung mit copta und cotta*).

terlesc, a terlì, terlit, a alerga inainte, a intêmpina. (*entgegen eilen*).

termin, a terminà, terminat, usitat pretutindenea alăturea cu *finesc*, a termina, a isprăvì. (*endigen*).

țes, a țese, țesut, ca la noi. (*weben*).

tĭatĭa, v. *ciace*.

ție, v. *tu*.

țigan, țigană, plur. *țigani, țigane*, ca la noi. In Istria sunt numai trecĕtori și se consideră ca ginte

sub blestem, pentru că după credinţa populară ei au fabricat cuiele pentru crucea Mântuitorului. (*Zigeuner*).

ţigară, plur. *ţigare*, ca la noi. (*Cigarre*).

ţinĭu şi *ţir*, *a ţirè*, *ţirut*, a ţinè. (*halten*).

tintă, plur. *tinte*, cerneală, negreală. (*Tinte*).

ţir, v. *ţinĭu*.

tire, v. *tu*.

tirer, *tireră*, plur. *tireri*, *tirere*, tênĕr, tênĕră. (*jung*).

ţirucă, un pic, o ţiră (in Ardeal), o leacă (în Moldova), niţică, niţel (în Muntenia). *N'are ţirucă*, n'are nici un pic, n'are nimic. (*ein bisschen*).

ţiţă, plur. *ţiţe*, ca la noi. (*Brust, Zize*).

tocel şi *toţel*, tocilă. Verbul *tocesc* nu e. (*Schleifstein*).

tombălet, plur. *tombăleţi*, tocul in care se ţine cutea de coase. Zic şi *tombălît*. (*Scheide zum Schleifstein*).

tomnă, toamnă. (*Herbst*).

tond, *tondă*, plur. *tonzi*, *tonde*, in Jeiune, rotund. (*rund*).

topolă (slav.), plop. (*Pappel*).

topsecă, rar *topsică* şi *tossică* (cu tonul pe *o*), otravă, venin, în Ardeal topsecă. Se zice şi *verir*. (*Gift*).

topsică, v. *topsecă*.

torbă, plur. *torbe*, tolbă, traistă. (*Ranzen*).

torbiţă, plur. *torbiţe*, trăistioară. (*Ränzel*).

torc, *a torce*, *tors*, ca la noi. Substantivul tort nu'l au. (*spinnen*).

torn, *a turnà*, *turnat*, a inturna, a intoarce. *Torna frate*, intoarce-te frate. (*umwenden, umkehren*).

tossică, v. *topsecă*.

tot, *totă*, plur. *toţi*, *tote*, ca la noi. (*aller*).

toţel, v. *tocel*.

tot-ura, tot-una, zic şi *stessi*, *ştesso*. Şi Italienii din Istria zic tut-uno luat de la Români? (*einerlei*).

tovarîţ şi *tovărîţ*, in Schitazza, asin, măgar. (*Esel*).

tramontană, vêntul de miază-noapte, (*Nordwind*).

trat, dată. *Ur-trat*, odată, *oatu-trat* şi *atu-trat*, altă dată. (*mal*).

trec şi *trăc*, *a treace*, *trecut*, a trece. (*vergehen, vorbeigehen*).

trei şi *trii*, trei. Toţi au acest numeral. (*drei*).

tremet, v. *trimet*.

tremur, *a tremurà*, *tremurat*, ca la noi, d. e. *tremur de frică*. (*zittern*).

trimet, *a trimete*, *trimes* şi *tremet*, *a tremete*, *tremes*, a trimete. (*senden*).

trişcă, lovitura cu palma. *Li-am dat o trişcă*, i-am dat o palmă. (*Ohrfeige*).

tu, pron. pers., se elide inainte de vocale, ca şi *ie*, d. e. *t eşti*, tu eşti. Dativ *ţie* şi ca prefix şi sufix *ţi*, însĕ in Valea Arsei au inceput a declina ca Italienii şi zic in dativ absolut *a tire*. Acusativ *tire*, absolut, d. e. *bate tire*, te bate pe tine, şi cu preposiţiuni: *cu tire*, *de la tire*. Ca sufix şi prefix *te*. Posesiv *a teu* şi *a tev*, *a ta*. (*du*).

tunce, *tuncea*, rar *atunci*, atunci. (*dann, damals*).

turchină, mai des in plur. *turchine*, popuşoi, porumb, cucuruz. (*Kukuruz, türk. Waizen*).

turtă, plur. *turte*, turtă, aluat copt. (*Fladen*).

Ud, *udă*, ca la noi. (*nass*).

udiţă şi *undiţă*, plur. *udiţe* şi *undiţe*, undiţă de prins peşte. (*Angel*).

ucid, *a ucide*, *ucis*, ca la noi. Intrebând pe un cărbunar in Jeiune, ce ar face cu epurele, dacă l-ar ucide, mi-a respuns: *Se l-am ucide şi l-am duce la Pisin* (capitala Istriei), *dani-rar pre el pinez* (bani). Aici se vede şi optativul in doue forme: *am*, *ai*, *ar* şi *ram*, *raţi*, *rar*. (*tödten*).

ufesc, *a ufi*, *ufit*, v. *sper*.

uger, plur. *ugere*, ca la noi. (*Euter*).

uliă şi *ulie* (*l* muiat), oleu sau ulei. (*Oel*).

uină (slav.), mătuşe despre mamă. (*Tante von mütterlicher Seite*).

uiţ (slav.), fratele mamei, unchiu despre mamă. (*Onkel von mütterlicher Seite*).

ulach, v. *holach*.

uleu sau *uliu*, plur. *ulee*, in Jeiune *ulişte*, coş de albine. (*Bienenkorb*).

ulică (slav.), olivă, măslin. (*Olivenbaum*).

ulişte, *uliu*, v. *uleu*.

umed şi *umid*, *umedă* şi *umidă*, umed. (*feucht*).

umĕr, plur. *umeri*, ca la noi, In Schitazza *rumer*. (*Schulter*).

umid, v. *umed*.

un in loc de *ur*, usitat numai în câteva locuţiuni, *dup'un an*, *vr'untrat*, câteodată, *unprezece*. (*ein*).

undiţă, v. *udiţă*.

unflu, *a unflà*, *unflat*, ca la noi. (*aufblähen*).

ung, *a unge*, *uns*, ca la noi. (*schmieren*).

unghiă, plur. *unghie*, ca la noi. (*Fingernagel*).

unprezece, unsprezece. In toată Istria proprie, adică sub Monte-Maggiore sau în aşa numita Val d'Arsa, de regulă nu se numeră româneşte peste 10. In Jeiune se numeră. (*elf*).

untru numai in compositul *inuntru*.

unt, ca la noi. Untură şi unsoare n'au. (*Butter*).

unuc, *unucă*, plur. *unuci*, *unuce* (slav.), nepot, nepoată. In Schitazza prescurtat *nuc*, *nucă*. Inţeleg însĕ şi nepot, nepoată. Voind a glumì cu bĕtrânul Tamolin, il intrebai: *Căpiţi voi, când auziţi nuca şi nuci, că cuvintaţi de nucile de mâncat ver de nepota, nepoţi?* Bĕtrânul rise şi dând din cap respunse: *Căpim, că noi nu mâncăm omiri*. (*Neffe*, *Nichte*).

ur, *urul*, *ură*, plur. *urii*, *urele*, adiect. numeral, unu. Inaintea substantivelor femininul e totdeauna *o* ca la noi. (*ein*, *eine*).

ură, plur. *ure*, oră şi orologiu. *Ur cuart de ură*, un pătrar de oră, un sfert de ceas. *Pode-ură*, jumătate de oră. (*Stunde und Uhr*).

urechie, v. *orechie*.

urechin, v. *răchin*.

urs, urs. Insĕ in Berdo il numesc *medred*, slav. (*Bär*).

usc, v. *usuc*.

uscă-mârele, *sucă-mârele* şi *şugă-mârele*, in Susnievizza şi imprejur, stergar, prosop sau mânestergură, cum se zice în unele locuri in Ardeal. (*Handtuch*).

uscat, *uscată*, plur. *uscaţi*, *uscate*, ca la noi. (*trocken*).

uşe, plur. *uşi*, ca la noi. (*Thüre*).
usnă, plur. *usne*, buză. (*Lippe*).
ustur, *a usturà*, *usturat*, ca la noi. (*schringen*).
usuc şi *usc*, *a uscà*, *uscat*, ca la noi. Se zice şi *suc*. (*trocknen*).
ut, *a utà*, *utat*, a uita. (*vergessen*).
uvă, v. *uve*.
uve, *uvă*, *iuve*, *iuvă*, unde. De la lat. ubi, ital. ove. Il au şi Slavii meridionali. Unde absolut nu-l au, esistă însĕ compus in *de'nde*, de unde. (*wo*).

Vacă, plur. *vace* şi *vaci*, ca la noi. (*Kuh*).
vale şi *valĭe* (*l* muiat), plur. *văli* (*l* muiat) şi *văi*, a) vale b) vine şi ca adverb şi atunci însemnează repede, iute. (a) *Thal*, b) *schnell*).
vale, verb, impersonal, se cuvine, se cade, are valoare. *Nu vale ur* (şi *un*) *bob*, nu face nici o para, nu e de nimic. *In băserică, când preutul spure vangelia şi apostolul, vale a asculta ce preutul spure si nu a se ruga.* (*es gilt, es schickt sich*).
vangelia, evangelia. (*Evangelium*).
vapor, plur. *vapore*, vas or naie mânată de vapor. (*Dampfschiff*).
varga şi *veargă*, *verge*, ca la noi. (*Ruthe*).
vas, plur. *vase*, ca la noi. (*Gefäss*).
vatră, plur. *vetre*, ca la noi. (*Heerd*).
veargă, v. *vargă*.
ved şi *vez*, *a vedè*, *vezut şi vizut*, a vedè. (*sehen*).
vedru, senin. (*heiter*).
veghiu, *a veghià*, *veghiat*, ca la noi. (*wachen*).
velut, plur. *velute*, catifeà şi cordelele de catifeà, ce se pun pre pălărie, in Jeiune. (*Sammet*).
vent, şi *vint*, plur. *venturi* şi *venturĕ* vênt. (*Wind*).
ver, *veară*, plur. *veri*, *vere*, adevĕrat. Observând lui Tamolin, că limba lor e tare mestecată, el mi-a zis: *Aceasta-i veara limba nostră.* (*wahr*).
verde, plur. *verzi*, ca la noi. (*grün*).
verze, cum se zice şi in Ardeal, varză fiartă, curechiu fiert. (*Sauerkraut*).
vericeà, v. *verigeà*.
verhu, vĕrf. Se zice şi *puntă*. *Verhu de munte*, vĕrf de munte. (*Spitze*).
verigeà şi *vericeà*, plur. *verigelle* şi *vericelle*, in Schitazza, verigă, inel. V. şi *voliţă*. (*Ring*).
verir, venin. V. *topsecă*. (*Gift*).
vesel (slav.), ca la noi. (*heiter*).
vestesc, v. *investesc*.
veţ, *a veţà*, *veţat*, a inveţa, a se deda, a se deprinde. De aici variaţiuni şi compuneri: *inveţ*, *'mveţ*, *sveţ*, etc. (*lernen*).
viiu, *a viià*, *viiat*, in Jeiune, a vêntura grâul.
vilă (slav.), furcă de fer pentru strênsul fênului. (*Heugabel*).
vind, *a vinde*, *vindut*, a vinde. (*verkaufen*).
viñal, vie. V. *braidă*.
vint, v. *vent*.
vinĭu, *a virì*, *virit*, a venì. (*kommen*).
vipt, in Schitazza *iipt*, nutrimentul omului, fie preparat fie crud; şi in cărţile noastre cele vechi se află cuvêntul vipt in acest inţeles. (*Lebensmittel*).
vir, plur. *viruri*, vin. *Vir-dulce*, must. (*Wein*).
viră, plur. *vire*, in Schitazza, in loc de *jiră*, vênă, însĕ rar. (*Ader*).
vireri, numai in Jeiune, zioa vineri. Jeiunenii au conservat patru nu-

